

STROZZI (Tito Vespasiano)

BORSIAS (5564 vers)

Portrait de **Borso d'Este** (1413-1471)

LIBER PRIMUS

B_1 v.1 Sollicitos error cecinit juvenilis amores,
 2 ingenii florentis opus. Mox lentus in umbris,
 3 Quartisana, tuis agrestia carmina lusi.
 4 Devia nunc alio peragrare Heliconia passu
 5 dum meditor, se Borsi offert mihi gloria, quo sub
 6 aurea nunc agitur populis felicibus aetas,
 7 unde novum caelo promittere numina sidus
 8 certa fides. Hic erit merito mihi carminis autor.
 9 Magnanimosque duces atque alta exordia dicam
 10 gentis Atestinae Trojana ab origine ductae ;
 11 nec minus egregia referam virtute receptum
 12 aequore ab Adriaco Tyrrheni ad littoris undas
 13 praeclarum imperium et populis data jura subactis.

14 Haec igitur, Musae, vestro si numine fretus
15 aggredior, vos este duces ingentibus orsis
16 ac mecum seriem tantorum evolvite rerum !
17 Est plaga convexo caeli sublimis in axe,
18 quam media nondum Sol cursus parte peracta
19 paene suis attingit equis ac roscida Phoebe
20 altius oppositam directo lumine cernit.
21 Hanc senior genius sedem incolit, arduus unde
22 terrarum tractus omnes pontumque vagantem
23 despicit ac vires cunctis alimenta que rebus
24 immittit ; sic fata jubent et rector Olympi.
25 prisca olim dictu mirabile credidit aetas
26 hunc : per se genitum nullos habuisse parentes
27 conveniensque sibi Autogenae tunc nomen adeptum.
28 Quo patre in incertum longis abducimur annis ;
29 fautorem natura suum tamen esse fatetur
30 ac velut auctori rerum mitissima paret.
31 Ille hominum genus a prisca pietate fideque
32 degenerasse videns et humum, quae semine nullo
33 passim sponte sua prius omnia ferre solebat,
34 nunc hominum studio cultuque boumque labore
35 perdomitam miseris sperata alimenta negare,
36 indoluit graviterque tulit sua jura suasque
37 infringi vires ; tum pectore concitus imo
38 constitit ante Jovem et tristi haec deus ore locutus :
39 "Quo mea se tandem constans patientia vertet,
40 o pater ? An merui, populis sim ut fabula cunctis ?
41 Jam me odere omnes passim ; quicquidque per orbem
42 infandum, triste, obscaenum et sine legibus ullis
43 mortales audent, in me omnis culpa refertur.
44 Ipse velut scelerum furias causamque malorum
45 omnibus inspirem et jubeam, discedere ab aequo !
46 At si forte seges nonnumquam fallit avarum
47 agricolam et frustra pendentibus uva racemis
48 evanescit et in ventum spes fertur olivae,
49 si Borea stridente cadunt florentia poma,
50 arida si victum pecori morientibus herbis
51 prata negant, si morbi homines, armenta gregesque
52 infestant, gentes passae haec me protinus unum
53 respiciunt gravibusque notant ea facta querelis ;
54 vel senio me defecisse nihilque valere
55 immemorem vel me commissi muneris aiunt.
56 Scis tamen, Omnipotens, neque enim non omnia nosti
57 expertes culpa nos esse et criminis hujus
58 atque omni studio curare, ut fraude remota
59 optima sint maneantque diu, quaecumque creasti.
60 Nec vero quemquam ex istis quos numina caeli
61 appellant, pater, incuso, quod saepius atris
62 cladibus affligunt terras, mortalibus ipsi
63 infensi, dum quisque suas ulciscitur iras.
64 Usque pati nequeo mea jura meosque labores
65 culpari immerito tantamque insurgere molem
66 undique nimirum divum mihi nemine laeso,
67 quos ego vel nullos memini considerare caelo
68 vel saltem raros, divina potentia cum me
69 praefecit rebus munusque hoc sumere jussit.

70 Si deus esse feror, si me dignaris Olympo,
71 dedecus a nobis hoc aufer, maxime divum !
72 Aut mihi succedat, quem numquam injuria turbet,
73 aut mihi tu vires antiquas redde, neque ullus
74 implicet huc sese, mea qui deus acta refellat.
75 Sit ver perpetuum atque eadem sit gloria terrae
76 et similes illis, quos aurea protulit aetas,
77 nunc quoque sint homines atque haec mala semina tolle,
78 ne qua hominum post haec divos audacia laedat ;
79 utque mihi aeternum est, sic inviolabile numen
80 officio praesit ; satis est non spernere magni
81 jussa Jovis neque nos alium cognoscere regem".
82 Dixerat, et varie superos ea dicta movebant.
83 Ac velut accitos ingens ubi curia patres
84 accepit magno in populo, tunc ordine si quis
85 assurgens orare parat, silet omnis et aures
86 praebet turba viro in medium non vana ferenti ;
87 ille ubi conticuit, consessum audita per omnem
88 mox hominum studiis animos discordibus actos
89 verba acuunt ; dictis favet hic, contrarius ille
90 haud reticet nec sentit idem. Terrena deorum
91 concilio si fas conferre, haud secius illic
92 contigit, et genium pars haec laudare loquentem
93 non levia et quae posse putant conducere mundo,
94 pars illi obstrepere et nimio se tollere fastu
95 liberiusque loqui et contemnere numina visus.
96 Ergo illi solita ingentem praestare favorem
97 hactenus haud aequa tulerat Saturnia mente
98 verba dei nec passa moram Tritonida nutu,
99 quae cuperet responsa dari, monuisse putatur,
100 non infensa quidem aut odio stimulata maligno,
101 sed potius ne tot caelum turbare querelis
102 amplius auderet magnosque lacessere divos.
103 Haud secus indocili genitrix fidissima nato
104 prospiciens damnat vitae illaudabilis acta
105 optat et interdum, ut dictis haud mollibus asper
106 exagitet monitor cogatque ad sana reverti.
107 Senserat inter se coetus mussare frequentes
108 caelicolum Pallas neque amico cernere vultu
109 talia jactantem nec amaris parcere verbis.
110 Ipsa etiam obliquo jamdudum saucia questu
111 sponte sua genium paribus configere telis
112 certa erat et jam tunc animo responsa pararat ;
113 conspecta Junone tamen gravioribus arsit
114 Irarum stimulis surgensque his vocibus orsa est :
115 "Res indigna tuis se, maxime Jupiter, offert
116 auribus, haud ulli omnino patienda deorum
117 nec toleranda tibi. Quos nullo ducere vitam
118 fine jubes tecum et caeli supera alta tenere,
119 accusante reos genio nos dicere causa est.
120 Ipsa quidem potui nil non commota silere
121 et mihi cum superis communem hunc ferre dolorem,
122 quisquis is est, quando haec non unam injuria tangit.
123 Sed quid ego obliquis oculis tibi saepe notata,
124 vane senex, ceu prima tuae sim causa querelae,
125 dissimulem ulterius tua nec maledicta refellam ?

126 Tanta sed in superos postquam petulantia linguae
 127 prorupit nec te ulla Jovis reverentia movit,
 128 cur tua damnatos verita est temeraria summo
 129 supplicio punire, geni, sententia divos ?
 130 Fulmine Tartareas cur non ego mittor ad umbras ?
 131 Cur non exitium patior sortemque Typhoei
 132 vertice nata Jovis, quae te caelumque deosque
 133 defendi simul auspicio ductuque paterno ?
 134 Tempore quas illo strages tua dextra Gigantum
 135 edidit ? Aut quis te pugnans aut arma ferentem
 136 pro superis vidit pro communique salute ?
 137 At cum terrore exanimis vetus incola caeli
 138 nil ageres, tres in numerum paulo ante recepti
 139 divorum intrepide superis pugnavimus armis.
 140 Atque ita consilio Jovis et virtute subactis
 141 terrigenis, paucis nostrorum in proelia missis,
 142 quid mirare, tuis ratione carentibus actis
 143 nunc genus humanum si te fastidit et odit ?
 144 At si quando fluit sterilis mortalibus annus,
 145 quis dolus hic, quae culpa deum ? Quid ineptus et asper
 146 surgis et injustis cur omnia questibus imples ?
 147 Tu genitor, qui cuncta vides, sine numine cujus
 148 quicquam ulli tentare nefas hominumque deumque,
 149 tu nostrorum operum finem secretaque nosti
 150 pectoris et minime ignoras, ut cura nocere
 151 nulli nostra velit, cunctis prodesse laboret.
 152 En quantum artificii sermone disertus et astu
 153 conatur velare nefas ! Tibi nemo deorum
 154 incusatur ? An hos omnino aut mente carere
 155 aut tua quo tendant verba ignorare putasti ?
 156 Haud quemquam, fateor, manifesta prodere voce
 157 visus es ; at nulli simulata modestia par est.
 158 Istud nemo tibi munus dispone timorem !
 159 Invito eripiet summo Jove nec sibi quisquam
 160 te parere jubet. Rex omnibus imperat idem.
 161 Non ego, perpetui redeant si tempora veris
 162 et similes illis, quos aurea protulit aetas,
 163 nunc quoque sint homines, aegre, pater optime, ferrem.
 164 Est tamen indignum, quod majestatis honore
 165 posthabito genius magni Jovis audeat altum
 166 consilium damnare suis ceu futile verbis.
 167 Abs te principium, per te finem omnia sumunt.
 168 Quid vero expediat terris, quid gloria caeli
 169 poscat, ab aeterno tua magna potentia novit".
 170 Finierat Pallas. Magni dominator Olympi
 171 ardores tantos animorum et jurgia saeva
 172 hinc atque hinc prolata odiis exosus et alto
 173 pectore fatorum seriem spatiosaque volvens
 174 saecula, sic fari coepit (quo saeva loquente
 175 flamina ventorum siluere et luce serena
 176 purior illuxit discussis nubibus aer ;
 177 caerulea velivoli stetit aequoris unda neque amnes
 178 montivagi interea sonitum per saxa dedere) :
 179 "Saepe equidem tantas volui compescere lites,
 180 infensos placare animos, certamina vestra
 181 tollere, caelicolae, atque odiis rescindere causas,

182 vestra sed opposuit sese discordia coeptis
183 omnia permiscens. Potuissem cogere quamvis
184 obnisos contra et caeco dare frena furori,
185 sed tamen ista mihi libuit permittere fato.
186 Parte alia, quantum studiis mea gratia divum
187 faverit, haud ulli ignotum est. Concessimus acres
188 ut Lapithas bello Mars perderet, Euhius Indos
189 subderet. Eversa penitus Calydone Diana
190 conceptos vomuit flammati pectoris aestus.
191 Te quoque terribili jaculantem fulmina dextra
192 vidimus ac tristes Ajacem, filia, poenas
193 solvere et afflictas scopulis haerere carinas.
194 Non Agamemnonias in saxa Capharea puppes
195 ventorum incertus tulit impetus ; affuit illic
196 ira dei neque me fallit quo numine freta.
197 Imperium Europae manus invasura Getarum
198 Argolica jam nunc speret de gente triumphos.
199 Invisas testor Lethaei gurgitis undas,
200 me Trojae excidium graviter Priamique tulisse.
201 At quibus affecti sumus, indulgere necesse est.
202 Ignibus ex illis terras lux sparsa per omnes
203 ingentem fulgore novo illustravit Olympum,
204 et Romana graves solata est gloria casus.
205 Haec et multa, quibus mea fit manifesta voluntas,
206 praetereunda reor, ne me exprobrare putetis.
207 Haec vero in primis moneo semperque monebo :
208 efficite, ut vestras habitet concordia mentes,
209 inque vicem vos diligite et mea jussa meosque
210 observate pii monitus, placidamque remoto
211 pacem animi livore colat, me qui colit idem !
212 Munere quisque suo fungatur ut ante, nec ullus,
213 cur ita sit, cur non, cur hoc illudve probatum,
214 ulterius, quam scire decet, perquirere tentet.
215 Sed non parva die quoniam pars acta suisque
216 ferme omnis laribus divum se turba recepit,
217 nescioquid rerum mediter. Tu nuntia mentis,
218 Iri, meae, cum lux orietur crastina mundo,
219 illicet accitos ad me omnes ire jubebis.
220 Tunc, mea quo penitus vergat sententia, pandam.
221 Post etiam rabidos armorum arcere furores
222 diraque sanguinei disperdere semina belli
223 est animus, felix venturi temporis omen".
224 Jupiter hic verbis finem dedit. Omnis at illo
225 caelicolum surgente manus permulta locuta est,
226 indictumque avidi suspensis mentibus omnes
227 concilium exspectant ipsumque ad limina sacrae
228 interiora domus jam sole cadente reducunt.
229 Vix novus expulerat taciturnas Lucifer umbras,
230 non ignara viae Thaumantis filia jussum
231 carpit iter totoque deos accersit Olympo.
232 At Cytherea suo comitata Cupidine celsam
233 contulerat se forte Paphon nec talibus orsis
234 affuit. Ejus enim solemni Cyprus honore
235 natalem tunc laeta diem celebrabat, et atras
236 ante fores dominae absentis sopita jacebant
237 otia, servabant vigiles penetralia Curae.

238 Longus ad occasum limes se extendit ab ortu
239 stellantis medius convexa per ardua caeli,
240 quem candore suo lactis de nomine nomen
241 accepisse ferunt, Jovis unde palatia mos est
242 tendere caelitibus gratosque videre recessus.
243 Hic nulla fabricata manu se machina tollit,
244 quam nequeat solers hominum facundia, qualis
245 quantave sit, fando exprimere et laudare decorem
246 eximium nec fas animo comprehendere cuiquam.
247 Hanc pater omnipotens olim consurgere dicto
248 ocus atque operi decus omne accedere jussit.
249 Hinc atque hinc celsas meritis et honore verendi
250 caelicolae tenuere domos. Argenteus auro
251 crustatur paries. Videas insignia divum
252 nomine quaeque suo variis caelata metallis.
253 Diversorum operum decorantur imagine mira
254 androdamantei postes, gradibusque superbum
255 Puniceis ad limen eunt. Adamante columnae
256 perfectae artificii circumstant atria nexu
257 porticibus vallata suis ac fornice crebro.
258 Egregius thalamos labor et conclavia luxu
259 regifico insignit. Tagus et Pactolus et Hermus
260 non illas aequavit opes, nec lucida Rubri
261 ora maris, toto nec sunt tot in orbe colores.
262 Fulget iaspidibus paries, ardentque pyropi
263 eminus, et varios opalos panchrosque videres
264 lumina multiplici trahere in diversa nitore.
265 Splendida chrysolithos apyrusta intermicat, alba
266 Sardonychi sociatur ion, laetosque smaragdus
267 oblectat spectantum oculos et corda nitore.
268 Innumerabilibus radiant laquearia gemmis.
269 Aurea non desunt fontes et amoena vireta,
270 laudatae cantu volucres ac tecta pererrant.
271 Hic procerum locus est. Populi pars cetera sedes
272 diversas tenet astriferum divisa per orbem.
273 Omnia quae magna voluit ratione deum rex
274 jam tunc sic fieri, cum terras, aequora, caelum
275 prospiciens rebus rapido secrevit ab igni.
276 Talibus at per se felicia numina quamvis
277 non egeant et summa boni et sincera voluptas
278 aetherei regis divina in fronte morentur,
279 illa tamen superum voluit pater addere regnis
280 ornamenta suis, duplici ne gratia desit
281 ulla polo aut aliquid sit cuiquam optare necesse.
282 Ergo ubi parentes dicto Saturnius ad se
283 convenisse videt superos strepitemque per aulam
284 ingentem attolli magno cum murmure sentit,
285 progreditur thalamo atque altas contendit ad arcis
286 sidereae sedes, ubi curia panditur ingens
287 concilio, summis quoties de rebus agendum.
288 Electro atque onyche et multo pinguntur achate
289 ordinibus certis discreta sedilia divum.
290 Jupiter hic solio medius consedit in alto,
291 cui multum Aetnaeis insudavere Cyclopes
292 rupibus. Hic omnem Phlegraeam ex ordine pugnam
293 cernere erat stratosque immani fulmine fratres.

294 Aurea gemmarum triplici gravis orbe corona
295 obnubit crines. Sumptu mirabile et arte
296 dextra gerit sceptrum. Sublimi argentea pennas
297 vertice pandit avis, quae tela trisulca Tonanti
298 suggerit igniferis Vulcano exulta caminis.
299 Olli vestis acu pictis amethystina limbis
300 induerat sacros artus, ubi Cecropis omni
301 diva magisterio sese vertentis in orbem
302 bis geminas partes et munera fecerat anni.
303 Flore comam cinctum in viridi Ver ibat amictu
304 ante alios hilari vultu, dextraque gerebat
305 Lilia pubentesque rosas, violasque canistro
306 miscuerat simul et varios sine fine colores.
307 Nuda coronatis spica flavente capillis
308 falce secat messes Aestas paribusque manipulis
309 per campum in cumulos simul agglomerarat aristas.
310 Cui fluidus rivis sese rubicunda per ora
311 sudor agit tostosque humectat labilis artus.
312 Vimineis epulae calathis servantur agrestes,
313 nec decocta Ceres nec Bacchi munera desunt
314 lenitura sitim, patulisque veterrima ramis
315 messorum congesta tegit velamina quercus.
316 It caput ornatus pomis Autumnus et uvas
317 colligit. Effusae populant vineta puellae
318 atque graves lenta abscindunt de matre racemos,
319 ingentesque lacus mustis spumantibus implet
320 turba comes et pampinea se fronde coronat.
321 At pluviam secum adducens ventosque nivesque
322 subsequitur glacialis hiems, tremebundaque membra
323 plurima pellis obit nodo substricta tenaci.
324 Innumera rerum facies compage caputque
325 obstruitur, ne qua ventorum flamina laedant.
326 Post duplices manibus tunicas surisque cothurnos
327 inducit solesque pedes crepitantibus armat.
328 Et tot operta modis semper desiderat ignes.
329 Talis erat magni cultus Jovis. Inde, ubi visum,
330 incipit et sacro hanc ducit de pectore vocem :
331 "Humani quondam generis delicta perosus
332 bis terras hominesque, dei, tum quicquid ab alto
333 despicitur caelo, mersi fatalibus undis ;
334 nec Phaethonteos ignes restrinximus, ante
335 maxima quam mundi pars deflagaverit aestu.
336 Paulatim sed me pietas revocavit ab ira,
337 quaeque novas iterum colerent animantia terras
338 restitui nec non revivescere mollia jussi
339 gramina et in ramis virides coalescere foetus.
340 Nec tamen iccirco melior stirps nata priore est.
341 Illius implacidas nulla indulgentia mentes
342 lenit, et ad rectum nulla formidine possunt
343 induci ; concreta manet sub pectore labes.
344 Quid loquar infecto letales aere morbos
345 atque graves rerum eventus portentaque dira
346 et varias clades hinc inde et tristia bella
347 et scelerum poenas metuendaque Tartara Ditis,
348 mortales quibus admoniti desistere tandem
349 turpibus a vitiis faciemque horrere malorum

350 debuerant et pulchra sequi vestigia laudis ?
 351 Omnia sed frustra. Neque enim mala crimina cessant,
 352 inque dies aliquid pejus turba impia semper
 353 molitur jussisque negat caelestibus aures.
 354 Non tamen omnino perversam extinguere gentem,
 355 amplius institui, donec stata venerit hora,
 356 ut certum immoto decurreret ordine fatum.
 357 Prima sed a saeculis quantum praesentibus aetas
 358 differat et quantum ob noxam moresque protervos
 359 amisere boni, tandem ut cognoscere possint,
 360 ipse virum magna virtute prioribus illis
 361 aequandum clarumque pari pietate creabo.
 362 Illum etenim nasci volumus, quo numina ritu
 363 nascuntur, nullis vinculis nec legibus ullis
 364 mortalis thalami debentem, nostra quibus nunc
 365 derogat expensa rerum ratione potestas.
 366 Ille patrum ingentes animos superabit et acta,
 367 caelitibus nova templa dabit medioque tumultu
 368 armorum populos tranquilla in pace tenebit.
 369 Stirpe ab Atestina decus hoc Ferraria namque
 370 sic placitum laeta accipiet lateque per omnes
 371 Borsius hoc illi nomen celebrabitur oras.
 372 Justitia insignis patrias ubi rexerit urbes,
 373 astra petet numeroque deum sese optimus addet
 374 proximaque Astraea merito loca sidere fulgens
 375 incolet atque suos caeli miseratus ab arce
 376 damnabit votis aderitque precantibus ipse".
 377 Dixit et alatis pedibus sua ferre per auras
 378 Mercurium mandata jubet : "Vade", inquit, "et altam,
 379 nate, Paphon levibus pede lapsus ab aere pennis !
 380 Illic formosa pulcher cum matre Cupido
 381 festa colit celebratque diem, quo nata Dione.
 382 Hunc verbis affare meis et talibus insta :
 383 "Alme puer caeloque potens terraque marique,
 384 Jupiter haec tibi me celeri deferre volatu
 385 imperat. Italico celsis urbs proxima Rheno
 386 moenibus assurgit ; partem sibi vindicat hujus
 387 Flaminiae regio, partem sibi Gallia poscit.
 388 Par Veneri forma thalamosque perosa jugales
 389 Adriacis illuc virgo migravit ab oris,
 390 quae Tolomenea genus alta ab origine ducit
 391 et patriam te, Sena, refert, verum inde profecti
 392 Ferrariam auspiciis superis tenuere parentes.
 393 Stella sed ardentem sic illam. Nomine dicunt
 394 Nicoleon fugiens Estensem et amare repugnans,
 395 ut modo retulimus, Bentvolia venit in arva,
 396 certa sequi innuptae leges vitamque Dianae.
 397 Illius ergo tuis propera lenire, Cupido,
 398 artibus ingenium, blando ne pugnet amori.
 399 Namque suo felix clarissima pignora partu
 400 in lucem dabit et natis comitata duobus
 401 aethereas olim sedes veneranda tenebit.
 402 Horum primus avos meritis Leonellus et alta
 403 ingenii ratione suos post terga relinquet ;
 404 alter ad imperium populis mirantibus ultro
 405 virtutem accitus, longe mortalia facta

406 atque hominum mortalis adhuc anteibit honores,
 407 et mansura diu terris fama inclyta Borsi
 408 solis ad occasum solis referetur ab ortu.
 409 Maximus hac etiam veniet de stirpe sacerdos,
 410 Aeneas primum Aeneae de nomine magni,
 411 inde Pius tendens majora ad munera dictus ;
 412 cognato Stellam contingere proderit illi
 413 sanguine et ex hisdem. Traxisse parentibus ortum".
 414 Haec sunt, aligero quae nunc te dicere Amori,
 415 nate, velim. Post haec placidis illabere somnis
 416 virginis atque refer, quae sit sententia nobis ! "
 417 Dixit, et audito tantorum nomine regum
 418 obstupere dei. Tum magni coepta parentis
 419 consiliumque probant, abeuntem laeta sequuntur
 420 et circumfuso comitantur numina coetu.
 421 Martem e concilio turbatum et multa minantem
 422 discessisse ferunt, quoniam sua bella videret
 423 imperio prohibenda Jovis tranquillaque partu
 424 saecula pace dari atque auferri gentibus arma.
 425 Audiit haec absens, Cyprumque ubi pulchra reliquit,
 426 continuo precibus Venus est aggressa furem
 427 ac suadet parere Jovi et componere mentem.
 428 Hortatur blandisque amplexibus oscula junxit
 429 atque truces iras dulci dea lenit amore.
 430 Jamque odoratis tenues talaribus auras
 431 findit Atlantiades virga piceoque galero
 432 insignis totumque pari se examine librat
 433 atque oculis metitur iter, quo tendere jussus.
 434 Et modo per liquidum trepidantibus aera pennis
 435 remigat acceleratque fugam, ceu Martius olim
 436 sublimem accipiter magnis terroribus actam
 437 cum procul insequitur per nubila densa columbam ;
 438 et nunc immotis caelo sublabitur alis
 439 paulatim, similis puppi quam turbine vasto
 440 horridus impulerat Boreas resonante profundo
 441 (continuo flatus si forte resederit omnis
 442 et nautae sua vela legant, tamen impetus illam
 443 primus agit nullo ventorum aut remigis usu).
 444 Talis ab aetherea veniens Cyllenius arce
 445 pennigero terras transmittit et aequora cursu.
 446 Atque cavas penetrat nubes primumque relinquit
 447 post sua terga diem et rapidis ardoribus ustas
 448 desertasque plagas pernicibus effugit alis.
 449 Ignorata diu mortalibus insula magno
 450 cingitur Oceano, grandes ubi littora conchae
 451 nobilibus decorant gemmis Chalybumque metalla
 452 divitibus venis ubi terra effundit et aurum,
 453 Terra, Lycaonii penitus quae sideris experts
 454 extra orbem jacet, emissis ubi navita solers
 455 alitibus scrutatur iter sequiturque volantes
 456 immotis oculis fugitivaque littora quaerit.
 457 Hanc terram Alcidae gratam nomenque colentem
 458 Herculeum ac templis sollemnina dona ferentem
 459 ad laevum Aurorae positam latus impiger Arcas
 460 nomine Taprobanen obliquo lumine cernit.
 461 Dulcibus hic volucrum resonat concentibus aer

462 purior, et liquidis tenui per amoena susurro
463 culta vagantur aquis sinuoso tramite fontes.
464 Plurima nectareos fetus et suavia poma
465 Felix arbor alit, redolet cedreia Tempe,
466 Punica pallenti sub cortice grana rubescunt,
467 grandia quae praestare suis non Africa succis,
468 non Campanus ager, non fertilis ora Dicarchi,
469 non Caieta neget nec Iberia, Gnosia tellus
470 aut sylvae Alcinoi ; riguis non deficit hortis
471 gramen ; mille simul depingunt prata colores.
472 Frugibus immensis regio non indiga Bacchi
473 agricolae votum exsuperat biferoque laborem
474 solatur fructu, semperque exuberat annus.
475 Lanigero pecori atque ingentibus herbida tauris
476 pabula sufficiunt, nec formidanda ferarum
477 agmina per valles errant venatibus aptas.
478 Juniperi laurique et coniferae cyparissi
479 et longis palmae foliis et pinus acutis
480 sponte sua surgunt, at sidera vertice tangunt
481 Chaoniae quercus, et habent sua flumina pisces.
482 Gens patrio contenta solo, contenta quiete
483 Pacem agitat servatque suas aequissima leges.
484 Illic fata diu cunctis animantibus aiunt
485 parcere nec dulcis seriem interrumpere cursus,
486 donec sera dies pariat fastidia vitae.
487 Temperiem his tantam caeli pretiosaque dona
488 indulisit natura locis, ostendere vires
489 ipsa suas cupiens ; hominum quoque tradidit ingens
490 corporibus magnis robur faciemque decoram
491 et rigida mores dedit asperitate carentes.
492 At deus hinc mites Seras celebresque labore
493 lanicii sylvestris adit patriumque per amnem
494 Psitharacas videt ire rates portuque petito
495 permutare novas concordiae foedere merces.
496 Atiani mox unda sinus Ciconesque volanti
497 occurrunt, Stygia infecti caligine vultus,
498 porrecto informes rictu labroque tumentis,
499 sanguineis horrendi oculis et crinibus hirsis.
500 Dextera Caucaseos apices scopulumque Promethei
501 monstrat et Hyrcanos infestaque tigribus arva
502 Massagetarum manu promptos nec lactis egentes
503 atque canum insignes praeclaris laudibus olim
504 Albanos ; hinc se tellus ostendit Ibera,
505 gens animo praestans inimica quietis et otii.
506 Caspia dehinc subeunt immitibus aspera saxa
507 littora et immensum pelagus patrioque vagantes
508 orbe Scythae et gelidas regio quae vergit in Arctos.
509 India laeva deo est, in qua non segniter armis
510 formicas aurum effodere et servare sub iisdem
511 fama refert superingesta tellure cavernis ;
512 pervigili studio peracutis unguibus ipsae
513 ingentes rostroque immani et grandibus alis
514 praedonum exagitant saxosa per avia turbam
515 comprehensosque necant et membra trementia mandunt.
516 Parte alia ditem Rubri maris arduus oram
517 spectat, ubi varios gemmarum ripa colores

518 spargit et immenso radiat preciosa nitore ;
519 horrendos hominum effigies vultusque ferarum
520 terribiles videt atque Indae miracula terrae.
521 Mox illi virides sylvae campique feraces
522 occurrunt, quos saepe rigat felicibus undis
523 Acesines, Hypasis, Ganges, Hyarotis, Hidaspes
524 atque Indus, permulta suo qui maximus amnis
525 flumina suscipiens rapido petit aequora cursu ;
526 caeruleosque secans discreto limite fluctus
527 immutata diu proprium tenet unda colorem.
528 Jamque sagittiferos Parthos palmisque refertam
529 Persida et Assyrios ac turrigerae Babylonis
530 prisca Semiramis cernit perfecta labore
531 moenia et eversam Beli, haud imitabile cuiquam
532 regis opus, molem accedit fratrumque sepulchrum.
533 Proxima succedit regio, quam Tigris ab ortu
534 irrigat ; at partes, Zephyrus quas perflat et Auster,
535 maximus Euphrates sinuosis alluit undis.
536 Illa quidem angustos in longum uberrima fines
537 porrigit ac nullo penitus discrimine totum
538 aequavit natura solum ; res nominis illi
539 causa fuit, quoniam geminos interjacet amnes.
540 Sindonium involvens capiti velamen in orbem
541 ad numerum extrema pendentibus aure lapillis
542 haud procul hinc Bactranus abest, non inscius arcu
543 vulnera dirigere et patrio insultare camelo.
544 Post Drangas sparsi montana per avia Sacae
545 apparent ; Arabum spirantes captat odores
546 naribus atque iterum Euphratem Tigremque fluentes
547 vallibus Armeniis Panchaeaque prospicit arva ;
548 nigrantes a fronte Syros et Amania saxa,
549 teque, tui nomen, palmosa Seleucia, regis
550 quae retines et Orontis aquas fecunda rigantes
551 culta bibis, levibus tangit Caducifer alis.
552 Dissimiles habitu inter se nec moribus iisdem
553 nec lingua similes populos ingentia circum
554 terga patris Tauri positos rupesque Ceraunos
555 protinus exsuperat ; mox praedatricibus adsunt
556 classibus infames Lycii Cilicesque, priusquam
557 Pompeo tantum merito piratica laudis
558 undique pacato peperisset laurea ponto.
559 Heu, quam post celebres pugnas latosque triumphos
560 mors optanda fuit, Pharii miserabile regis
561 ne socer aspiceret lacrimoso lumine munus !
562 Te quoque cedrifero, sublimis Amaxia, colli
563 impostam Tegeaeus adit, quam cedere regni
564 in partem, Cleopatra, tui navalibus aptam
565 praesidiis Latii ducis indulgentia jussit.
566 Inde Solos atque Arsinoen Tharsonque relinquit
567 florentem ingeniis quondam et virtute virorum ;
568 quique secas mediam lymphis candentibus urbem,
569 frigidus interdum volvens rapidissimus unda,
570 interdum stagno similis, pulcherrime Cydne,
571 te super ingenti volitans cum flamine fertur.
572 Haud procul apparet fulvo celeberrima nimbo
573 et dilecta Jovi Rhodos ; hinc venerabile vatis

574 Carpathii specus et pueri testantia casum
 575 aequora se ostentant ; divinae sidera frontis
 576 si libet in partem paulum flexisse sinistram,
 577 condita Pellaeo despectet moenia regi
 578 et vigilem semper Pharon horrentemque Canopum
 579 ac Nilum, qui monstriferas septena per ora
 580 in mare ducit aquas implorantesque colonos
 581 exoratus adit sitientiaque irrigat arva
 582 gurgite nimbifero, ignotis caput abditus oris.
 583 Haec super innumeros dextra laevaue jacentes
 584 transgreditur populos et nantes Cycladas undis,
 585 donec in apricam torquet talaria Cyprum.

LIBER SECUNDUS

B_2 v.1 Est locus, Aegaeis ubi fluctibus ardua rupes
 2 imminet ac longo prorumpit in aequora tractu
 3 dorsum ingens Chromion veteres dixere coloni
 4 Belus ubi templum, Cypri dum regna teneret,
 5 Idaliae fertur Veneri posuisse ministrosque
 6 ac vigilem sacrasse ignem solemnibus aris
 7 luciferasque faces statuisset in culmine templi,
 8 deprensi tenebris et tempestatibus acti
 9 quo dubios nautae scirent intendere cursus ;
 10 huncque diu morem perhibent servasse nepotes.
 11 Huc se demittit Maia satus et procul omnem
 12 colle sedens tacito regionem lumine lustrat.
 13 Inde pharetrati genitricem vidit Amoris
 14 ire coronato per florea compita curru.
 15 Quattuor ante rotas miri candoris olores
 16 mulcebant cantu dominam pariterque volabant
 17 candida purpureis frenati colla capistris ;
 18 turba columbarum modo praevolat et modo ludit
 19 commiscens rauco pugnancia murmure rostra.
 20 Illius auratos praecingit myrtea crines
 21 intertexta rosis et citri flore corona ;
 22 gratia dulcis inest oculis et amabilis ardor.
 23 Ipsa vagos triviis populos sua sacra canentes
 24 prosequitur placide nimbo velata nec ulli
 25 cernitur ; alta sonante clamore Cythera
 26 et nemus Idalium et genialis littora Cypri.
 27 Filius ad laevam sublimi insederat axi
 28 floribus ornato variis myrtoque virenti,
 29 cornigerumque tenens arcum pictamque pharetram
 30 nobilium auratis figebat pectora telis.
 31 Pone sequebantur magno simul agmine Amores
 32 plebeia de stirpe sati furtivaque caeco
 33 vulnere in ignotum torquebant spicula vulgus.

34 Mollibus in rhedis Charitesque et blanda Voluptas
35 ibant et Psyche jam conciliata Dione ;
36 et Decor et cupidae titubans Fiducia mentis,
37 Fraude capi metuens, Maciesque et Pallor et Error
38 Iraque et Insidiae et Livor sinceraque raro
39 Gaudia quaeque suis alitur Spes credula votis
40 composita ex ebore atque ebene venere quadriga.
41 Ast Odium certaue carens ratione Voluntas
42 et queruli Gemitus Lacrimaeque et cordis Amaror
43 his quoque se jungunt dominamque sequuntur euntem.
44 Huc se continuo celsis de collibus Arcas
45 contulit et, postquam aeterni mandata parentis
46 egit, ad Hesperium volitans iter arripit orbem
47 atque tuos cursu properante, Bononia, muros
48 nocte subit media Stellaeque ad limina tendit.
49 Nescia fatorum nullaue exercita cura
50 carpebat virgo placidam Tolomea quietem.
51 Extemplo ingreditur thalamum, dehinc talia fatur :
52 "Stella, decus terrae, magnorum cura deorum,
53 Jupiter haec tibi me celeri deferre volatu
54 imperat ; et divum interpres tibi nuntius adsto.
55 Hac servasse tenus leges vitamque Dianae
56 et nescisse virum satis est. Jam pectore amorem
57 accipe et Estensis tandem ne despice vota !
58 Rex superum egregiam sobolem tibi, candida virgo,
59 promittit caelumque dabit, natisque duobus
60 aethereas olim sedes veneranda tenebis.
61 Horum primus avos meritis Leonellus et alta
62 ingenii ratione suos post terga relinquet ;
63 alter ad imperium populis mirantibus ultro
64 virtutem accitus longe mortalia facta
65 atque hominum mortalis adhuc anteibit honores,
66 et mansura diu terris fama inclyta Borsi
67 solis ad occasum solis referetur ab ortu.
68 Maximus hac etiam veniet de gente sacerdos,
69 Aeneas primum Aeneae de nomine magni,
70 inde Pius tendens majora ad munera dictus ;
71 cognato Stellam contingere proderit illi
72 sanguine et ex iisdem traxisse parentibus ortum.
73 Quare, age, ne dubita duram deflectere mentem
74 neve Jovis magni jussis parere recusa,
75 tantum et tale decus terris caeloque datura ! "
76 Dixit et alta Notis spirantibus astra petivit.
77 Jamque illic aderat peragens mandata Cupido
78 formosaque manu peracutae cuspidis acer
79 deligit auratam pharetra pendente sagittam ;
80 tum fortem incurvans deductis cornibus arcum
81 virginis ignoto praecordia vulnere fixit
82 ac dulces furtim inspirans afflavit amores.
83 Quae postquam arcitenens egit deus, illicet omnem
84 discedens magno thalamum fulgore replevit.
85 Talibus excutitur somno conterrita visis
86 atque deum formas et jussa ingentia virgo
87 miratur tacitaue volutat singula mente.
88 Et modo falsa putat vanos ea fingere somnos
89 et modo vera deum credit se numina coram

90 conspexisse, suoque haec secum pectore versat :
91 "Stella, quid hoc dices ? Errantia somnia num te
92 decipiunt umbraeque leves et inanis imago ?
93 An tibi non fictae steterint ante ora videnti
94 effigies vocisque tuas sonus attigit aures ?
95 Sic reor, atque oculis lux illa effusa per umbram,
96 quae placidum obrupit subita novitate soporem,
97 est aliquid ; neque me securam haec somnia relinquunt,
98 et vereor tanto ne quis dolus adsit honori.
99 Quicquid id est, conserva castamque tibi dicatam,
100 Cynthia, virgineasque preces ne despice virgo ! "
101 Audiit ac Stellae frustra latoia sortem
102 indoluit gemitumque dedit sententia perstat
103 immutata Jovis, nec contra tendere fas est.
104 Illam multa suo suspensam corde moventem
105 atque alto huc illuc insomnem membra cubili
106 versantem his nutrix affatur Olympia dictis :
107 "Quis novus insolitis casus te, dulcis alumna,
108 implicuit curis interrumpitque soporem ?
109 Sensi ego jam dudum vigilans te ducere noctem.
110 In longum expertem somni placidaeque quietis.
111 Fare, precor, si quid mentem contristat et angit !
112 Ne dubita arcanos fidei committere sensus.
113 Nata, meae ! scis, te quanto complector amore.
114 Tu requies, tu vita mihi, tu sola senectae
115 spes et dulcis honos, in te mea vota residunt.
116 Nec mea te propter tentare industria quicquam
117 nam nihil ipsa cupis nisi recta et honesta recusat".
118 Stella refert : "O cara mihi super omnia nutrix,
119 nulla tibi rerum, quaecumque erit illa, mearum,
120 dum vita fungar, series ignota manebit,
121 atque mihi tecum nil non commune putabo.
122 Namque ubi me genitrix vitales fudit ad auras,
123 in manibus vagisse tuis tuaque ubera primum
124 admotis traxisse feror lactantia labris,
125 infantemque pio fovisti sedula cultu.
126 At postquam erepta est mater carissima fatis
127 ipsa puellares ingenti protinus annos
128 rexisti affectu, et solum matris tibi nomen
129 defuit atque vices egit tua cura parentis.
130 Quare animum dictis adverte, atque omnia pandam".
131 Sic ait ac memorat, quae mentem insomnia nuper
132 turbarint, faciesque refert habitusque deorum
133 et mandata Jovis promissaque et aurea narrat
134 spicula et immenso thalamum fulsisse nitore.
135 Omnia quae postquam didicit fidissima custos,
136 conticuit paulum atque animum per singula duxit.
137 Tunc sic orsa loqui : "Nihil est, o filia, quod te
138 sollicitet ; neque enim fallacis imagine somni
139 esse potest quicquam levius, cui credere vanum est.
140 Ut reor, Estensi nihil Itala dignius usquam
141 principe terra tulit. Vidi semel ipsa Philippum
142 insubrem, vidi insignem Guidacion armis
143 et Malatestigenas fratres juvenemque superbum,
144 inclyta fatidicae parent cui moenia Mantus,
145 compluresque alios, quorum mihi nomina longum

146 dicere, sed cunctis certe praestantior ille
147 Nicoleos ; qui, seu belli seu pacis ad artes
148 respicias, hinc egregie respondet et illinc.
149 Adde, etiam ipse tuo jam pridem captus amore
150 ardet et ante alias Stellam desiderat omnes.
151 Praeterea nulli hunc tam longo tempore casus
152 vertere ab incepto, nulli potuere labores
153 frangere, dura licet te propter plurima constans
154 regali posito fastu sit passus amando.
155 Non humili de plebe satus, sed origine clara
156 majorum illustris nec cuiquam laude secundus ;
157 qui genus omne hominum donis et honore benignus
158 prosequitur, ceu fama refert, pulcherrima cujus
159 auspiciis placida gaudet Ferraria pace.
160 Huic te si vinclo sociarent fata jugali,
161 credo equidem, haud Latias te fortunatior inter
162 nuberet ulla nurus. Id nobis saepius ipse
163 pollicitus. Sed enim non omnia credere tutum est ;
164 et te virginei famam servare pudoris,
165 legitimis tibi se thalamis nisi junxerit, hortor.
166 Quod procul a recto est, quamvis prodesse putatur,
167 Stella, fuge ! Aequatas ubi justis examine lances
168 videris atque suos fines tutatur honestum,
169 conandum est, ut, dum licet, amplectaris utrumque.
170 Quodsi forte parant aliquid praedicere divi
171 et pater omnipotens tibi magna interprete misso
172 pollicitus parere jubet, nihil ipsa repugno.
173 Quis namque auspiciis superis quaecumque geruntur
174 improbet aut illis demens se opponere tentet ?
175 Interea tamen hanc ipsis permittere curam
176 esse reor satius ; tum res tempusque monebunt,
177 quid deceat, quid sit nobis optare necesse,
178 invenientque viam superi, quam, Stella, sequamur".
179 Haec ubi dixit anus, rursus vigilantia dulci,
180 dum redit alma dies, monuit dare lumina somno.
181 Nec vero, quamvis cuperet, Tolomeia virgo
182 comprimere insolitos motus et pectoris aestum
183 aut curas arcere valet frustra laborat
184 optatam invitis oculis captare quietem.
185 Instat Amor furtim rapidosque sub ossibus ignes
186 improbus accendens aegram quatit undique mentem.
187 Tum superum oblatas facies summique Tonantis
188 imperia ipsa sibi proponit et undique magnis
189 concutitur stimulis ; ferox hinc Amor urget et illinc.
190 Non tamen implicitam mentem ulla obscaena cupido
191 polluit, insano castus nec terga furori
192 dat pudor, et nulla maculantur pectora tabe.
193 Impositam Ligurum velut altis montibus arcem
194 cum simul hostiles circumsedere catervae,
195 hi scalas ignemque ferunt, hi proelia aperto
196 Marte gerunt, alii caecos tellure sub ima
197 occulti infodiunt aditus, pars illa per altas
198 quaerit iter cautes et scandere moenia tentat ;
199 viribus at pubes validis inclusa resistit
200 tutaturque domos atque hostem submovet armis.
201 Haud aliter varia curarum mole fatigat

202 Stellam durus Amor, magni sed plena vigoris
203 stat ratio atque animi candor manet ille pudici.
204 Atque ea dum caelo pariter terraque geruntur
205 consilio nutuque Jovis, Tolomeia virgo
206 saucia dum primos sentire Cupidinis ictus
207 incipit atque animo serpentem admittere curam,
208 non minus absentis torquetur imagine formae
209 Nicoleos totisque exaestuat ossibus ardor.
210 Non illum, roseo vel cum procedit ab ortu,
211 occiduo vel cum submergitur aequore, Titan
212 invenit exutum curis animove quietum ;
213 quaque potest dictis factisque inservit Amori.
214 Et modo mutatis optatam cultibus urbem
215 nescius ingreditur, caros visurus amores,
216 et modo regali celebrat convivia sumptu
217 largus et indulget festis sine fine choreis,
218 interdumque novos lusus meditatur in armis
219 certantum juvenum et simulati proelia Martis
220 acer init validisque impingit viribus hostes
221 et palmam egregia victor cum laude reportat.
222 Rorifero medium conscenderat humida curru
223 Luna polum et tacitis nocturna silentia terris
224 sparserat, et dulci furtim volucresque ferasque
225 amplexu sopor atque hominum genus omne fovebat.
226 Sollicito interea juvenis sub pectore caecum.
227 Vulnus alens nullam aut oculis aut mente quietem
228 accipit, atque animo cura immortalis oberrat.
229 Sensibus attonitis velut praesentia carae
230 virginis ora videt, quamvis procul absit, et illam
231 anxius alloquitur veluti responsa daturam
232 multaue per noctem studio meditatus inani
233 ingemit et lachrimis humentia lumina tollens
234 sic ait : "Heu miseros et iniquae sortis amantes,
235 quantum durus Amor gravibus sine fine dolentem
236 suppliciiis vitam exercet nec respicit aequis
237 luminibus tristisque sinit tabescere morbo !
238 Tertius hic agitur revolubilis mensibus annus,
239 ex quo formosam nostri Tolomeida primum
240 conspexere oculi subitoque exarsimus igne,
241 seu deus hanc seu quis sortem mihi casus iniquam
242 obtulit, in saevis ut vita laboribus acta
243 ante diem fugiens viridi me linquat in aevo.
244 Hoc si Stella cupit, nostro si funere gaudet,
245 nil renuo, nil fata moror ; finemque supremum
246 nunc, precor, imponat florentibus Atropos annis.
247 Sed tamen haud quemquam infelix hominumve deumve
248 usque adeo laesi, tales ut solvere poenas
249 debuerim. Potui multis prodesse meisque
250 dedecori non esse, modo diuturnior essem,
251 nec mea nunc mallent abrumpi stamina Parcae.
252 Nil ego non egi, quo mentem agnoscere posset
253 Stella meam gemitusque graves votumque fidemque.
254 Illam ego per terras, illam sine fine per undas,
255 rupibus Haemoniis veluti Peneida Phoebus,
256 dum sequor ac mira latitantem indagine quaero
257 anxius, haud timui gravibus me sponte periclis

258 objicere atque animo invicto cuncta aspera ferre.
259 Praeterea, seu me placido genialia rura
260 secessu villaeque tenent, Ferraria seu me
261 accipit ac laetis redeuntem civibus offert,
262 sive juvat regni latos invisere fines,
263 quos mare Tyrrhenum supra quosque alluit infra,
264 cui mea mansurum nomen dedit Adria pontus,
265 seu procul externas hospes divortor ad oras,
266 sive ego militiam sequor atque horrentia duri
267 Martis in arma vocor laudumque animosa cupido
268 audaci ingentes stimulos sub pectore figit,
269 seu quid ago, seu quid meditor, noctesque diesque
270 ad Stellam mens aegra redit ; namque omnibus illa
271 posthabitis, ingrata licet, me possidet una.
272 Sic nec saevus Amor nec me impia mater Amoris
273 respiciunt et opem misero mihi ferre recusant ;
274 nec precibus surdas crudelis porrigit aures
275 Stella meis. Quid restat adhuc tandemque malorum
276 tantorum quae finis erit, nisi ponere vitam
277 ingratham, ut video, superis et forsitan illi,
278 quam propter fuerat mihi dulce in luce morari ?
279 Jupiter, avectae fraterna per aequora si non
280 immemor Europae Inachios reminisceris ignes,
281 dissimulare deum, varias adsumere formas
282 saepius ac caelo terras praeponere si non,
283 Rex hominumque deumque potens, tibi turpe putasti,
284 nunc adsis, precor, atque horum miserere laborum
285 et bonus afflictis aliquam spem porrige rebus !
286 Nulla dies tanti me muneris arguet umquam
287 immemorem nec parva tuis altaribus ipse
288 dona feram statuamque tibi solemnia templa.
289 Tu quoque, curarum requies, placidissime Somne,
290 tandem oculis dignare meis obrepere et illam
291 candida fac saltem referant insomnia amanti
292 et miserum falsa sub imagine lude furorem,
293 si nequeo veros aliter nunc cernere vultus ! "
294 Dixerat atque imo suspiria mille trahentem
295 corde Sopor Jovis imperio demissus ab astris
296 occupat et placide resolutos dulcis in artus
297 serpit et auguriis animum felicibus implet.
298 Namque videbatur niveam cum cornibus aureis
299 cernere pascentem florentia gramina cervam.
300 Illius egregios pulchrae admiratus honores
301 frontis et aspectum, qualem, quicumque videret,
302 juraret non esse ferae, simul omnia laudat
303 et simul exoptat studio flagrante potiri.
304 Non tamen aut saevo conspectam laedere ferro
305 sustinet aut rabidas animare in vulnera curat
306 dira canes, praedae quamvis accenderet ardor.
307 Sed quacumque fugam mox tentatura videtur,
308 parte illa subito laqueos ac retia tendit
309 praeccluditque omnes aditus, ne evadere possit.
310 Hinc atque hinc celerique premit vestigia gressu
311 atque ita in insidias trepidam compellere tentat.
312 Illa ubi Nicoleon longe per gramina euntem
313 vidit, cuncta pavens incertis cursibus errat.

314 Nunc cupit ad sylvas et ad invia tendere lustra,
315 nunc peragrare fuga saltus meditabat apertos ;
316 interdumque latet sylvestribus abdita dumis,
317 interdumque metu posito per frondea tecta
318 fert secura pedem et virides depascitur herbas.
319 Ille autem multa latitantem sedulus arte
320 eruit e latebris magnoque labore secutus
321 perductam in laqueos victor sic denique cepit
322 firmaque luctanti connectens vincula collo
323 protinus abduxit. Juveni sua gaudia somnos
324 abripiunt ; tacitam mox visa ad somnia mentem
325 ipse refert et fausta suis cupit omina rebus
326 ac meliora sibi sperat promittere divos.
327 Dulcis enim rursus visis grataque tenebat
328 illectum novitate Sopor placideque fovebat.
329 Maximus ecce virum miseratus ab aethere jamque
330 prospiciens populis et nostro Jupiter orbi
331 Junonem Veneremque vocat, dehinc talia mandat :
332 "Ite simul celeres et Felsina moenia, divae,
333 labentes caelo simul et Tolomeia tecta,
334 candida virgineos ubi somno molliter artus
335 Stella fovet, petite ! Hinc thalamos intrate pudicos
336 virginis et tacite nocturnas ferte sub umbras
337 sopitam, ne qua nostris contraria coeptis
338 obstet ! Iter vestrum post haec Ferraria sistet,
339 urbs praeclara virum sobole et felicibus arvis
340 atque eadem Estensis regni caput. Optimus illic
341 Nicoleos longo Stellae correptus amore
342 carpitur. Huic illam socialis foedere lecti
343 jungite ! Cur sedeat menti haec sententia nostra
344 jam satis edocui". Sic fatus ad oscula divas
345 excipit et sacri indicium largitur amoris.
346 Ast illae veterum, quibus exarsere tot annos,
347 irarum oblitae parent Stellamque ferentes
348 in jussum posuere torum, dum somnus amantem
349 ignarum aetherei monitu Jovis altus haberet.
350 Atque hic ter liquido tonitrus cum luce corusca
351 insonuere polo et Charites felicia signa
352 adventus tribuere sui magnumque repente
353 fulgorem emisit Phoebia mirantibus astris.
354 Ipsa quoque adsensu claro Saturnia favit
355 ominibus Paphieque suos ibi fudit amores.
356 Nec mora, sublimes his actis curribus ambae
357 ad caelum rediere suis. Pavonibus illa
358 ducitur, haec cygnis ; illos sua crista superbos
359 reddit et artificum studio praestantior omni
360 colla per haud unus color et per pectora ludit,
361 dumque volant, pictae panduntur sidera caudae ;
362 hi candore suo gaudent et dulce sonoro
363 gutture certatim nullis imitabile carmen
364 vocibus ad numerum modulantur et aera pennis
365 pulsant. Nec celeres tenere utrique volatus,
366 stellantis donec statuere in culmine Olympi
367 ante Jovis solium dominas responsa ferentes.
368 Mollibus inde jugis resoluti colla, virentis
369 Elysii lucos fontesque et nota pererrant

370 pabula et ambrosiae saturantur corpora succo.
371 Expulerat tenebras et opacae tempora noctis
372 finierat Titan lucemque reduxerat almam.
373 Tandem Nicoleos votis et amore potitus
374 dis meritas grates pro tanto laetus agebat
375 munere, blanda ferens trepidae solatia nymphae.
376 Et jam fecundo fortunatissima partu
377 ingentem aethereas Leonellum Stella sub auras
378 fuderat atque brevi pulcherrimus intervallo
379 Borsius ortus erat, Latio decus additus orbi.
380 Illum prima suis manibus Lucina creatum
381 sustulit ac primis roravit fontibus artus,
382 oscula prima dedit, primos involvit amictus,
383 prima ter, ut perhibent, solemnia murmure parvo
384 verba susurravit teneras infantis ad aures
385 successusque bonos portendit et omina fausta
386 praedixit puero, venturi haud inscia fati.
387 Nec minus exceptum gremio Tritonia fovit
388 laetaque ridenti allusit neque amoris in illum
389 signa minora dedit. Tum cunis molliter aureis
390 compositum liquere ambae simul astra petentes.
391 At Jovis imperio pueri fidissima custos
392 excubat ante torum noctes Astraea diesque
393 nec sera quamvis provectum aetate reliquit.
394 Sed rapitur cursu properante volubile tempus
395 et nihil esse diu patitur mortalibus ordo,
396 quem statuit certa divina potentia lege.
397 Namque modo geniti, Leonellus et altera proles
398 Borsius, exactis ambo puerilibus annis
399 jam pulchrae attigerant confinia prima juventae.
400 Libera jam curis genitrix mortalibus inter
401 sidera noctivagae lucebat proxima Phoebae.
402 Nec minus Herculeo puerum de nomine dictum
403 Sismundumque viro conjux Rigarda crearat,
404 ambo animis, ambo insignes pietate futuros.
405 Quin etiam Insubrum genitor longaevus ad oras
406 et Belliguardi tectis Leonellus in altis
407 mortalem exuerant resoluta corpore vitam.
408 Multum bis ereptis decoris Ferrara, multum
409 praesidii amisit ; turbataque protinus omnis
410 maeret Atestino tellus quae subdita regno,
411 quippe animos hominum terrebant omnia late
412 armorum furiis saevoque frementia bello.
413 Ecce duos meritis celebranda modestia fratres
414 laudibus egregio pulchri in certamine facti
415 discordes agit et grato pia pectora motu
416 sollicitat variisque replet sermonibus urbem.
417 Estenses fratres regali magnus in aula
418 Parthenopem a genero missos Alphonsus alebat ;
419 his procul a patria positus Leonellia proles,
420 Nicoleos, tunc paene infans, succedere curis
421 imperii minus aptus erat ; regnisque paternis
422 hic status urbis erat, cum Borsi digna relatu
423 ac Meliaducis discordia protinus orta est,
424 consulere alterius dum nititur alter honori.
425 Carus erat populo imprimis alacrique favore

426 Borsius et magno consensu ad regia primus
427 scepra vocabatur tantaque ad pondera molis.
428 Hic aetate minor, pietate inductus et aequo,
429 nutanti fratrem imperio patriaeque saluti
430 prospicere hortatur vacuasque capessere sedes,
431 ne quicquam inter tot rerum discrimina possit
432 incidere adversi et populos turbare quietos.
433 "Gentis", ait, "nostrae soboles tu prima, neque adsunt
434 Rigarda genitrice sati, et stirps unica fratris
435 Nicoleos nondum pueriles attigit annos,
436 defendi auxilio nec se Ferraria tali
437 posse putat, si quis ferat ulla pericula casus,
438 quae non pauca vides ardentibus undique bellis
439 ingruere. Et tibi quod praesens fortuna merenti
440 obtulit, et tua quod virtus clarissima poscit,
441 aggredere et, si quid pro te mea gratia, si quid
442 hic animus viresque valent monitusque fideles,
443 utere et eventus promptum experieris in omnes ! "
444 Sic ait atque ultro dextram dedit ipse fidemque.
445 Alter ubi indicium tanti prospexit amoris,
446 obstupuit tacite admirans et lumina fixit
447 Terrae immota diu mentemque per omnia duxit.
448 Tum meritas fratri grates laetissimus egit
449 caraque fraternis amplexibus oscula junxit
450 laudavitque simul lachrimans ; dehinc talia dictis
451 reddidit : "Haud animum certe spemque ista voluntas
452 jam pridem frustrata meam, carissime Borsi ;
453 non tamen ingrato te offers, nec muneris hujus
454 immemor inveniar, vel dum sinet Atropos alma
455 luce frui vel cum hos vita spoliaverit artus.
456 Tu vero, qui sponte tua nunc spernere tantas
457 ausus opes tali officio mecum, optime, certas,
458 dignus es imperio, cujus me sumere curam
459 non sinit hic habitus et vita obnoxia sacris.
460 Praeterea vates hac tempestate futurum
461 nostra aliquem de stirpe ferunt, mortalia facta
462 qui mortalis adhuc superet, deus ipse futurus.
463 Illum ego te reor atque opto, di vota secudent".
464 Talibus inter se studiis certamen alebant
465 haec alternantes suspensaue corda tenebant
466 mussantis passim populi regemque petentis,
467 cum subito aetherea res finem invenit ab arce.
468 Vos, quibus Aoniis de collibus abdita divum
469 consilia et sacras fas est cognoscere mentes,
470 vos mihi, Pierides, ingentis pandite facti
471 occultam seriem mortalibus et date famam
472 carminibus, ne rem ventura hanc nesciat aetas
473 neu lateat, ductus fati cum Borsius urbem
474 rexerit atque suae dederit nova nomina genti !
475 Nota quidem vobis ea sunt atque omnia vestros
476 saepe choros inter Phoebum cecinisse, puellae,
477 credibile est ; vos illa decet nunc prodere vati.
478 Eversas Juno Tyriae Carthaginis arces
479 dilectumque solum ac veteres visura ruinas,
480 nondum oblita loci, Samia veniebat ab urbe
481 et caelum alitibus pictis invecta secabat.

482 Dum super Illyrici virides volat aequoris undas,
483 prospicit Italiam longe flatuque sonoro
484 ventorum ac gelidis pulsatas imbribus Alpes.
485 Tum, pater in fluctus ubi porrigit alta marinos
486 ora Padus, variis distincta coloribus illuc
487 Diva citatarum convertit colla volucrum
488 lora manu flectens in dextri littoris oram.
489 Protinus Adriacas prospexit ab aethere terras.
490 Hinc progressa pios fratres totamque jacentem
491 Ferrariam in lacrimis et acerbo funere maestam
492 vidit et immensum populi miserata dolorem est.
493 Inde viam accelerans tali Thaumantida voce
494 Alloquitur divamque jubet descendere caelo
495 erectura novo afflictas solamine mentes :
496 "Vade", ait, "o nostri fidissima pectoris index,
497 atque illam, Eridani gemino quam flumine cinctam
498 hinc atque hinc urbem turritaque moenia cernas,
499 Iri, pete atque viris, quorum illic cuncta geruntur
500 consiliis, ut non ignoras, nomine nostro
501 talia jussa dabis, quae nemo obiisse recuset !
502 "Luctibus imponi vestris Saturnia finem
503 imperat. Haec facite, in populum atque in regna vocetur
504 Borsius ! Ejus enim auspiciis Rugeria magnum
505 nomen adepta caput stirps efferet, et vaga late
506 hujus fama viri terra caeloque volabit".
507 Conjugis omnino certa haec sententia nostri est".
508 Dixerat ; illa fugit ventis festina vocatis
509 ac dominae mandata ferens descendit ab alto
510 ad terras delapsa polo, haud ignara locorum.
511 Mox Augustino se offert, dum forte remotus
512 secreta senior tectorum in parte sederet
513 multa super populo meditans rebusque futuris.
514 Huic Villaea dabat stirps non ignobile nomen ;
515 sed meritis superarat avos princepsque senatus
516 carus erat patriae. Quem sic Junonia virgo
517 Alloquitur demitque graves de pectore curas :
518 "Augustine, piis quem publica jura tenentem
519 consiliis populus merito veneratur honore,
520 me tibi magna Jovis demittit ab aethere conjux.
521 Jam lacrimis saevoque datum satis esse dolori
522 asserit imponique modum vult fletibus istis
523 et promissa jubet fatis in regna vocetur
524 Borsius. Hic fama terras cum impleverit omnes,
525 tollet Atestinam factis ad sidera gentem.
526 Haec animo sedit Jovis immutata voluntas.
527 Hanc sequere ! Imbriferens ego sum, quam pellere nubes
528 ac sudo apparere jubet Saturnia caelo,
529 non imitabilibus variata coloribus Iris".
530 Haec ait et volucris repetit levis astra volatu
531 ocior ipsa Notis et magno cingitur arcu.
532 Territus obstupuit primum Villajus heros
533 admonitu tanto et praesentis imagine divae ;
534 mox animo gavisus ait : "Quaecumque dearum
535 voce tua jussisque hilaras caelestibus urbem,
536 nuntia reginae ingentis sanctissima, salve !
537 Te sequimur. Tu nostra tuo, dea, coepta favore

538 prosequere ! " Ad caelum palmas haec fatus utrasque
 539 tollit et aetherei numen genitoris adorat.
 540 Inde forum subito petit et reserata vocatis
 541 curia completur patribus ; simul undique cives
 542 atque magistratus coeunt, quibus ordine cuncta
 543 pandit, et imperio properant parere deorum.
 544 Nec mora, qui patriae portent mandata, leguntur
 545 Nicoleos ac Paulus avis insignibus orti,
 546 Stroccius ille, alter Constabilis, aptus uterque
 547 magnarum rerum studio exercere fideli
 548 munia ; seu populi, seu regum commoda poscant,
 549 seu privata gerant, permansit notus uterque.

LIBER TERTIUS

B_3 v.1 Fama replet laetis quam primum vocibus urbem
 2 mitti oratores, qui Borsum ad moenia ducant
 3 seque peti fato doceant regemque creatum.
 4 Jamque profecturos ingens juvenumque senumque
 5 prosequitur manus ac studiis ardentibus omnes
 6 optatum accelerant iter ac loca jussa requirunt.
 7 Est prope Sandalidem ripam haud ignobilis ora,
 8 prima Vicentinos profugos ubi tecta recessu
 9 fama patres posuisse refert, asperrima divi
 10 cum rabies Atilae Latias saeviret in urbes.
 11 Nunc quoque saxa procul vastis disjecta ruinis
 12 apparent celebrique locum sub nomine signant.
 13 Haud longe hinc, primos ubi tendere solis ad ortus
 14 incipis, occurrunt ad dextram mole superba
 15 tectorum et thalamis praeclarae insignibus aedes.
 16 Plurima marmoreis curvos effulta columnis
 17 porticus innumeris sustentat fornicis arcus.
 18 Atria lata patent fontesque imitata perennes
 19 fundit inexhaustos dives structura liquores ;
 20 egregio Parii lapidis speciosa labore
 21 ora gradusque nitent, circumpositasque columnas
 22 pingunt errantes per lucida marmora venae,
 23 ipsa auro tegitur ; lymphae nitor ille salubris
 24 invitat lenire sitim et gratissima praebet
 25 pocula, cum stella Icarii canis ardet Olympo.
 26 Hic vicina vagos cohibent vivaria pisces ;
 27 nec virides horti desunt, generosaque fructum
 28 pomiferis sylva arboribus largitur et umbram.
 29 At procul e speculis et ab alto culmine turris
 30 prospectare juvat campos collesque remotos.
 31 Urbis opus credas, tot surrigit undique pinnas
 32 ardua perpetuo murorum machina ductu.
 33 Una soli tantum domus occupat : has tibi sedes,
 34 Nicoleos, vir magni animi Pendallia quondam

35 curator fisci Estensis rerumque tuarum
36 ingenti sumptu et studio vigilante locari
37 jussit, ab aspectu nactas sibi nomen amoeno.
38 Talibus extra urbem in tectis adiere morantem
39 legati ac tristem Leonelli funere Borsum.
40 Quos ubi perductos alta intra limina jussit
41 dicere ; at astantes tenere silentia turbae.
42 Paulatim vultus ab humo lachrymosaque tollit
43 lumina ; dehinc placido Paulus sic incipit ore :
44 "Si lacrimas, princeps, et amaros dicere questus
45 urbis et infandum liceat memorare dolorem,
46 nemo adeo ferus atque humani pectoris expers
47 inter et Hyrcanas immitis vivere tigres
48 assuetus, luctu quin commoveatur acerbo.
49 Namque omnes regem Leonelli in morte patremque
50 conquerimur simul ereptos, quippe optimus ille
51 justitia patriam summa sanisque regebat
52 consiliis ; neque honos deerat, neque gratia laudis.
53 Quem miseris quoniam mortalibus invida nuper
54 abstulit ac caelo fatalis Parca remisit,
55 ad te confugimus teque unum poscimus omnes,
56 o Borsi. Nam quem exspectet Ferraria ? Quaenam
57 praesidia ulla magis firma aut propiora videntur ?
58 An fore nos alio tutos sub rege putamus,
59 finitimae huic populo cum tot simul horrida gentes
60 bella gerant saevusque fremat prope moenia Mavors ?
61 Tu bello, tu pace vales, tu gloria gentis
62 prima tuae. Est aetas in te et mens commoda rebus,
63 sunt animi, neque amor populorum et gratia desunt.
64 Quid de te genitor Venetusque senatus et ille
65 Carmignola, ducum summus, quidve ipse Philippus
66 senserit et magnorum Alphonsus gloria regum,
67 novimus ; ac quanti semper te fecerit ingens
68 Italia, haud ulli obscurum est. Te barbarata tellus,
69 te loquitur nostro gens omnis ab orbe remota.
70 Te nisi vidisset talem, numquam omnia frater
71 arcana et regni tibi commisisset habenas.
72 Nec Meliaducem regali munere dignum,
73 quem coram aspicimus tecum hic adstare, negamus.
74 Sponte sua tamen ipse tibi concedit et ultro,
75 ut fertur, stimulis ad cursum ingentibus urget.
76 Herculis ac Sismundi aetas puerilis, et ambo
77 nunc etiam absentes, et fratris filius infans
78 Nicoleos quam spem nobis promittere possunt
79 auxilii, sic qua oppressos fortuna fatiget ?
80 Adde, quod in fati esse hoc accepimus olim
81 te fore, qui magna patriam ditione gubernes
82 et claros fama qui transgrediare parentes.
83 Istud idem neque enim nos vana insomnia ludunt
84 aethereis monuit veniens a sedibus Iris,
85 quam nostri videre senes ; ac verba loquentis
86 auribus hauserunt et jussi visa referre.
87 Tot simul adducti cives rationibus in te
88 curam omnem vertere et nos misere volentes
89 atque tui cupidos, ut te ducamus ad urbem.
90 Dis ergo auspiciis nobisque precantibus ultro,

91 quod virtute prius studuisti et laude mereri,
92 delatum a populo feliciter accipe regnum !
93 Qui vocat, hic viso te nil sibi triste putabit
94 amplius ; afflictasque hominum solabere mentes.
95 Si quid adhuc superest nostro pro munere nobis
96 dicendum, collega suis clarissimus ecce
97 supplebit verbis ; tum quicquid restat agendum
98 ocius expediet". Nec multa moratus et illum
99 voce sequens breviter dictis haec Stroccius addit :
100 "Omnia facundo, quae res ac tempora poscunt,
101 eloquio et summa Paulus gravitate fideque
102 disseruit ; patriae satis est manifesta voluntas.
103 Nec super his quicquam restat mihi dicere, Borsi ;
104 multa quidem explicuit paucis, quibus ipse tuorum
105 maerorem ingentem fraternoque anxia casu
106 pectora, quamquam absens, facile comprehendis et illos
107 ardores hominum et Thaumantida ab aethere missam
108 audis atque vides, nec quicquam his addere possum.
109 Plura quoque adduxit, quae nos discrimine nullo
110 permoveant, cur in te uno spes nostra locetur.
111 Haec ita sunt ; reliquum est igitur contendere ad urbem.
112 Nulla tuis obstet coeptis mora, tempus et ipsa
113 res vocat ; omnis enim cunctatio plena pericli est.
114 Utque vides, populis gens invidiosa Latinis
115 jam pridem sumus et nostras inhiatur ad arces.
116 Te sibi vix credat Ferraria posse noceri
117 Principe. Si testes alios fortasse requiris,
118 haec mandata lege et nostri decreta senatus ! "
119 Sic dicens prolata fidem facientia verbis
120 porrexit scripta et pronus dedit oscula dextrae
121 atque omnis laeto assensit clamore corona
122 circumfusa virum. Sed postquam singula legit
123 Borsius et tacita secum sub mente revolvit,
124 alte suspirans oculis ac voce dolorem
125 exprimit atque illis gratus respondit et inquit :
126 "Non equidem laeta quid enim mihi tristia laeti
127 fata reliquerunt cari post funera fratris ?
128 Mente, sed accipio, legati, utrumque benigna
129 et vestri jam pridem in me sum certus amoris.
130 Audieram, quantas agitet Ferraria luctus,
131 vestraque non levibus praestans facundia verbis
132 nunc testatur idem atque oculos ista omnia ponit
133 ante meos, nec sum dubius vos vera referre.
134 Absit livor, in hoc summae dignissima laudis
135 multa fuere viro, quae vos mecum omnia nostis,
136 ac quicquid viventi olim et nunc luce carenti
137 civibus indultum a nostris, gratumque piumque est.
138 Id certe hoc animo numquam excidet ; omnibus istis
139 omnia me debere puto ac merita optima reddam,
140 si mihi vobiscum dabitur producere vitam.
141 Egregie, ut video, de me Ferraria sentit ;
142 et, si fas verbis hoc tempore talibus uti,
143 gratulor atque opto me dignum his laudibus esse.
144 Nam quid ego aut potius cupiam aut magis ipse laborem
145 quam patriae votoque satisfecisse meorum,
146 dulcia cum virtus praesertim et gloria magnis

147 pabula dent animis ? Vestrum est, laudabile si quid
148 esse in me voluere dei, ut vos forte putatis.
149 Magnum onus ac multos affert variosque labores,
150 qui mihi nunc mandatur, honor ; si principis uti
151 magnanimi officio recteque incedere curem,
152 in vastum adduci pelagus tumidisque videmur
153 fluctibus ac dubio committere carbasa vento,
154 arte ubi non parva sit opus vitare furentis
155 fortunae tempestates scopulosque latentes.
156 Praeterea, ante oculos quoties dignissima nostros
157 facta patrum ac belli et pacis proponimus artes,
158 undique sollicitant ingentes pectora curae,
159 gloria ne nostra inferior sit laudibus illis.
160 Majorum praeclara sequi vestigia pulchrum
161 esse reor, sed quos imitamur vincere longe
162 pulchrius. Est vero divum admirabile munus
163 sese ipsum superare animoque imponere legem.
164 Hic mihi praecipuus labor, huc incumbere nitar,
165 hinc immortalis praeconia quaerere famae
166 cura erit. At postquam patriae sententia certa est
167 meque homines superique vocant et regia Juno
168 sic jubet, ecce adsum ! Communia numine dextro
169 vota regens nostrorum operum sit Jupiter autor".
170 Optimus haec postquam magnis assensibus heros
171 legatis responsa dedit, Laurentius illi
172 carus erat longe ante alios hunc protinus ad se
173 accersit, super his quae sit sententia, pandit.
174 Hic satus antiqua Strozae de sanguine gentis
175 Palladius artes olim attigit ; inde profectus
176 sub duce Nicoleo, cui stirps Fortbraccia magnum
177 nomen et alta dedit virtus, puerilibus annis
178 arma tulit meruitque duci gratissimus esse.
179 Ast illum aequali dehinc secum Borsius aevo
180 eductum comitem bellorum et pacis habere
181 dignatus, rerum magna ad fastigia porro
182 extulit imperio meritisque opibusque potentem
183 et paribus voluit secum gerere omnia curis.
184 Ille ubi percepit mentem secretaque Borsi
185 consilia, extemplo jubet ordine cuncta parari.
186 Jamque virum exoritur strepitus famulique frequentes
187 huc illuc per tecta volant et limine in ipso
188 frenati alipedes hinnitibus aera rumpunt.
189 Nec mora, tectorum gradibus descendit ab altis
190 Borsius, atque una legati omnesque repente
191 descendunt, et equis investiti ad moenia tendunt.
192 Atque ea dum magno certatim ardore gerebant
193 intenti pariter coeptis ; urbemque petebant,
194 his centum noviesque decem nondum annuus orbis
195 expulerat lustra, atque hyemis pars prima fugabat
196 extremum autumnus tempus brumamque ciebat.
197 Luce illa non ulla dies formosior umquam
198 visa, nec Eoo caput extulit aequore Titan
199 purior, et cecidit manifestus ab aethere fulgor.
200 At Leonellei praenuntia sidera casus
201 visa comam nuper praesago extendere tractu
202 deseruere polum ; atque alios fulgere cometas,

203 aurea Luciferi dea quos Orientis ad oras
204 mista Jovi fertur partu effudisse benigno,
205 vidimus ; et nullae dirum cecinere volucres
206 saepe homines solitae horrendis terrere querelis.
207 Nil formidatis tremuerunt motibus arces.
208 Virgineus nullis effusis imbribus ante
209 arcus ab Aurora veniens omne undique caelum
210 lustravit totoque effulsit maximus orbe.
211 Tum venti posuere omnes, visasque deorum
212 in terris facies perhibent felicia nostris
213 gentibus auguria et pacem sacro ore canentes.
214 Ipsa etiam extremis tellus in mensibus anni
215 ver conata novum variosque reducere flores ;
216 atque novas ramis frondes mirantibus arbor
217 protulit ac laetos alieno in tempore foetus.
218 Ipsae etiam, velut ad cantum nova suscitet aestas,
219 argutae comitantur aves pariterque salutant
220 dulcis jucundo certamine vocis euntem.
221 Rustica se totis effundunt undique campis
222 atque oculis spectant inhiantibus agmina regem.
223 Est vetus extra urbem trans ripam fluminis aedes
224 sollemni cultu ac festis celeberrima ludis,
225 annua quos referunt rapidi certamina cursus,
226 aedes sacra deo, tenet unde Georgia nomen
227 insula ; praecipites cingebant undique fossae
228 parvae urbi quondam similem sedemque parentum,
229 certa prius tantae quam fundamenta locarent
230 molis et extruerent trajecto flumine muros.
231 Ingreditur templum sacraeque aspergine lymphae
232 Borsius irrorat frontem. Tum candida sacros
233 turba sacerdotum occurrens laetissima cantus
234 incipit. Ipse una ingentem procedit ad aram
235 atque dei supplex sacram armipotentis adorat
236 effigiem funditque preces : "Tu" que, "optime", dixit,
237 "militiae caelestis eques, qui nobile tantae
238 laudis opus magnis animis et viribus ausus
239 purgasti infames servata virgine terras,
240 quem neque letifero assurgens horrendus hiatu
241 terruit immani sternendus vulnere serpens
242 nec gens crudelis ritu contraria nostro
243 suppliciis valuit perstantem avertere coepto,
244 Tu nostras admitte preces, pugil inclyte caeli !
245 Ecce patrum ingenti assensu populique favore
246 Ferrariam petimus fatisque in regna vocamur.
247 Da, precor, ut, qualem gens nostra et credit et optat,
248 talem me praestare queam propriaque salute
249 ut potiora mihi patriae sint commoda semper !
250 Tum mens pestiferos animi sincera tumultus
251 exsuperet fugiatque nefas nec digna recuset
252 praemia pro meritis aequa persolvere lance.
253 Hoc quodcumque peto, quaecumque haec gloria regni est,
254 non opis humanae peperit labor ; omnia vero
255 ad superos referens munus reor esse deorum,
256 qui, precor, auspiciis tecum felicibus adsint.
257 Vobis gratus ego hic avis quoque testibus ipsis
258 polliceor non me immemorem fore muneris hujus,

259 et vos digna manent, superi, me principe templa."
260 Dixit et assurgens votorum splendida cultu,
261 floribus et lauri redimita altaria ramis
262 rite manu imposita veneratur et oscula donis
263 dat prius oblatis princeps ; solioque parato
264 dum sedet ante aram, senior comitante senatu
265 progreditur populique docens se nomine missum
266 Augustinus ait : "Tecum Ferraria luget
267 fraternos casus et tristia funera, Borsi ;
268 non tamen ipsa parum, cum tu successeris illi,
269 laetatur ; fratrisque licet sors impia nobis
270 jacturae tantum attulerit tantumque doloris,
271 nos tua solatur, princeps, tamen, optime, virtus
272 nec te rege parum lucri fecisse videmur.
273 Ergo tuis ductus meritis insignia regni,
274 hoc sceptrum, hunc ensem, populus suaque omnia seque
275 arbitrio moderanda tuo largitur et orat
276 felicem ac superum memorem te ducere vitam.
277 Ipsa etiam nostris faveat Saturnia coeptis,
278 cujus ad hunc populum mandata his auribus ipse
279 percepi atque oculis praesentia numina vidi".
280 Haec ait. Ast illi responsum maximus heros
281 sic dedit : "Est animo gratum mea facta neque ipsis
282 displicuisse, patres, superis vestroque probari
283 iudicio ac nobis tantos accedere honores.
284 At meriti capient me nulla oblivio vestri,
285 aetherea dum luce fruor, nec praemia vobis
286 umquam digna satis persolvi posse putabo.
287 Praeterea neque me indecorem Ferraria regno
288 aspiciet neque se immitem accepisse tyrannum
289 sentiet ac Borsi numquam meminisse pigebit".
290 Haec ubi dicta, sacrae rex in penetralibus aedis
291 funeream exuitur vestem ; dein splendidus auro
292 et gemmis templo egreditur. Tum plausibus aer
293 et clamore virum resonat cantuque tubarum.
294 Atque illum instratus phaleris regalibus Aethon
295 portat et alta ferox huc ora obvertit et illuc
296 Sarda matre satus cygnis candentibus ipsis
297 concolor, Alphonsi donum haud ignobile regis.
298 Sic demum ingenti procerum stipante corona
299 rex novus ingreditur superato flumine portam.
300 Longa sacerdotum in tunicis albentibus illi
301 sacra canens manus occurrit, puerique frequentes
302 parva manu vexilla gerunt pariterque secundos
303 eventus regi magnis clamoribus optant.
304 Nec minus e speculis matres teneraeque puellae
305 cultibus insignes variis venientia longe
306 agmina prospiciunt et odoros undique plenis
307 conjiciunt manibus flores regemque salutant.
308 Flexipedes hederae passim ramosaque buxus
309 nec non permistae bene olentis mollibus herbae
310 graminibus stravere solum. Praesentia tristem
311 praeteriti casus maerorem gaudia vincunt.
312 At populi pars una praeit, pars altera pone
313 subsequitur mediumque canit laetissima regem.
314 Accipit hos hilari vultu placidoque benignus

315 Borsius alloquio ac dextram cupientibus offert
316 vectus equo totamque ambit spectabilis urbem.
317 Ventum erat ingentis sacrata ad limina templi,
318 auratis ubi porticibus centumque columnis
319 subnixum et solido constructum marmore ad auras
320 surgit opus, priscae gentis labor, unde superbas
321 hinc atque hinc, decora alta fori, prospectus ad aedes.
322 Desiliunt ab equis. Tum creber ubique satelles
323 voce manumque globos populi turbamque frequentem
324 submovet atque viam sublimem pandit ad aram.
325 At pius ut meritas hic ore et pectore grates
326 caelitibus solvit princeps ac vota peregit
327 testibus ante aram superis in verba vocatis,
328 decreto patrum populique favore jubentis
329 haec Augustinus placido dicta edidit ore :
330 "Gentis Atestinae clarissima gloria, Borsi,
331 spes ac certa salus patriae, quem numina regem
332 praesenti augurio nobis manifesta dedere,
333 venimus omne tibi obsequium praestare parati.
334 At nostris pietas quae immobilis hactenus haesit
335 mentibus atque tuo generi perspecta neque ullis
336 temporibus mutata fides, dum spiritus auras
337 vitales noster capiet, tibi certa manebunt.
338 Ipsa suos tibi commendat Ferraria cives
339 seque simul. Studiis adsint pia numina nostris".
340 Dixerat. Ille refert : "Non centum prodere linguis,
341 Augustine, mihi liceat, me talibus ipse
342 quantum animis debere putem. Facundia verbis
343 sed cum nulla queat tacitos ostendere sensus,
344 re gratos in se nos urbs populique videbunt".
345 Dixit, et occidui jam prorsus ad aequoris undas
346 sol agitabat equos. Aulae regalis in altas
347 se tandem recipit sedes, ubi plurima secum
348 per noctem super imperio Rugerius heros
349 cogitat haud levibus distracto pectore curis.
350 Jamque rubescentem primo revehebat ab ortu
351 sideribus pulsus conjux Tithonia lucem.
352 Borsius exanimi fratris mandare sepulchro
353 membra parans lecto haud segnis consurgit ab alto
354 et populi accitis ad se primoribus inquit :
355 "Ecce dies lachrimosus adest, qui debita fratri
356 funera nos merito cives persolvere honore
357 admonet ac gelidum telluri reddere corpus.
358 Nemo quidem vestrum ignorat, quibus artibus ille
359 Estense imperium et praeclaram hanc rexerit urbem ;
360 quaeque fides et quae pietas et quantus in illo
361 recti amor et qualis fuerat prudentia, nostis ;
362 grata nec in patriam placidae indulgentia mentis
363 vos latet. Ast illo Ferraria principe quantum
364 floruerit, quibus ipse viris ornaverit urbem,
365 non nostrae tantum gentes atque Italis ora
366 sensere, extremus terrarum haec audiit orbis.
367 At quam praecipue dignum me semper honore
368 duxerit utque sibi addictum Leonellus amarit,
369 vos etiam testes estis, vobisque sub illo
370 ipse ego quas gessi ratio notissima rerum est.

371 Quare omni studio cineri, cui plurima mecum
372 debetis, pariter supremum impendite munus !
373 Officium praestate pium sociique doloris
374 este mei luctusque atros ornate frequentes ! "
375 Sic ait et lacrimis oculos roravit obortis
376 tristior. Ast illi haec meritis venerandus et aevo,
377 Franciscus responsa dedit sacratus et omnes
378 pectoris affectus placido sic prodidit ore :
379 "Non haec exiguum, princeps, jactura dolorem
380 attulit ; infixus percussis mentibus haesit
381 maeror et ingenti permiscuit omnia luctu.
382 Fratris enim auspiciis feliciter egimus annos,
383 et nihil ex illo nisi dulce et amabile cuncti
384 sensimus. At quoniam nullo discrimine Parcae
385 pensa trahunt certusque rapit mortalia finis,
386 cum nihil insolitum Leonelli casus adempti
387 attulerit, commune malum sortemque repostam
388 omnibus aequo animo nobis tolerare necesse est.
389 Qui potuere suum claris extendere nomen
390 laudibus et pulchrae amplecti virtutis honores,
391 hos aeterna putant in saecula ducere vitam
392 nec leti penitus conjuncti morsibus atris.
393 Quis nisi ob invidiam vel captus mente recuset
394 his fratrem numerare tuum ? Numquam ipse fatebor
395 hunc periisse virum omnino vitae carere ;
396 incolumem ad superos potius migrasse putabo.
397 Magna quidem haec nobis restant solatia, quae tu
398 successor tanto imperio dignissimus auges.
399 Quae fieri mandas, studiis ardentibus omnes
400 exsequimur. Nobis minus est parere laboris
401 quam mandare tibi. Et quoniam nunc poscere tempus
402 incipit ac totam se funera turba per urbem.
403 Nunc parat exequiis, nos id peragamus et ipsi".
404 Haec postquam inter se alterno sermone locuti,
405 haud mora, purpureis intextis vestibis auro
406 tectorum exornat secreta in parte pheretrum
407 atque hic cum gemitu nardo fragrante ministri
408 ablusos unguunt artus. Venerabilis aevo
409 legis et interpret sacrae Antoninus et idem
410 Angelici rector templi, ceu jusserat olim
411 ante diem extremum princeps, qualem ipse gerebat,
412 frigentem cultu Leonellum obnubit eumque
413 longaevo auxilium sociis praestantibus alto
414 composuit fulcro et suaves diffudit odores.
415 Nec minus alta replent ululatibus atria magnis
416 lugentes circum matres in vestibis atris
417 velatae crines et plangunt pectora palmis.
418 Et jam tempus erat, quo lamentabile corpus
419 aedibus efferrent. Coeunt, quos sacra per urbem
420 religio insignit. Tum binos ordine certo
421 ire jubent paribusque modis alterna canentes
422 atque laboratae portantes munera cerae.
423 Jamque sacerdotum numerus praecesserat ingens.
424 Tum patrum veneranda gerit vexilla crucesque
425 densa cohors. Post haec famulorum it longius agmen
426 fletibus humectans sub nigris ora cucullis.

427 Conveniunt, queis cura data est, pariterque pheretro
 428 subjiciunt humeros et onus lacrimabile maesti
 429 inter se attollunt. Pueris praeaeuntibus ardent
 430 mille faces, totidemque simul post terga sequuntur.
 431 Protinus elatum comitatur funus et, alto
 432 corde licet gemitus premeret saevumque dolorem,
 433 crebra tamen tristis suspiria mittere princeps
 434 cogitur et vultus lacrimis turbare serenos.
 435 Lugubres gestans habitus tum maximus omni
 436 heroum coetus se parte effundit, eosque
 437 maerentis populi sequitur densissima turba.
 438 Haud procul egressis porta se nobilis offert
 439 religione locus Mariae sacratus honori
 440 Virginis atque idem angelico de nomine dictus,
 441 Nicolei genitoris opus (Leonellia post haec
 442 ingenti pietas templum venerabile sumptu
 443 auxit et insignes spatiis melioribus arcus
 444 atriaque et thalamos posuit secretaque claustra
 445 porticibus solido suffultis marmore cinxit).
 446 Omnis in hac postquam funebris constitit aede
 447 ante aras posito defuncti corpore pompa,
 448 maximus eloquio tantique Guarinus alumni
 449 devotus meritis et summo affectus amore
 450 illius explicuit laudes. Tum frigida saxo
 451 membra sepulcrali exequiis clangore peractis
 452 [Lacune]
 453 et populo maestam comitante reductus ad urbem
 454 se recipit thalamis regalis Borsius aulae.

LIBER QUARTUS

B_4 v.1 Extulit ut merito Leonellum funere frater
 2 et patriis lacrimans exangues ossibus artus
 3 miscuit ac tumulo extremos persolvit honores,
 4 continuo ex omni Italia longaeque remotis
 5 legati a populis maesti venere dolorem
 6 susceptum ex obitu Leonelli tristibus omnes
 7 testantes dictis et amico cuncta favore
 8 spondentes, quae grata forent et commoda regi.
 9 Omnibus his actae grates, dignisque per urbem
 10 accepti hospitium, et honor simul omnibus ingens
 11 exhibitus ; capti aspectu et sermone benigno
 12 principis ad patrios laeti rediere penates.
 13 Borsius interea magnarum ingentia rerum
 14 fundamenta suo sub pectore jactat et altis
 15 invigilat regni curis nullosque recusat
 16 corporis aut animi pariter perferre labores.
 17 Haud secus, aequoreis ubi navita fluctibus alnum
 18 credit, exoriens quae sol det signa cadensve,
 19 spectat et immites ventos occultaque saxa

20 praeveniens oculis vigilantibus omnia solers
21 providet, ut tuto valeat procedere cursu.
22 Principio, placidam praesens clementia quamvis
23 detineat mentem truculenta neque imperet ira,
24 justitia frenare malos et crimina poenis
25 ulcisci dignum imprimis putat optimus heros.
26 Nec minus officiis hominum genus omne verende
27 prosequitur civesque suos patriaeque salutem
28 cunctis carus amat litesque gravissimus auctor
29 et vetera extinctis odiis certamina tollit
30 conciliatque animos intenso ac foedere jungit
31 sanguinis et proprio succurrit egentibus auro.
32 Mortales, labor est memorare, quot ille beatos
33 efficiat. Quis enim ingentes superantia census
34 munera, quis nulla pretii spe narret honores
35 civibus oblatos collataque praemia laudis ?
36 Nec per eum oppressis insontibus occupat ullas
37 publica pestis opes ac fisco turpiter addit.
38 Sed quaecumque prius veteres tenuere coloni,
39 decretis mox ipse novis confirmat et addit,
40 si qua petunt ; nulloque metu nec legibus ullis
41 est melior, sed sponte sua pius omnia semper
42 acta videre hominum et nostrae penetrabilia mentis
43 scrutari meritisque putat dare praemia divos.
44 Ille domos et sacra pio delubra labore
45 aedificat pulchrisque includit moenibus urbem.
46 Rura quoque et positis villis insignibus agros
47 non inhonorata aut celebri sine nomine linquit.
48 Horridaque armorum studiis exercitus inter
49 bella ferox quamvis juveniles egerit annos,
50 non animi praestantis egens, non inscius artis
51 militiae, quam poscit opus, tamen otia pacis
52 dat patriae strepitumque insani a finibus arcet
53 Martis et externas componit foedere gentes.
54 Tantane Maeonii sacro de pectore fluxit
55 vena senis, tantum divinae Aeneidos auctor
56 praestitit ingenio, si luce fruatur uterque
57 rursus, ut exilem res condere principis hujus
58 materiam esse putebat ac tot benefacta referre ?
59 Tu, cui pandit iter virtus et gloria caelo,
60 cujus ab aethereis fatalem sedibus aevum
61 indulgere dei terris, Saturnia quo sub
62 saecula nunc redeunt, unde olim fulgere mundo
63 vicinum Erigone non indignabitur astrum,
64 dexter ades, Borsi ! Te nil Praesente monere
65 magnum ego non ausim ; nec me fiducia linquit,
66 quod mea Permessi libarit parcius undam
67 te duce Sandalio sitis exsaturata liquore.
68 Respice ad haec igitur, seu nunc pro pace laboras
69 Italiae et magnis Veneto retinente senatu
70 consiliis adhiberis adhuc Latiaeque saluti
71 prospicis atque inter populos regemque ducemque
72 Sforzigenam studio medius contendis amico
73 non levibus conflata odiis extinguere bella,
74 seu maris Adriaci reginam deseris urbem,
75 jam compos voti, et Malemancum ac littora praeter

76 laberis in pontum fugiens, ubi brachia portus
77 contrahit et vastis allisa immurmurat unda
78 aggeribus saxorum indignaturque repelli,
79 seu tibi Neptuno fluctus placante marinos
80 semiferi Tritones et undivolans Melicerta
81 et quaecumque secant nymphae Adrianitides altum
82 connixe adverso propellunt pectore classem
83 velaque prosequitur placide spirantibus Euris
84 Aeolus et magni pecus hinc maris errat et illinc
85 teque tuosque simul proceres miratur et altis
86 porticibus turrita novae tabulata carinae,
87 qua veheris, pictasque trabes atque aurea celsis
88 fixa super ratibus vento volitantia signa
89 spectat et ipse pater stupet imo in gurgite Nereus,
90 immenso clamore virum et clangore tubarum
91 excitus, ac celeri petit aequora summa natatu
92 undique caeruleo disjectis corpore lymphis,
93 sive ubi populifer placido jam flumine sese
94 obtulit ac portu Eridanus suscepit amico
95 tendentem optatas patriae gratantis ad oras,
96 amnis et adversi remorum ingentibus alis
97 vim superas lucosque legis ripasque virentes
98 teque super custos intento Cynthius arcu
99 tela tenet votoque procul fugat orta maligno
100 gaudia terroremque et spes ratione carentes
101 atque gravem insani stimulum strepitumque doloris
102 avertit dirumque nefas et mentis avaram
103 ingluviem, monstrum, quo nil deformius atra
104 Styx habet, horrendum fraude et furialibus armis !
105 Quae te cumque tenet regio telluris et undae,
106 quicquid mente paras, quicquid faris, en age voto
107 aspira, o certum mihi numen, et ad tua tandem,
108 exspectate, veni properato moenia cursu !
109 Herculeum Virgo caeli statione Leonem
110 expulerat, cum se fidam Rugerius heros
111 argentam placido devectus contulit amne.
112 Haud procul inde locus juncosi humentia versus
113 Pascua Bandisoli Nabathaeum vergit in orbem,
114 altus ubi ingentem ripis sublimibus agger
115 hinc atque hinc fossam cohibet, ne noxius umor
116 finitimas segetes stagnantibus obruat undis.
117 Doctrina excellens, fama pietatis et aequi
118 nobilis et longo Malchus venerabilis aevo
119 hic Mariae summa sub religione sacellum
120 struxerat exiguum victum dabat hortus et urnis
121 illi potus erat servata capacibus unda
122 et sacra voce admonitus ventura canebat.
123 Hunc igitur cupiens jam pridem agnoscere coram
124 affarique virum, fido comitante profectus
125 Laurente exiguum sese fert Borsus ad aedem.
126 Hos hilari postquam venientes fronte sacerdos
127 accepit, sedere simul sub tegmine vitis,
128 ipse sibi senior parvo quam inseverat horto
129 porticibus similem et frondoso fornice textam.
130 Atque hunc rectorem templi Rugerius heros
131 talibus affatur dictis : "Venerande sacerdos,

132 cui pater omnipotens magni mysteria caeli
133 scire dedit variosque hominum praenosceret casus,
134 si non ulla malae me detestanda cupido
135 fraudis agit jussisque animum caelestibus apto,
136 te rogo, ne pigeat, fatorum arcana meorum
137 ostendisse mihi, non ut divertar ab aequo,
138 sed magis ut mentem ad melius componere nitar,
139 lubrica sive aliquid blando Fortuna favore
140 mortali optandum obtulerit, sive aspera laetas
141 res inopinato sit turbatura regressu ;
142 neu reticere velis, Latiis quae tristia rebus
143 turba sacerdotum toties praesaga minatur,
144 neu ventura neges, si fas ea dicere cuiquam ;
145 et quoniam longo instructus cognoscis ab aevo
146 plurima et annales veteres causasque latentes,
147 ipse aliquid nobis dignum et laudabile narres".
148 At senior barbam dextra permulcet humique
149 lumina fixa tenet tacitus supplexque precatur
150 caelicolas magnos ; dehinc talibus ora resolvit :
151 "Rem mihi difficilem scitu et mortalibus ullis
152 non bene tentandam certo sine numine, Borsi,
153 nosse cupis. Divina sinet quac dicere Malchum
154 majestas, aperire licet ; rex aetheris alti,
155 quae libuit, magna sub mente latentia servat.
156 Principio multum superis ob maxima, princeps,
157 munera te debere vides. Industria certe
158 nulla humana tibi tantos peperisset honores,
159 ni patris haec summi nutu concessa teneres.
160 At tua mortales inter si gloria forsan
161 excellit, te crede hominem tamen esse nec ullis
162 fortunae illecebris nec fastu insurge tumentis
163 justitiamque cole atque inopem miserare piisque !
164 Ultima sic tandem sublimis regia magni
165 te accipiet post fata dei et caelestibus addet.
166 Quae vero miseris mortalibus aspera sacri
167 saepe sacerdotes iterant ac saepe minantur
168 ore pio, rata nemo negat ; gravioraque sontes
169 supplicia exspectant laturi ob crimina poenas.
170 Quod petis, ut vestro conspectu atque auribus istis
171 dignum aliquid memorem, non mens ita credula Malcho est
172 nec sic tarda rude ingenium experientia tollit,
173 ut me posse rear voto satis, optime princeps,
174 pro meritis fecisse tuo. At non asper uterque
175 accipite haec, quocumque modo sermo excidet ore !
176 Sed neque ego referam, quo finxerit ordine mundum
177 naturae ille parens, cujus neque dicere nomen
178 nec cuiquam fas est animo comprehendere numen,
179 omnipotens qui cuncta regit, cui nulla dederunt
180 saecula principium ingenito semperque futuro.
181 Nec loquar, ut tellus rapido de sole calorem
182 hauriat utque eadem numquam sit frigoris expers
183 lunari rorata globo (contraria quamvis
184 inter se pugnent, tamen utraque legibus aequis
185 officio perfungi et concordare videmus ;
186 namque pari annixu rebus, quaecumque sub alto
187 gignuntur caelo, vires alimenta praestant

188 sustentantque simul, donec prodire jubentur
189 consilio ac nutu summi patris). Utque profundi
190 aetheris assiduo liquidum per inane meatu
191 astra micant, reticere libet, quae saepe feruntur
192 multiplices hominum ac rerum portendere casus ;
193 quos ego non facile adducor mortalibus ullis
194 ut rear omnino scrutantibus aethera notos,
195 cum dubitem, paucis stellarum ex ignibus omnes
196 an liceat caeli vires motusque futuros
197 colligere atque ausis ingentibus abdita fata
198 extorquere polo et caelestia pandere corda.
199 Non dicam, velut orta mari vaga flumina vertant
200 ad mare rursus aquas ; fluxus causam atque refluxus
201 ponti praetereo et salsas quod fecerit undas.
202 Diluvium antiquum plenamque animantibus arcam
203 atque procul regis fugientem immane superbi
204 servitium incolumem populum evasisse tacebo,
205 cum sese in geminas partes scindente profundo
206 carpsit iter medium et sicco pede pressit arenas
207 tutus et infensos hostes post terga sequentes
208 hinc atque hinc iterum coiens absorbuit aequor.
209 Te, venerande senex, sitientis tristia turbae
210 murmura sedantem linquam virgaque potenti
211 percussum lapidem subitos fudisse liquores.
212 Non Arabum referam cecidisse per avia nectar
213 inque dapes gratas et respondentia voto
214 gustantis vulgi conversum in pocula, nec te
215 tantum amor hic valuit ! Dilectae virginis ergo
216 servitio addictum bis septem, pastor, in annos.
217 Igniferos vatem currus agitasse per auras
218 nunc taceo atque homini jussum consistere solem.
219 Illa Palaestinae virtus generosa puellae
220 praetereunda mihi est et caesi gloria regis.
221 Non memoranda mihi auspiciis felicibus Esther
222 ulta Syros dirumque senem commissa luisse.
223 Ille ingens opifex rerum ut se incluserit alvo
224 Virginis atque illic mortales sumpserit artus
225 Numinis ipse sui nec partem amiserit ullam,
226 nostis, et ut moriens mortem superaverit utque
227 se sponte obtulerit totumque redemerit orbem
228 ac secum abductis patribus spoliaverit Orcum
229 victor et aetherea se rursus in arce locarit,
230 ipse pater natusque et spiritus una potestas.
231 Quicquid in Assyria primis sub regibus actum,
232 quicquid apud Persas, quo tempore floruit ingens
233 Graecia, quae gessit Romana potentia, linquam.
234 Gemmiferi taceo dites Orientis ad ortus
235 translatae imperii sedem et Byzantia regna.
236 Italiae vero clades rabiemque nefandam
237 Gothorum et Latias Hunnos regnasse per urbes,
238 quem memorare juvet saevosque novare dolores ?
239 Cum miseris vero dira infortunia gentes
240 undique sic premerent, Venetae mirabile nondum
241 urbis opus steterat, nondum aurea templa nitebant,
242 marmoreaeque domus caput alta ad sydera nondum
243 sustulerant, divique forum memorabile Marci

244 pontus erat ; quae nunc venerandos curia patres
245 accipit, haud tantae dederat primordia molis,
246 delphinesque illic curvi phocaeque natabant.
247 At tu contentus nos pauca audire canentes
248 vera, sed obscuris permista ambagibus esto !
249 Quod fortasse minus reris, Ferraria magni
250 hospitis adventu laetabitur et tibi ab Arcto
251 surget honos, quo te illustres urbemque domumque.
252 Gens certare sacra pro religione parata
253 Pontificem Tyrrhena dabit, conatibus ille
254 in mediis spoliabitur <aevo> ; hunc tamen ipse
255 ante suos obitus tua tecta subire videbis.
256 Quo, miserande, ruis ? Socero ne crede nec Alpes
257 transgrediare, puer ! Si verba monentis amici
258 audieris, tristes poteris evadere casus.
259 Maximus Italiae terror, Sarmatica tellus
260 cui patria est, bello insignis, quem Martis alumnum
261 simplex turba vocat, non longe ab limine leti est.
262 Italicos motus regumque furentia cerno
263 cognatorum odia et funesti semina belli.
264 Res in Flaminia gestas Borgaeaque signa
265 cursu incredibili partas volitare per urbes
266 conspicor ac versis retro lapsa omnia fatis.
267 Nec minus hinc atque hinc gentes Aquilonis ab oris
268 jam transire suis video cum regibus Alpes
269 ob varias rerum causas. Mox regis Iberi
270 illatas Latio classes pugnamque cruentam
271 per noctem Lyris ad ripas Linterriaque arva
272 quid loquar atque duces Caietae ad moenia captos ?
273 Sanguinis, heu, quantum furibundi insania belli
274 hauriet ? Heu, quid non dominandi insana cupido
275 audebit ? Quo non ruet insatiata libido ?
276 Heu, heu, quot dictu horrendum implacabilis arcus
277 inglutiet sontes animas ducetque triumphos ?
278 Ecce dolore gravi et lacrimis manantibus aeger,
279 Borse, loqui ulterius nequeo, longique senilem
280 singultus vocem abripiunt, et plura vetamur
281 dicere. Tu vero memori sub pectore serva,
282 majestas quae tecum olim divina benigne
283 egerit, ac meliora etiam speranda merenti !
284 Aequoris occidui sed jam divertere ad undas
285 Phoebus equos properat ; surgamus. At ipse latentem
286 secessum auguri quoniam dignatus adire es,
287 quanta in te pietas, quam sis humanus in omnes,
288 ostendis, nec parva quidem tibi gratia habenda est".
289 Haec ait. Ast illi grates agit optimus heros
290 multa rogans, memor esse velit comitisque sui,
291 supplicibus veneranda ciet dum numina votis.
292 Nec mora, conscensus princeps ac Stroccius una
293 argentam revehuntur equis pariterque loquentes
294 mirantur, vario quae dixerit ordine vates.
295 Jam vaga ad Aurorae populos Phoebumque cadentem
296 australesque plagas gelidique Aquilonis ad axem
297 magnanimi late volitarat gloria Borsi.
298 Austricus Arcto is procul hinc Federicus in oris
299 Caesareo tantum vitam contentus agebat

300 nomine et Ausoniam Romanaque moenia nondum
301 venerat, ut sceptrum acciperet regnique coronam.
302 Huic se matronae in faciem conversa potentis
303 per somnum Italiae miranda ostendit imago.
304 Namque videbatur sublimi tangere caelum
305 vertice et ornatum gemmis insignibus urbes
306 turrigerae cinxere caput terrasque per omnes
307 spargebant claram fulgentia lumina lucem.
308 Aureus e longa pendens cervice nitebat
309 circulus atque pedes preciosa fluebat ad imos
310 palla et proceri velabat corporis artus.
311 Nec procul intonsis altum de montibus ibant
312 in mare per virides errantia flumina ripas ;
313 at circum innumeris canebant frugibus arva,
314 grataque praebebant jucundae umbracula vites
315 arboribus nuptae, et felicibus insita poma
316 pendebant ramis, passimque armenta gregesque
317 mollia fertilibus carpebant gramina campis.
318 Haec ubi sopiti penetravit limina regis
319 constitit ante torum et placidis ita vocibus inquit :
320 "Clarorum altricem Italiam, Federice, virorum
321 aspice, quae victrix domui felicibus annis,
322 quicquid ab aethereo Sol despicit altus Olympo,
323 cujus ad extremas perlata est inclyta gentes
324 gloria, quae dominos terris ac numina caelo
325 saepe dedi, quae prima meum provincia nomen
326 per laudes illustre novas ad sidera tollo.
327 Quid sacrum imperii ad regimen delectus adire
328 Romuleam cessas urbem populosque Latinos ?
329 Clara licet gremio foveat Germania regem
330 gaudeat et tantum gens Austria cernere alumnum,
331 te tamen imprimis labor hic petit, hoc tua tandem
332 majestas firmanda loco, dux maxime, si tu
333 ipse cupis verus, non nomine Caesar haberi.
334 Tolle moras igitur nostrasque optatus ad oras
335 auspiciis superis iter arripe ! Non tibi ferro
336 hic opus, infestos via nec faciunda per hostes,
337 cuncta sed invenies placida tutissima pace
338 mortalesque tui cupidos votoque faventes.
339 Primaque Phoebos ubi lux accenderit ignes,
340 caelicolum templis solemnem laetus honorem
341 institue et proceres accitos undique regno
342 consiliis adhibe socios comitesque viarum
343 delige et Italiam fatis accede secundis !
344 Neve putes falso tibi somnum illudere visu,
345 quale solet. Ventura dies ubi sidera caelo
346 expulerit, nulli visam prius ipse repente
347 aedibus in magnis viridem consurgere laurum
348 sponte sua aspicias et odoros spargere ramos.
349 Hinc tibi, Romani ceu mos est sceptrum tenentis
350 imperii, foliis decerptis finge coronam
351 intextam gemmis, eademque nepotibus arbor
352 exhibitura tuis similem servetur honorem".
353 Sic ait attonitumque ducem somnoque solutum
354 ac secum tacita repetentem insomnia mente
355 liquit et in ventos ablata refugit imago.

356 Jamque diem nondum matura luce parabat
357 Memnonis alma parens roseo producere curru ;
358 Custodes thalami Herigium Federicus et Elphin
359 continuo vocat et mirantibus omnia narrat,
360 quae sibi per noctem acciderint ; tum strata relinquit
361 laetus et his omnem lustrat comitantibus aulam.
362 Tectorum ad primos aditus ingentia late
363 atria se pandunt. Ibi sacrae munera frondis
364 invenit ac tenera divellit ab arbore ramum
365 fatalis lauri jussosque reponit in usus
366 divulgum, positisque loco custodibus arbor
367 servatur, ne qua hic crescentem injuria laedat.
368 Extulerat nonam Oceani de gurgite lucem
369 Sol niveis invectus equis ; non immemor heros
370 Austrius oblatae in noctem sibi imaginis et quae
371 contigerant, monitusque datos sub corde volutans
372 ardet adire urbem et Latias cognoscere terras
373 quam primum, hiberni nec sideris horrida curat
374 frigora jam caelum Olenia turbante Capella.
375 Delectos igitur proceres toto undique regno
376 imperat acciri atque locum simul ipse viamque
377 concilio indicit magnisque accingitur orsis.
378 Carus erat regi imprimis Germanicus Arges.
379 Hunc opibus magnis et nobilitate potentem
380 arcanis spectata fides provexerat altum
381 Caesareos inter proceres ad culmen honorum.
382 Nec minus eloquio praestans non vanus haberi
383 consiliis meruit, nec rebus summa gerendis
384 dexteritas, quocumque animus se intendere vellet,
385 defuit. Ille urbes Italas populosque ducesque
386 viderat atque hominum mores callebat et acta.
387 Ut regem senior certum conspexit eundi,
388 talibus ipse ultro stimulis accendit et inquit :
389 "Non equidem possum non summis tollere, Caesar,
390 laudibus ad caelum, quae tu pulcherrima sentis.
391 At mihi quae fuerit super his sententia quamquam
392 ostendi, cum te Italiam Romamque petendi
393 tam cupidum assereres, tamen haec libet addere dictis.
394 Quorum si qua tuas pars olim contigit aures,
395 omnia nota mihi coram perstringere paucis
396 nunc juvat hortarique, ut coepto sedulus instes
397 Italiamque petas, ubi sacrae munera cernes
398 sedis obire Pium, quo non tibi amior alter
399 clavigeri potuit solio considerare Petri.
400 Hujus consilia ac vires animosaque coepta
401 jam trepidos horrere Getas et sistere cursum
402 fama refert volucremque retro se vertere ad Hebrum.
403 Quique nefas auro potius sibi quaerere honores
404 quam propria virtute putat Roverella suisque
405 allicit officiis homines captatque merendo,
406 egregiis jam nunc tibi se cum fratribus offert.
407 Magna mente potens et religionis honore
408 ac genere insignis placida te fronte Nicenus
409 accipiet, Graiae decus indelebile gentis,
410 canentem gestans veneranda ad pectora barbam.
411 Hos inter sacrae ceu lumina fulgere sedis

412 egregia pietate duos, rex optime, cernes,
413 florentes studiis et amicos vatibus ambos.
414 Horum alter clarum accepit cognomen ab urbe,
415 proxima quae rapidum Ticini surgit ad amnem.
416 Hic viridi in ripa celeres prope Thybridis undas
417 gratam animo requiem geniales aedibus hortos
418 addidit et lucis felicibus inter amicos
419 disserit immensa caeli de mole profundi
420 aut monitus legit et sacrorum scripta virorum
421 aut aliquid dignum meditatur et otia frustra
422 nulla terit vacuumve sinit sibi tempus abire.
423 Ast alter, gentis celeberrima fama Caraffae,
424 Parthenopen patriam meritis ad sidera tollens,
425 non leve praesidium poterit, dux inclyte, rebus
426 ferre tuis studio atque opera, si forte requires.
427 Nec Tolomenea deerit de stirpe sacerdos,
428 Pontificis pia cura Pii, spes maxima doctis
429 praesidiumque viris, Senensi praesul in urbe.
430 Ille ducum ingentes causas populosque tuetur
431 consessu fratrum in medio juvenisque seniles
432 maturus gravibus curis jam praevenit annos ;
433 quaeque prius data sunt, multo majora meretur
434 judiciis hominum votisque ardentibus olim
435 Romanae ad sedis regimen fortasse vocandus.
436 Ordinis ejusdem, quorum quoque gloria summa est,
437 innumeros Romana dabit tibi curia patres
438 purpureum capiti indutos de more galerum,
439 saepe mihi visos, quorum edere nomina longum est.
440 Quid monumenta tibi referam pulcherrima et urbis
441 grande supercilium atque novos veteresque labores,
442 moenibus inclusos colles celebresque ruinas
443 prae se aliquod numen majestatemque ferentes ?
444 Hinc ubi digressum visendi si qua cupido
445 te ferat ulterius, dabitur cum prole superba
446 cernere magnanimum Alphonsi de sanguine regem.
447 Nec tibi Picenae dominator maximus orae
448 praetereundus erit, Musarum cultor et armis
449 clarus et Octavi felix Federicus amore.
450 Haud procul hinc : celsis positas in collibus arces
451 gens Perusina tenet, totum quae nota per orbem.
452 Braccius inde ingens et Picinina propago
453 totque viri illustres fatis felicibus orti.
454 At lupa, quae Caium custodit sedula fontem,
455 protinus inspecto gaudebit Caesare et atrox
456 exuet ingenium et tales placidissima mores
457 accipiet, quales urbis gens incola servat.
458 Nec fabricata deum manibus Florentia post haec
459 non adeunda tibi, frater quam Thybridis Arnus
460 dividit et pulchro muros interluit amne.
461 Illa tot egregios belloque togaque creavit
462 una viros, multas ut late ornaverit urbes
463 civibus ipsa suis fama repleverit orbem.
464 Quod nisi diversum obliquo via limite euntem
465 duceret, Arreti poteris ad moenia gressum
466 flectere, Tyrrhenis jam pridem maximus unde
467 gentibus affulsit splendor linguaeque Latinae.

468 Inde gradum referens transmissis Alpibus urbes
 469 per medias poteris Insubrum tendere ad oras.
 470 Hic illum Martis sacrum armipotentis alumnum
 471 Sforzigenam invenies, cujus virtutibus ingens
 472 se comitem dedit et numquam Fortuna recessit.
 473 Aspicias Venetos terraque marique potentes,
 474 invictam bello gentem et quae legibus aequis
 475 temperat imperium, Romanis aemula rebus.
 476 Non equidem dubito, quin haec tu maxima ducas ;
 477 namque ita sunt. Verum hic aliquid mirabile restat,
 478 quod vidisse animum capiat stupefactaque tanto
 479 protinus aspectu mens haereat : ille deorum
 480 concilio et summi imperio Jovis editus olim
 481 Borsius in lucem, regum genus, aurea quo sub
 482 saecula jam redeunt, fati in regna vocatus.
 483 Ille tuum adventum imprimis placidissimus hospes
 484 exspectat fixumque suo te pectore gestat,
 485 Martius Herculeo juvenis quem nomine dignus
 486 spectata pietate colit ; nec cedit amori
 487 Herculis in fratrem pulcher Sismundus et omni
 488 labe carens, praestans animi et cupidissimus aequi.
 489 Tres quoque Nicoleo creti genitore sequuntur
 490 Estenses juvenes, insignes laudibus omnes :
 491 primus erit clara Guronius indole natus,
 492 jam felix, dulci eloquio pergratus et idem
 493 moribus ac vita insignis meritisque verendus.
 494 Illum pace bonus sequitur Renaldus et armis,
 495 ingenio accedens, quo vulgi obtusus inertis
 496 sensus adire nequit, naturae arcana retexens.
 497 Quid vero Albertum referam, quem gratia morum
 498 ornat et egregio praestans in corpore virtus ?
 499 Hic quoque dignus avis hominum sibi pectora miro
 500 allicit affectu veroque aspirat honori.
 501 Quare, age, ne dubita quemvis superare laborem
 502 plurima visurus praeclara et consule laudi,
 503 qua decet, ac proprium, Caesar, ne despice munus ! "
 504 His igitur stimulat dictis regem optimus Arges
 505 non ingrata monens studiumque accendit eundi.

LIBER QUINTUS

B_5 v.1 Auspiciis, Borsi, felicibus ad nova ferto
 2 templa pedem, tibi quae ingenti formata labore
 3 aurea marmoreis late solidanda columnis,
 4 rarum opus ac nullo delebile forsitan aevo,
 5 ponimus, unde tuae aeternum stet gloria gentis.
 6 Hic ego terrarum diversis partibus ortos
 7 cognatos reges regumque ingentia facta
 8 fingam et caelato spirantia marmore signa.
 9 Hos inter grati Albertus memorabile donum

10 Pontificis populo ostendet concessaque jura
11 parietibus templi sacris affixa legentur.
12 Nec minus aurato vectabitur aureus ipse
13 Nicoleos sublimis equo et regalia dextra
14 sceptrata feret, magnum decus et pater optimus urbis.
15 Proximus imperium accipiens Leonellus in alta
16 aede locum inter tot claros heroes habebit.
17 Rege sub hoc artes favor et pulcherrima aiebant
18 praemia nec parvus Musis honor additus, rex qui
19 jam pridem aluerat nostra revirescere in urbe
20 laurus et ingentes coepit protendere ramos.
21 Protinus ipse tibi positam venerandus ad aram
22 magnanimus propria transgressus laude parentes
23 jamque deus solio, Borsi, residebis eburno
24 Caesaris insignis donis vultuque superbo
25 undantemque comam foliis redimitus olivae,
26 alto demittens gemmata monilia collo.
27 Hinc Astraea pari firmatas pondere laurus
28 eriget ac solido perfecta adamante tenebit
29 sublimem gladium, quam juxta ardente pyropo
30 impressa haerebit stabili Constantia nisu.
31 Arte illinc mira viridanti insculpta smaragdo
32 attollet placidos hilaris Clementia vultus.
33 Nec procul hinc aberit tranquillae Pacis imago
34 candida crystalli eximio preciosa labore.
35 Tum praestans animo, bello jam clarus et armis
36 et pietate puer, magni Herculis aemulus ipse
37 et magnum Herculeo nomen de nomine ducens,
38 fratrem observabit custos jam fidus et ultor
39 post tua terga sequens. Populorum hic vota precesque
40 suscipies ac jura dabis. Magna atria adibunt
41 ac responsa petent externae Borsia gentes.
42 Conditor ipse operum tantorum idemque sacerdos
43 ante fores templi niveo velamine tectus
44serta geram et ludent hedera pendente corymbi.
45 Mille albas vicinus oves mihi campus habebit
46 ac totidem faciam tauris tibi, pingua qui nunc
47 Eridani juxta ripas mihi pascua carpunt,
48 qui candore nives et lactea pocula vincunt,
49 incensaque sacer late fumabit acerra
50 Assyriae telluris odor. Teque omine fausto
51 et tua sacra canam ; tu sacris optimus adsis.
52 At Pius interea Gonzagae ad moenia regis
53 concilium indicens Romanas liquerat arces.
54 Non illum saevis Aquilonibus horrida certum
55 mutat hyems, non ulla movent latitantia mentem,
56 qualia saepe ferunt, varii discrimina casus,
57 non amor ipse loci, non Augustalis amoeni
58 dulce supercilium retinent, non copia rerum,
59 non hominum spectata fides, non corporis obstant
60 invalidi fractae vires tentataque saevis
61 membra malis toties, non longae territatus ulla est
62 asperitate viae senior, quin sanguinis ultor
63 Argolici capere arma duces populosque Latinos
64 externasque simul gentes hortetur et acri
65 Turcigenas bello invadat totaque fugatos

66 Europa Geticum penitus detrudat ad axem
67 Romanamque fidem sublato errore nefando
68 legis Amirreae primos extendat in ortus
69 victor et egregia referat cum laude triumphum.
70 Atque ita per Latium et Picena per oppida rebus
71 compositis, veluti tempus ratioque locusque
72 poscebant, cupidus patrias invisere sedes,
73 cum primum hibernis exactis mensibus aestas
74 inciperet, Senam accedit ; pulcherrima post haec,
75 Tyrrheni caput imperii, Florentia patrem
76 accipit. Hinc gravibus celebrata Bononia legum
77 sacrarum studiis nec non exercita tristi
78 seditione virum quondam et civilibus armis
79 exagitata diu, sed nunc sub gente quiescens
80 Bentivola et paci indulgens, tanto hospite gaudet.
81 Hinc ubi discessit longe post terga relictis
82 aggeribus celsi glacialibus Apennini,
83 applicuit demum nostris pater optimus oris,
84 principe ab Estensi magno susceptus honore.
85 Ingreditur laetam multis cum milibus urbem
86 agmine purpureo patrum comitatus. At omnem,
87 qua facturus iter fuerat, praeclara tegebant
88 ornamenta viam et regali umbracula luxu.
89 Dant festos delubra sonos, et sidera rumpunt
90 multiplici clangore tubae. Tum vocibus omnis
91 responsat circum tellus tantique paratus
92 miratur summo Eridanus de gurgite pompam.
93 Alba sacerdotum series longo ordine cantus
94 Pontificem venerata dabat, coetusque togati
95 purpureos habitus suffultos pellibus albis
96 distinctis atro induerant binique praeibant.
97 Pone sequebantur velis fulgentibus auro
98 Pontificem obtectum princeps procerumque catervae
99 et populi glomerata manus ; pulcherrimus ipse
100 Borsius ante omnes gemmis radiabat et auro.
101 Aurea caesaries per candida colla fluebat,
102 fulvaque purpureum capitis velamen iaspis
103 in nodum artificem nexu insigniverat auro.
104 Auratae impositus sellae Pius atque coronam
105 ordine gemmarum insignem varioque labore
106 distinctam gestans veneranda voce pioque
107 signabat populum ritu, quem munere bis sex
108 partito juvenes passu concorde ferebant.
109 Tectorum ante foras pueri matresque senesque
110 suppliciter strati ad terram venerantur euntem
111 votaue suscipiunt, ut perfida sospite tandem
112 turba Pio cadat et proprio det sanguine poenas.
113 Maximus interea populo stipante sacerdos
114 augustum ingreditur templum et procedit ad aram
115 marmoreis gradibus sublimem ac divite cultu
116 instructam et multo fragrantem thuris odore.
117 Ast ubi adoratis humili pater ipse precatu
118 numinibus templo excessit, regalibus illum
119 aedibus induxit princeps thalamisque paratis.
120 Regifico splendore Pius lectique ministri
121 successere simul nec dulcis munera Bacchi

122 nec variae desunt epulae ; comitesque per urbem
123 hospitiiis cives laeti excepere benignis.
124 Tertia lux aderat ; coeunt ducis undique jussu
125 artifices operum et nexas per mutua certis
126 ordinibus posuere trabes, quas dura ligabant
127 robora fixa solo inter se, junctasque tenebant
128 asseribus super instratis, totumque tenaci
129 firmabatur opus et pervia semita ferro.
130 Sic pontem a prima surgentem fronte palati
131 sublimem aedificant, medioque immensa repente
132 machina ducta foro magni alta ad limina templi
133 continuat gressum Attalico velata labore.
134 Huc Pius ex altae summis penetralibus aulae
135 se tulit exorto maturae tempore lucis.
136 At veneranda cohors, cui sacrae a cardine sedis
137 nomen Roma dedit, rutilis ornata galeris,
138 serica quos paribus decorant pulcherrima nodis
139 vincula et intonsis errant per pectora barbis,
140 hunc sequitur ; nec non titulis et honore minores
141 Pontifices una coeunt niveasque coronas
142 induti a tergo vittis pendentibus omnes
143 per longam Estensi incedunt cum principe molem
144 subjectumque oculis populum velut aggere ab alto
145 despiciunt sacraeque domus ad limina tendunt.
146 Hic ubi sedato praeconis voce tumultu
147 consedere patres, florens Hieronymus annis
148 at virtute senex celsa de sede theatri
149 surgit, Paeonia praestans Hieronymus arte,
150 Castella de gente satus, gratissimus idem
151 aspectu et dulci Musarum captus amore,
152 qui maris et terrae tractus et sidera caeli
153 atque vices rerum et causas et tempora norat.
154 Ille hominum conversa videns in se ora, parumper
155 conticuit velut attonitus similisque paventi
156 demisso ad terram vultu ; dehinc lumina rursum
157 sustulit et placide incipiens his vocibus omnem
158 consessum alloquitur dirumque hortatur in hostem :
159 "Maxime, rem dignam, antistes sanctaque verendi
160 religione patres, hac tempestate videmus,
161 vos tantos coiisse viros ac moenia nostrae
162 urbis adire simul Borsique fidelibus uti
163 hospitiiis magna acturos. Dare numina nobis
164 nil potuere magis gratum ; nil majus habere
165 possumus. An quicquam conventu pulchrius isto
166 esse putem ? Effigies ipsas habitusque deorum
167 tales esse reor, quales hic cernere fas est.
168 O nimium felicem urbem civesque beatos,
169 quos apud immensi nunc maximus arbiter orbis
170 totque duces, terras virtus quos clara per omnes
171 distulit et quorum aspirat jam gloria caelo,
172 dignantur duxisse moram ! Tuque, optime Borsi,
173 cognatae adventu gentis cape gaudia coram,
174 quae meditatus eras animo, dum talis abesset
175 hospes adhuc tibi tot precibus votisque petitus !
176 Attigerat nostras rumor jam saepius aures
177 te, pater, in saevos meditatam ultricia Turcas

178 bella, gravi quae tu distractus turbine rerum
179 distuleris, nunc nolle pati tot acerba tuorum
180 funera et illatas ullo sine vindice clades.
181 Ista quidem cepere hominum solatia mentes,
182 et spes grata fuit. Sed postquam vidimus omni
183 te studio in bellum ruere et certa arma parari,
184 quis referat, quantum attulerint tua fortia coepta
185 laetitiae et quanto populos terrore levaris ?
186 Fama refert rabidos jam compressisse furores
187 immanem Ottomanon audito nomine tanti
188 Pontificis trepidamque extrema per avia regni
189 praecipitare fugam et Thracum spectare latebras
190 infractis animis pulsum victumque fatentem
191 se magna virtute Pii tantique senatus
192 consiliis ac tot populorum fortibus armis.
193 Caesaris ecce ferox ductu Germania tecum
194 bella parat. Getici jam pridem nominis hostes
195 Pannonii tibi se jungunt acresque Bohemi.
196 Gallia sentit idem assiduis exercita bellis
197 Hispanusque manu promptus divesque Britannus.
198 Nec minor Illyricas gentes fortesque Liburnos
199 ardor agit, nec clara Rhodos comes ire negabit
200 nequicquam insidiis tentata armisque Getarum.
201 Sunt aliae gentes, quas terra pontus ab omni
202 dividit atque undis spumantibus undique cingit.
203 Has pietatis adhuc memores ritumque sequentes,
204 religio quem nostra tenet, deducere tecum
205 instructas classes opibusque virisque videbis.
206 Quid loquar indomitas vires animosque superbos
207 Italiae, cui tu dare frena gravissimus auctor
208 ingenti ratione vales, quam reddere totam
209 concordem te posse omnes uno ore fatentur ?
210 Haec est illa, pater, per tot clarissima pugnas,
211 solis ab occasu victrix quae solis ad ortum
212 Romani imperii fines asperrima bello
213 protulit. Haec iterum sua sub juga mittere cunctas
214 unanimis poterit gentes, concordia si nunc
215 te duce per populos oritur regesque Latinos.
216 Non tibi magnanima deerit cum prole Ferandus,
217 praeclarum Alphonsi regis genus, incllyta quo sub
218 Parthenope fama ingenti jam sidera pulsat.
219 Adriacae dominator aquae terraeque subactae,
220 qui tantum imperium moderatur legibus aequis,
221 arma aurumque dabit Venetus navesque virosque.
222 Ipse etiam senio princeps confectus, ut aiunt,
223 insueto de more Pium comitabit euntem.
224 Sforziademne putas tanto in discrimine regem
225 justa negaturum auxilia et sine laudis amore
226 otia torpentem acturum, quem Mantua fertur
227 exspectare tuis monitis coeptisque faventem ?
228 An Florentinae in summos notissimus urbis
229 Pontifices amor atque illa observantia, qua te
230 prosequitur, veneranda sequi vix illa recuset ?
231 Martia quo rabidos animo lupa te duce, qua vi
232 aggressura canes ? Quid enim tua, maxime praesul,
233 Sena magis cupiat, quam tali tempore tecum

234 pro sacra pugnare fide votique potentem
235 te vidisse tui, cujus tua gloria magnum
236 nomen ad astra tulit ? Perusinam his adjice gentem
237 innumeramque simul pubem regionis Etruscae
238 Picenique soli et magnae parentia Romae
239 oppida ! Tum cultor Musarum atque inclytus armis,
240 tempora non uno contentus cingere lauro,
241 dux erit auxilio Federicus et agmina saevos
242 terrores inter bellorum exercita ducet.
243 Nec dum Pandulphi claro de sanguine fratres
244 hinc aberunt, Malatesta animi virtutibus ingens
245 Sismundusque ferox et Martis ad aspera natus
246 proelia ; jamque tuus, tibi jam bellare paratus,
247 Ordelaphis Pinus ortus avis, Taddaeus et Hestor
248 Manfredi sese bis jungent, quos ille sequetur
249 Sforziadae stirps clara senis Constantius armis
250 inclytus, antiqua tibi missus ab urbe Pisauri.
251 Qua vero mente in te sit Gonzagius heros,
252 ecce vides, cum regnum ipsum propriosque penates
253 seque tibi obtulerit, cunctis felicior unus
254 regibus Italiae tanto delectus honori.
255 Quem latuisse putas, quantum tibi deditus hic sit
256 unicus in Latiis Phoenix dux Borsius oris ?
257 At quo contendat studio se reddere promptum
258 ad nutus, Pi magne, tuos, effusa per omnes
259 laetitiae nova forma gradus et regia nullam
260 pompa habitura parem et, quales praestare solemus
261 caelicolis, tibi largiti testantur honores.
262 Accipe cuncta libens, animo quae tantus amico
263 porrigit affinis tuaque idem ad jussa paratus !
264 Praeterea hoc sceptrum, haec portarum claustra suasque
265 laetus opes me offerre Pio suaque omnia jussit,
266 quae tibi grata fore et tantis accommoda rebus
267 duxerit ; haud horum quicquam pro viribus ipse
268 non acturus erit. Si pro communibus ergo
269 haec dixisse bonis decuit, neque ineptus et audax
270 arguitur, si recta monet, si debita poscit,
271 te, cui Romanae permissa potentia sedis,
272 in quem oculos cunctus terrarum conjicit orbis,
273 orat, ut insistas operi coeptumque laborem
274 perficias, postquam ad tantos non vana paratus
275 undique praesidia ostentant populique ducesque.
276 Tu neque fortunae obsequio nec dotibus ullis
277 ingenii cuiquam cedis, praesentia sive
278 saecula, seu prisca monumenta revolvimus aevi.
279 Nil tamen, unde magis tanta elucescere virtus
280 possit et unde queat sibi tantum acquirere laudis.
281 Mortales miseros plerumque accendit inanis
282 gloria, perque truces gladios caedesque nefandas
283 praecipites in bella ruunt alienaque regna
284 diripiunt, scelerum poenas post fata daturi.
285 Hic pietas, hic sacra fides ; hinc vera paratur
286 fama tibi, hinc justae ratio pulcherrima praedae
287 quaeritur ; haec demum via ducit ad aurea caeli
288 sidera. Te domita video Maomethide terra
289 victorem in Latium, superet modo vita, redire".

290 Intentas dictis jam dudum talibus aures
291 immotosque tenent oculos et ab ore loquentis
292 Adriaci pendent proceres Romaque profecti.
293 Ast ubi grata dedit verbis facundia finem,
294 protinus exoritur consessu laetus ab alto
295 plausus et ingenti fautricis murmure turbae
296 omne simul templum resonat. Tum voce benigna
297 castellum accersit Pius ipse et ad oscula sacri
298 prostratum pedis admittit summoque favore
299 hinc atque hinc geminis laudatum amplectitur ulnis.
300 Interea jam quarta die processerat hora ;
301 surgitur atque omnes per pontem ad regia tecta
302 se referunt positisque ineunt convivia mensis.
303 Jam quater exoriens terras atque aethera Phoebus
304 igniferis lustrarat equis et missus ab ortu
305 aera per liquidum flabat violentior Eurus.
306 Digressurus agit grates atque omnia regi
307 offert grata Pius ; nec patrum sacra minore
308 hoc manus exsequitur studio ; portumque petentes
309 conscendere rates, quas Borsius ante parari
310 jusserat, ornatas ardenti murice pictas
311 per tabulas radiante auro stratasque tapetis ;
312 rectoresque viae dederat suaque arma carinis.
313 Spumiferum cursu rapido sinuosa per amnem
314 crebrae vela ferunt nautis cessantibus aurae
315 Maeoniaeque iter accelerant ad moenia Mantus.
316 Interea magnus gelida Federicus ab Arcto
317 venit in Italiam, ut solito de more coronam
318 Romani imperii caperet, quem Borsius aula
319 magnifice instructa accepit procerumque catervas.
320 Quis varios lusus totamque agitata per urbem
321 gaudia, quis festos templorum dicat honores ?
322 Multiplices lautasque dapes preciosaque Bacchi
323 diversis convecta locis quis munera narret ?
324 Altera lux aderat ; populi coiere ducesque
325 augustum in templum. Perfectis ordine sacris,
326 haud mora, Carbonem praeclare Caesar et omne
327 concilium ingenti studio vultuque benigno
328 audiit orantem, et meruit facundia laudem.
329 Mortalem exsuperans formam pulchraque juvenu
330 floridus ingentem procedit Borsus ad aram,
331 atque hic Caesareos habitus sceptrumque ministri
332 gestamenque sacrum capitis praeferre jubentur.
333 Cultibus his juvenem Estensem rex Austrius ornat
334 et solito ritu solemnia verba locutus
335 dat nomen ducis, unde sibi famamque decusque
336 per seriem acciperent, qui regni sceptrum tenerent.
337 Ordine mox lectos proceres insignit equestri
338 plurimaque indulgens gemmis permittit et auro
339 fulgere, quod proprio praesens, ut saepe videmus,
340 per luxum arbitrio sibi turpiter arrogat aetas.
341 Quarta dies oritur ; magni instaurantur honores
342 hospitibus ; peragrant urbem delubraque visunt.
343 Festus ubique sonat plausus nec mollia desunt
344 Caesaris ad caelum referentia carmina laudes.
345 Vidimus armatos juvenum concurrere coetus

346 ensibus obtusis ferroque carentibus hostis
347 Martem exercentes simulataque bella cientes.
348 Quam gratum spectare fuit certamina circi,
349 unguibus et vasto rictu et clamore minaci
350 horrendo implicitum amplexu cum Alpina teneret
351 ursa canem rabidoque inferret vulnera morsu,
352 venantum donec letalibus obruta telis
353 conciderat pariter vitam exhalante Molosso ?
354 Mille feras varii generis variique coloris
355 per vallum ad pugnam immissas Federicus et omnes
356 Pannonio cum rege duces ac nostra juvenus
357 cernere laetati, plausumque dedere theatra.
358 Non dedignatus Laurentis Caesar ad aedes
359 ferre gradum et dulci cantu fidibusque canoris
360 praestantes audire viros, spectare choreas
361 nympharum et celebrare hilari convivium vultu.
362 Frigida transierant hibernae tempora brumae
363 et jam magnanimus Latiam Federicus ad urbem
364 se tulerat, summi hospitio feliciter usus
365 Pontificis votique sui super omnia compos.
366 Huc iterum divertit iter pretiosaque portans
367 a duce dona suo patrias remeavit ad oras.
368 His quoque temporibus legatus regis ab alta
369 Parthenope huc sese tulerat Pontanus, amicus
370 Pontanus Musis umbraque Heliconide dignus.
371 Ille igitur posita curarum mole parumper
372 et secum accitis, comites quos Borsius illi
373 jusserat ire viae, vicinos perguit in agros.
374 Tum Belliguardi celebrem superantia famam
375 Regia tecta petit ; jucundo hic splendida gestu
376 et placidis hilarat pransus convivium dictis,
377 ipse joci plenus regumque adsistere mensis
378 assuetus, Bacchi cultor, sed Tethyos hostis.
379 Inde Padi ripam accedit Codreia vates
380 rura petiturus cupidusque invisere sylvam,
381 finitimas unde exierat jam creber ad oras
382 rumor, ubi indigenae facies vidisse deorum
383 nonnumquam et sacros cantus se audisse ferebant.
384 Huc rate devehitur paucis, quos duceret, omni
385 ex numero comitum lectis sylvamque peragrat.
386 Lucus arenoso surrexerat altus in amne,
387 Cedraeae quondam nymphae sacer, unde minores
388 accepisse putant nomen Codreia rura.
389 Hic umbrosa vagae volucres loca dulcibus implent
390 questibus et virides luxu ingeniosa decenti
391 pingit odoratis natura coloribus herbas.
392 Glaucia Naiadum Dryadumque pulcherrima Lysis
393 assuetae luco rapidos hic saepius ambae
394 lenibant aestus positae sub mollibus umbris.
395 Tum mistas vario texentes flore coronas
396 et Philomelaeis certantes cantibus ambae
397 longa moraturae fallebant tempora lucis
398 fessaque venatus reparabant membra labore.
399 Tunc quoque sub densa requierunt ilice, cum sol
400 ignibus aethereis altissimus ureret arva
401 occasumque pari spatio spectaret et ortum.

402 Progređitur vocisque procul venientis ad aures
403 dum captat sequiturque sonum Pontanus, ad ipsas
404 pervenit et placida stupefactus voce salutatur
405 atque ait : "O sacrae comites nam cultus et arma
406 et locus indicium mihi dant sic esse Dianae,
407 parcite, si vestros ignarus et advena lusus
408 turbavi ! Neque enim est animus mihi laedere quemquam,
409 sed cupio sylvam hanc et fortunata vireta
410 cernere, si fas est. Parnasi me quoque dignum
411 fontibus atque umbris doctae duxere sorores ;
412 Pontanumque suos inter clarissima vates
413 Parthenope non obscuro dignatur honore.
414 Me vero haud levibus spectata industria rebus
415 atque fides gratum regi fecere Ferando,
416 cujus ego orator vestra nunc commoror urbe.
417 At me secessus fama huc perduxit amoeni,
418 quem multum licet admirer, tamen adjicit illi
419 eximium, nymphae, praesentia vestra decorem".
420 Lysis ad haec, "Non te, hospes", ait, "sententia fallit.
421 Namque sacri quondam voluit nos Cynthia partem
422 esse chori et vitam per opacos ducere saltus.
423 Libera visendi est omnem tibi copia lucum,
424 et te, Pontane, his nemo penetralibus arcet
425 nec potes adveniens quicquam huc afferre molesti.
426 Namque feras inter quamvis versamur ab omni
427 semotae coetu populorum atque urbibus altis,
428 non tamen obtusis adeo sumus auribus, ut non
429 ad nymphas ierint sanctorum nomina vatam.
430 Nec rursus in tanta caecae caligine rerum
431 volvimur, ut, quantum vobis hominesque deque
432 se debere putent, quoniam stat carmine vestro
433 gloria, nos fugiat vestros neque amemus honores.
434 Grata quidem sunt, quae nostris de laudibus infers ;
435 dexteritas vero morum generosa tuorum
436 haec fortasse tibi suasit tam digna locuto".
437 Sic effata locum vati comitata sorore
438 monstrat et huc illuc umbrosa per avia ducit.
439 Singula mirantem placidis mox Glaucia dictis
440 alloquitur : "Forsan nemus hoc habitabile tectum
441 esse putas, Pontane, feris et honore carere
442 Numinis : exstat honos et habet sua numina lucus.
443 Hunc formosa sibi tenuit Cedraea dicatum
444 et nunc saepe tenet veterem mutata figuram.
445 Hanc Phytalea genuit, quo non felicius alter
446 inseruit virides plantas, tot poma nec alter
447 carpsit, nec tot apes nec tantum mellis habebat,
448 nec tot claudebat stabulis armenta, neque alter
449 tot niveas pascebat oves, tot prata secabat.
450 Unica nata fuit, quae praestantissima forma
451 innumeris dilecta procis contempserat omnes.
452 Cumque sibi generum Phytalea nam Silvia mater
453 saucia letifero morsu decesserat anguis
454 jam legeret censusque suos pro dote referret,
455 maluit innuptae virgo servire Dianae
456 venatrixque latus pharetra succinxit et arcum
457 sumpsit et ad silvas abiit genitore relicto.

458 Laeta suas inter Dryadas suscepit et illi
459 multum indulgere et confidere Delia coepit.
460 Saepe suos arcus illi, sua tela suosque
461 sic magnus suadebat amor ! Praebebatur amictus.
462 Illa procul certa pascentem vallibus imis
463 cuspede fixit aprum, Trivia vel doctior ipsa
464 aethere candentem cygnum dejecit ab alto.
465 Laudabant mores formamque artemque magistram,
466 saepius ultra foret dubitantes Cynthia, nymphae,
467 ni dea fudisset planos per colla capillos,
468 crispas illa comas aptum religasset in orbem.
469 Saepe sub his quoniam venandi fessa labore
470 sederat arboribus Zephyros et frigora captans,
471 religiosa locum hunc illi sacrasse vetustas
472 dicitur et statuisset diem solemnibus aris,
473 quem <modo>, Paule, tuo celebrant in honore minores,
474 postquam induxerunt alios nova saecula ritus.
475 Has etiam terras Cedraeae ab nomine nymphae
476 Codraeas perhibent mutata parte vocatas.
477 Huc semel in rapido se forte receperat aestu ;
478 solaque nudatos dum flumine perluit artus
479 nec timet insidias nam circumspexerat ante
480 omnia, vicino de gurgite Sandalus exit,
481 Sandalus, Eridani soboles, quem prima sororum
482 namque Padi juxta ripas habitasse feruntur
483 pulchra sub undisona peperit vertigine Syrtis,
484 insidias vitae miserorum, ut fama ferebat,
485 letali amplexu quae tendere juvat amantum.
486 Virginis ille gravi frustra correptus amore
487 arserat et voto spem saepe repulsus alebat.
488 Ergo improvisam, subito et nil tale timentem
489 occupat, ut tremulis nudam conspexit in undis.
490 Paene metu exanimis cecidit, subitusque per ora
491 it pallor, gelidumque fuit sine sanguine corpus.
492 Ut vero amplexu sensit sua membra ligari,
493 reddita vix dum etiam menti exclamavit ad auras :
494 "Affer opem miserae, fer opem mihi, Cynthia ! " Dixit,
495 quaque potest, nunc hac nunc illa a parte resistit
496 pertentatque fugam. Positae in discrimine tanto
497 adfuit auxiliumque tulit Latonia. Namque
498 facta novis ales dictu mirabile pennis
499 evolat atque levem in manibus tibi, Sandale, plumam
500 pro membris sic fama refert ablata reliquit.
501 Ast illam indigenae mutato corpore Guacum
502 a vocis dixere sono. Nunc stagna lacusque
503 exiguos pisces rostro insectata pererrat.
504 Inde famem saturata redit solitosque recessus
505 incolit, utque vides, sedet illis plurima ramis
506 atque sui generis, quarum ingens suspicis agmen,
507 pulchrior alitibus veluti regina coronam
508 insignem ante alias sublimi in vertice gestat".
509 Glaucia finierat ; vates non rusticus illis
510 munere pro tali grates agit, atque ita fatur :
511 "Non ego vos, nymphae, dignis extollere possem
512 laudibus et meriti me nulla obliviam tanti
513 immemorem, quamvis aeterna in saecula vivam,

514 reddent ac semper vestri meminisse juvabit.
 515 Non animis quicquam potuit generosius istis
 516 natura curante dari, faciemque dearum
 517 persimilem formae superat nova gratia morum.
 518 Quid referam sacrae decus admirabile sylvae
 519 ac dulces avium loca per genialia cantus ?
 520 At mea ne vestras fortassis inepta cupido
 521 distineat nimium mentes turbetque morando,
 522 discedam et, si quid poterint mea carmina, vester
 523 vivet honos neque vos Pontanum huc isse pigebit".
 524 Dixerat et cymba nymphis comitantibus, ipsi
 525 accepta ut placuit venia, transmittitur amnem.
 526 Hinc Quartissanae peragrans felicia rura
 527 Castello comite egregias Laurentis ad aedes
 528 se tulit hospitioque illic susceptus amico est.
 529 Interea lauto instruitur dum cena paratu,
 530 lumine Pontanus cupido per singula fertur
 531 omnia mirifice laudans, ubi purior aura
 532 vernantis Zephyri per amoenas sibilat umbras
 533 pomiferi nemoris, varios ubi cincta virenti
 534 margine riparum claudunt vivaria pisces,
 535 quae propriis renovat deducta canalibus unda
 536 accersita Pado, stagni consaepus inertis
 537 ne dirum exhalet concretis sordibus humor
 538 squamiferumque gregem tristi tabescere morbo
 539 cogat. Ibi dulces exercet garrula cantus
 540 flebilibus Philomela modis noctesque diesque
 541 Sandalidem ad ripam frondentibus abdita ramis.
 542 Musarum loca digna choro, si forte relictas
 543 valle Aganippaea juvet has accedere sylvas.
 544 Hic geminos mansere dies, ubi digna serentes
 545 colloquia inter se rerum miracula narrant,
 546 quae variis natura modis mitissima gignit
 547 atque fovet, nec non animo et sermone vagantur
 548 per lunae solisque vias et sidera caeli.
 549 Inde super Borsi gestis cum multa rogaret
 550 hospes, et unde genus soboles praeclara tulisset,
 551 plurima secum animo repetens Hieronymus inquit :

LIBER SEXTUS

B_6 v.1 "Rem, Pontane, petis, quae non indigna relatu.
 2 Magnanimi quis enim vitam cognoscere Borsi
 3 non cupiat, tantave loqui de stirpe recuset ?
 4 Pauca tibi e multis breviter certissima tangam.
 5 Si prius antiquae narrando excurrimus urbis
 6 principia, haud alienum ab re fortasse putabis.
 7 Namque, ut magnifico fuerit renovata labore
 8 nostrorum regum, agnosces, pulcherrima visu,

9 clara viris opibusque potens, non indiga rerum,
10 quam generi humano ad victum pecorique benigna
11 indulget natura manu, gratissima caelo
12 Pontificumque eadem semper fidissima rebus.
13 Illa Vigentinis, qua Sandalus influit, arvis
14 dicta olim, ut perhibent, Babylonia nomine Mansa
15 praebuit hospitium multis mortalibus ora.
16 Non tamen hanc formam regio vultumve tenebat,
17 quem nunc aspicimus. Ferme omnia namque paludes
18 piscosae obruerant, nullisque coercitus ingens
19 riparum objicibus Padus hic stagnabat et illic,
20 par maris immensi aequoribus ; loca rara manebant
21 tuta ab aquis, atque hinc memorant data nomina Mansae.
22 Maxima finitimae cum vero incommoda gentes
23 saepius inferrent, alios petiere recessus.
24 Haud procul hinc templum, tenet unde Georgia nomen
25 insula, non auro pretiosum aut ditibus aris
26 nobile, sed veteri indigenis venerabile cultu.
27 Hunc vallo fossaque locum cinxere, diuque
28 hic positis profugi domibus templisque morati
29 has etiam sedes populo crescente relinquunt
30 et ratibus vecti ripae ulterioris ad oram
31 Pontificis summi jussu nova moenia ponunt.
32 Optimus hic urbis te Vitalianus honore
33 reddidit insignem et magnis, Ferraria, donis
34 ditavit camposque tibi concessit opimos
35 atque sacros petere hinc ritus, qui templa tenerent
36 hos intra fines, jubet et parere Marino,
37 magnarum cui mox rerum permissa potestas.
38 Praesule multa sub hoc studio delubra per agros
39 aedificata pio, sacrae reverentia legis
40 inducta et mores posita ruditate vetusta
41 mutati in melius, pulchri observantia recti
42 viribus aucta novis ; magnis successibus haec gens
43 floruit his terris vitam ducente Marino.
44 Si memorare velim plus quam privata potentis
45 facta Salinguerrae et quibus hanc se dives ad urbem
46 agmine fidorum magno comitante clientum
47 temporibus Marchsella tulit diversa secutus
48 consilia atque animo et factis contrarius illi,
49 progrediar longe et variis ambagibus errem.
50 Quid referam patriae cupidos turbare quietem
51 Frattigenas et Fontanos Leutosque Rigosque
52 Arnoldosque truces ac seditionis Homonem
53 auctorem in populo pretiumque inducere majus
54 optantem annonae claudentemque horrea Talpam ?
55 Quid vos in medium adducam, conducere solem
56 quos voluisse ferunt ac ventos navibus aptos,
57 purgantesque novam praesenti flamine messem,
58 aera per liquidum quam jactavere coloni ?
59 Ergo ubi praecipitem demens discordia turbam
60 egit et inter se conflatis omnia cives
61 turbavere odiis et publica cura relictata est,
62 alter in exitium alterius consurgere coepit.
63 Quique minus valere, suis dum viribus ipsi
64 diffidunt, mox externis, quae causa malorum est,

65 auxiliis dominos urbi imposuere vocatis.
66 Sed non parva tamen restant solatia genti,
67 quod domus Estensis placida ditione regendam
68 consensu populi magno susceperit urbem.
69 At mihi sive duces Latios proponere, sive
70 externos libeat, proprio seu fingere quemquam
71 maluerim arbitrio, Borsi quos laudibus aequem,
72 haud facile occurrunt animo, divinaque terris
73 omnibus ac caelo sese offert cognita virtus.
74 Quippe inter magni faustos patris acta penates,
75 clara rudimenta et teneris quae gessit ab annis,
76 summum illi decus ac meritum peperere favorem.
77 Vividus ingenuae rigor indolis, omnia quondam
78 maxima pollicitus supra quam credere fas est,
79 indicia atque hominum spem vicit et omine certo
80 principis exhibuit praeclari signa futuri.
81 Imperio sed quae pulcherrima gessit adepto
82 post Leonelleos obitus memorare priusquam
83 aggrediar, dicam pubentia tempora vitae.
84 Undecimo addiderat menses bis quattuor anno
85 Borsius, et pietas animo prisca haesit amorque
86 justitiae jam tum puerili eluxit in aevo.
87 Nec minus ingenii tantum se erexerat ardens
88 impetus, ut facile aequaevos superaverit omnes.
89 Eloquioque parem vix saecula prisca tulissent
90 aut praesens aetas aut postera, talibus omnem
91 si studiis enixe, operam impendisset eumque
92 ni rerum series Alio diversa vocasset.
93 Quid varios lusus annis puerilibus aptos
94 commemorem celerisque pilae fortisque palaestrae,
95 in quibus artificii virtus apparuit ingens
96 juncta magisterio ? Quid, cum certatur utrimque
97 proeliaque obtusis gladiis simulata cientur ?
98 Et modo sublatis manibus caput arduus ictu
99 occupat adversum celeri, modo callidus imos
100 percutit ense pedes bellator. Et omnia tentat,
101 quaque aditus faciles pateant ad vulnera, lustrat.
102 His agilem dum se reddit dumque laboris
103 membra parat ; juvenes omni in certamine victor
104 ipse puer magnis anteibat laudibus et, cum
105 gloria sublimen ferret, nova gratia semper
106 affuit atque omni penitus livore carebat.
107 Quin etiam cantu docilem fidibusque sonoris
108 Delius instituit, ne pars ea laudis abesset.
109 Jamque instructa novis adolescere moribus aetas
110 firmior ac propius velox instare juvena
111 coeperat. Haud segnem lasciva per otia vitam
112 ducere cura fuit turpique infringere luxu,
113 sed teneros artus aestivo sole geluque
114 durare atque sitim pariter tolerare famemque.
115 Tum varios forti discens perferre labores
116 pectore et antiqui, retinens vestigia moris,
117 quem vetus Ausonia et prisca tenuere Sabini,
118 semper in aucupiis atque in venatibus esse
119 gaudebat lautis epulis atque urbe relictis.
120 Et modo, qua juncosa patet Garrusola vel qua

121 Sanzani regio campis se effundit apertis,
122 assuerat canibus lepores agitare Britannis,
123 et modo vel sacrae lustrare juvabat opacos
124 Pomposiae lucos vel quas fert Mensola sylvas
125 fulmineosque sues atque agmina dira luporum
126 sectari canibus, quos fortis Alassia mittit.
127 Nec timor impediit, vasto si corpore sylvas
128 frangeret incanus fera terga diuque paludem
129 Adriacam depastus aper, quin se ipse furenti
130 strenuus adversum objiceret ferroque minantem
131 appeteret letoque daret rabido ore frementem.
132 Sed neque Acidalio volucres de sanguine natas
133 et, quas Ortygiae primum et quas Phasidis arva
134 urbibus Italiae quondam misisse feruntur,
135 accipitre et multa patriis indagine campis
136 cura minor vexare fuit, dehinc tempore certo
137 Strymonias agitare grues falcone rapaci,
138 cui celer egregie pugnanti hostemque tenenti
139 unguibus ac rostro docta succurreret arte
140 non ignara canis praedamque tenacius urgens
141 desuper haereret tandem premeretque jacentem
142 nusquam saeva movens infixis dentibus ora,
143 ne bellatorem turbaret inepta superbum.
144 Nec minus edidicit, veluti per stagna fatiget
145 idem victor aves, cum pronus ab aethere summo
146 fertur in attonitum rapido cum turbine vulgus
147 transgressusque fuga Boream contortaque dextra
148 tela Jovis plausu leviter commota magistri
149 in liquidos revolare lacus pavida agmina cogit.
150 Fit strepitus, sese agglomerant, late unda resultat ;
151 nec mora, remigio celeri se tollit in auras
152 atque super dominum volitat coetusque loquaces
153 despicit, an stagnis ausint prodire relictis
154 observans, nec ab officio coeptisque recedit,
155 terrifico donec sonitu de gurgite demum
156 expulsam volucrem pedibus dejecerit uncis
157 voce vel ad terram fuerit revocatus herili.
158 Tum rutilo innexae corio brevibusque ligatae
159 undique funiculis pennae versantur in orbem.
160 Quin etiam expertus norat, quae proelia pernix
161 ardua depugnet, vinclis ubi liber adeptis
162 horrida magnanimus vocat in certamina miles.
163 Ille autem magno clamore per aera fertur,
164 nec diversus abit neque iter declinat ab hoste,
165 sed rotat in gyrum sese trepidisque per auras
166 orbibus instantem sequitur, ne Martius ales
167 desuper invadat tractumque tenacibus hamis
168 affligat terrae ; hoc metuens arte impiger omni
169 huc caput armatum cristis obvortit et illuc
170 comminus arrectis per colla nitentia pennis
171 seque animo ingenti rostroque tuetur acuto.
172 Sic suadente metu fatisque vigentibus audax
173 nec facile aut cadit aut animam deponit inultus.
174 Haec vero levia et gravibus contraria curis,
175 injucunda tamen non esse putantur, et inde
176 mens vires defessa novas corpusque resumunt,

177 assidue magno quibus ille ardore vocatur.
178 Non minus oblectabat amor generosus equorum.
179 Hos etiam nitidos atque in praesepebus altis
180 cernere compositos et scandere saepe juvabat.
181 Nec Graecorum adeo celebrati versibus olim
182 progenies veneranda Jovis cum Castore Pollux
183 hunc sibi praeferri merito potuisse negarint,
184 seu cursu libuit campo exercere patienti
185 spumantem alipedem Siculis in montibus ortum
186 aut quem Gargani misisset Iapygis ora,
187 sive levi cuperet fossam transmittere saltu
188 undique praeruptam, seu pressis cogere loris
189 orbis in angusti spatium fumantia docta
190 colla manu admotis utero calcaribus arte
191 nonnulla, ut quadrupes alte se vertat in auras.
192 Ac velut ingenium mirantur numina ponti
193 atque modos, Vertumne, tuos gratumque decorem,
194 in quascumque libet mutato corpore formas,
195 sic quoque per varios actus exercita quondam
196 laudibus innumeris caelo se Borsia virtus
197 extulit ac tantae jecit fundamenta molis
198 permansura diu nostrisque in mentibus haesit.
199 Unica nec flammis renovata potentibus ales
200 jam victura suo reparans in funere vitam,
201 mollibus in nidis ubi segnes exuit annos,
202 gentibus Assyriis tanto celebratur honore,
203 nec desiderio tantum commota fideli
204 Niliaca inventum pubes veneratur Osirim,
205 te viso quantum Ferraria sospite, Borsi,
206 laeta erat et plausu magnum excipiebat alumnum.
207 Et vario sermone super te multa serebat,
208 aequaevos inter comites pulcherrimus ipse
209 cum sublimis equo placidam veherere per urbem :
210 hunc capit egregiae spes indolis, hunc movet aetas,
211 hunc genus antiquum, praestans hunc gratia formae ;
212 ille autem dexter, de quo modo plurima rumor
213 gratantis populi cupidus referebat ad aures,
214 cernere praesentem et conferre optata vicissim
215 colloquia et fortem properans contingere dextram
216 submovet obstantes manibusque et pectore turbas.
217 His etiam in fratrem Leonelli gratia fratris
218 accessit, quem, cum paucis praecederet annis,
219 hic natu minor eximio observabat honore.
220 At pater ingenti natum longaevus amore
221 prosequitur studiumque sui populare favoris
222 auxilio placidisque benignus vocibus auget.
223 Norat enim claris excultum maximus heros
224 artibus ingenium, et ratio pulcherrima vitae
225 ante oculos aderat carique modestia Borsi.
226 Verum illi quoniam regnum portendere fata
227 atque novum antiquae decus illo principe genti
228 accessurum olim vatium responsa monebant,
229 laetus erat ; meritisque ingentibus undique captas
230 cum mentes hominum primis tenuisset ab annis,
231 haec eadem in natum populi procerumque voluntas
232 non ingrata seni fuit atque hanc ipse fovebat.

233 Talis in Haemonia Thetidis clarissima proles
 234 viribus atque animo celeris praecepta magistri
 235 exsuperans olim crevisse fidelibus antris
 236 dicitur, imperio superum quaerenda Pelasgis.
 237 Ante tamen quam militiae narrare labores
 238 incipiam ac, velut auspicio ductuque deorum
 239 optatis sese juvenis commiserit armis,
 240 ne, Pontane, tibi prima ignoretur origo
 241 stirpis Atestinae, seriem decet altius omnem
 242 discutere ac veterum monumenta referre parentum.
 243 Jam longo annorum spatio primordia quamvis
 244 obsita sint tanti generis, tamen inclyta facta
 245 virtutesque virum in lucem prodisse videmus.
 246 Argolicis cum jam cecidissent Pergama flammis
 247 et profugi incerto diversa per aequora cursu
 248 classibus errarent Teucris, satus Hectore Francus
 249 jactatur vento Scythiae glacialis ad oras
 250 atque illic parvam, ut perhibent, sibi condidit urbem.
 251 Belfortes Franco genitus regionis abhorrens
 252 saevam intemperiem caligantesque paludes
 253 concipiensque animo coeptis majora paternis
 254 aedificat classem, comites sibi deligit et, quo
 255 fors tulerit, dat vela Notis patriamque relinquit
 256 et tandem occiduum pelago delatus ad orbem
 257 littoreos Gallos acri certamine victor
 258 conantes terrae hospitio prohibere repressit.
 259 Nec mora, pacatis animis in foedera gentes
 260 finitimae Troesque simul coiere locusque
 261 condendae datus est urbi campique feracis
 262 pars in amicitiae pignus prope littora cessit.
 263 Jamque novis sese indigenae Trojanaque pubes
 264 connubiis jungunt, Belfortisque unica proles
 265 magni dictus avi Priamus de nomine regnat.
 266 Hinc alios etiam memorant longo ordine reges
 267 Gallorum imperium tenuisse atque omnis, ut aiunt,
 268 alterius Franci tellus de nomine dicta est
 269 Francia, quae post haec auctores sanguinis hujus
 270 protulit. Hac ille est ab origine Carolus ortus,
 271 Carolus armipotens, tua clara, Pipine, propago,
 272 fortia quem Magni decorant cognomine facta.
 273 Nunc vero breviter tibi, qua ratione, quibus res
 274 tanta modis et quo processerit ordine, dicam.
 275 Gelicia, Aglantis Pellaeo sanguine creti
 276 filia, Rugero nupsit, qui maximus inter
 277 Gallorum proceres Rissa regnabat in urbe.
 278 Ille ubi per scelus insidiis atque arte malorum
 279 occubuit, magno mulier visura parenti
 280 regnatam Libyen Tyriae Carthaginis urbem
 281 advehitur jam plena viro partuque soluta
 282 edidit in lucem puerum patrioque vocavit
 283 nomine Rugerum, miseri solatia casus.
 284 Cesserat e vita genitrix et posthumus infans
 285 vix tribus addiderat menses bis quattuor annis
 286 Africus antiquo hospitio conjunctus Aglanti
 287 prole carens Atlas sibi mox suscepit alendum,
 288 Atlas caeliferi Atlantis, quem pulchra parentem

289 Maia vocat, de gente satus, non artis avitae
290 inscius et callens magicos ante omnia ritus.
291 Hic leges morum egregias atque optima recte
292 vivendi praecepta dedit magnamque potentis
293 naturae seriem ostendit causasque latentes.
294 Tum maris ac terrae et caeli quae forma, quis ordo
295 et quo se zonae extendant per sidera tractu,
296 multa requirenti senior monstravit alumno ;
297 frigore nam saevo quae non habitabilis et quae
298 torrida sit nimium vicinis solibus ora
299 et quae temperiem praestet mortalibus aequam,
300 edocuit puerum caelique arcana reclusit.
301 Nec minus astra, quibus nomen prisca indidit aetas,
302 quantum illuc fas est humanae accedere menti,
303 singula quid prae se ferrent, hoc ille magistro
304 edidicit neque eum latuit, sublimis Olympi
305 bis septem insignis stellis qua parte Bootes
306 luceat utque locum genua inter picta nitenti
307 praebat Arcturo Plaustrumque volubile servet
308 atque ut transcurta geminas distermine Arctos
309 linea ducta nota cristis radiantibus, altum
310 quas inter caput attollit Junonius Anguis.
311 Quae lunam solemque suum mutare colorem
312 causa laborantes adigat clarumque reducta
313 nondum nocte diem quid tristibus implicet umbris,
314 non ignarus erat. Gelido sub Orionis ortu
315 cur tot praecipitent abruptis nubibus imbres,
316 norat, et immenso sitiens cur Sirius aestu
317 ardeat, ut bis sex caelestia signa vicissim
318 orta cadant magnusque suum se volvat in orbem
319 annus et una dies semper redeuntibus in se
320 mensibus inserta accrescat, quo debita mundo
321 tempora subsistant studio correcta parentum.
322 Talem igitur pacis Rugerum finxerat Atlas
323 artibus et, quoniam fatorum haud nescius illum
324 noverat exitio Lybicis fore gentibus et, quas
325 prisca superstitio posuit mortalibus, aras
326 eversurum olim, summis in rupibus arcem
327 struxit, ubi exigeret segura per otia vitam,
328 quo saltem miseris aliquam, si forte liceret,
329 adderet ipse moram tali conamine rebus.
330 Servabatque locum imposito custode, neque ulli
331 externo patuere aditus, accedere ne quis
332 et magni imperio parentem Atlantis alumnum
333 mutare aut suadere abitum atque abducere posset.
334 Verum, ubi consilio fatorum infringere legem
335 non datur et magicae nequicquam innititur arti
336 nec retinere valet precibus discedere certum
337 et majora sequi pulchra pro laude parantem,
338 Tristior atque pio pueri commotus amore,
339 quo virtus et fata vocant, permittit abire.
340 Jamque recessurum lacrimans his dicitur heros
341 Rugerum affatus verbis monitusque dedisse :
342 "Vade tui memor Atlantis, te numina postquam
343 eripiunt mihi, care puer ! Mea dicta sub alto
344 pectore fixa tibi maneant tecumque revolve

345 plurima, quae docuit patriis affectibus Atlas !
346 Nostra sed in primis superos cognoscere facta
347 sit tibi certa fides atque intima cernere corda,
348 et subrepta putes vitae, quae somnus et oci
349 languor iners turpisque absumunt tempora luxus.
350 Arbitrio plerumque suo mortalia coepta
351 omnipotens Fortuna regit finitque, sed ante
352 elegisse viam ad rectum rebusque futuris
353 consuluisse, quoad licuit, quicumque sequetur
354 exitus, egregia res est dignissima laude.
355 Tu superare tamen durissima quaeque ferendo
356 aude animo ingenti teque ipsum vincere certa !
357 Tum cave, te rebus tumidum Fortuna secundis
358 reddat et implacido perterreat aspera vultu !
359 Non odium, non ira dolorve aut gaudia, non spes
360 aut metus infringant mentem, non torqueat auri
361 plus aequo te dira fames, non prava libido
362 praecipitem rapiat nec sordibus inquinat atris.
363 Aspera virtutis via segnibus ; haec eadem se
364 fortibus ostendit facilem superisque reponit
365 sedibus illustres animas. Sic maximus ille
366 Amphitryoniades meruit considerare Olympo,
367 quem meus Antaeo congressum dicitur Atlas
368 spectasse atque illi magno applausisse favore,
369 cum misceret adhuc dubio certamine pugnam,
370 et juvenem laribus victorem accepit amicis.
371 Sic quoque rex Macedum, genitrix tua cujus ab alto
372 sanguine deduxit genus, et fortissimus Hector
373 et pius Aeneas et bello clarus Achilles,
374 cognati, Rugere, tui, crevere suumque
375 laudibus aeternis nomen sparsere per orbem,
376 innumerique duces, quorum edere nomina longum est,
377 hanc tenere viam et summo celebrantur honore.
378 Ominibus vero infaustis crudelia quamquam
379 te duce fata parant nostras evertere leges,
380 non tamen ista tibi infensum me injuria reddit,
381 parva licet non sit ; tantum in me vincula possunt
382 sanguinis et jura hospitii carique labores,
383 quos ego te propter bis denos sedulus annos
384 suscepi et numquam me suscepisse pigebit.
385 Adde, quod ingenui mores et amabile cunctis
386 partibus ingenium rabidos mollire leones
387 possint, teque ut ament, Marpesia cogere saxa.
388 Tristibus illa quidem restant solatia fatis,
389 cum videam neque enim me saltem. Haec omina fallunt,
390 quantum et quale decus promittant sidera votis
391 officiosa tuis. Jam nunc immania cerno
392 bella gerenda tibi atque alios emergere ritus,
393 Hammonemque meum desertis protinus aris
394 ire procul video pollutaque linqere regna.
395 Cum virtute duce in summum te culmen honoris
396 fortuna extulerit, patrio complectere amore
397 se tibi tradentes populos ac mitis eosdem
398 justitia comitante regas ! Firmissima regni
399 praesidia hinc adsunt, hos instrumenta futuros
400 bellica thesaurosque tuos arcesque putabis.

401 Ast ubi avaritiae impulsu videre tyrannos
402 raptores, non aequa sequi, sine more feruntur,
403 quo studiosa vocat novitas, veteremque perosi
404 fortunam mutant animos gaudentque tumultu
405 securi regum et pariter sua commoda curant.
406 Gallia certa tibi sedes. Hic ossa parentis
407 Rugeri, hinc etiam veniet tibi regia conjux ;
408 nec minus haec eadem junctos tibi sanguine reges
409 et dedit et post haec tellus dabit ; hinc ego prolem
410 surgere magnanimam atque Italas regnare per urbes
411 aspicio, cujus proavos atavosque relinquo.
412 Nicoleon jam nunc sortes, Garamantidos arae
413 et pecudum fibrae manesque aviumque volatus
414 astraque portendunt oculis praesentia nostris.
415 Urbs Phaethontei clarissima surget ad oras
416 Eridani, quae nunc nulla est, ubi pascua late
417 ac nemora et vepres nullisque coercitus amnis
418 aggeribus campos stagnantibus obruit undis.
419 Illa patrem patriae tantum benefacta valebunt !
420 Nicoleon merita decorabit imagine, quae tunc
421 ante Palatinos spectabitur aurea postes
422 aurato sublimis equo populisque colenda.
423 Postque patrem, imperium Leonellus et altera proles
424 Borsius accipient, Latiae duo lumina terrae.
425 Nec mora, succedet, magno qui nomine dignus
426 Herculis Herculeos animos imitetur et acta.
427 Hoc renovata duce et spatiis ingentibus aucta
428 divorum atque hominum stabit Ferraria sedes.
429 Tunc molem ipsa suam mirabitur et vaga late
430 hujus fama viri terras, Mare, sidera adibit.
431 Illius auspiciis pacatae asperrima gentes
432 deponent studia armorum, bellique nefandus
433 terga dabit Furor atque Italo pelletur ab orbe.
434 Huic patria ingentem viventi grata columnam
435 eriget, ac rerum varias industria felix
436 nobilium artificum deducet marmore formas
437 spirantesque hominum vultus atque aemula vivis
438 corpora corporibus finget positisque trophaeis
439 inclyta magnanimi caelabit principis acta.
440 Jam super haec video statuam se tollere equestrem
441 clara Corinthiaci superantem signa metalli
442 et longa Herculeas testantem in saecula laudes.
443 Quare, age, care puer, tantarum gloria rerum
444 mox oritura tuis ex ossibus incitet altae
445 ad virtutis opus parituram ingentia mentem
446 praemia post cineres etiam mansura nepotum ! "
447 Haec ait, utque graves possit tolerare labores,
448 edocet auratisque pedes calcaribus ornat.
449 Includit suras ocreis atque aurea firmo
450 subligat hinc atque hinc femorum tutamina nodo.
451 Mox gravis hamorum nexu lorica trilici,
452 aureus extremas ambit cui circulus oras,
453 traditur, egregium Getuli munus Iarbae.
454 Hanc super ipse manu solido thoraca metallo
455 perfectum atque ullis opus haud violabile telis
456 aptat et inscriptum signis Phoenicibus ense,

457 quem sibi conflatum ad lunam sub sidere Martis
458 cantata senior candentem exstinxerat unda,
459 dat juveni, cui non chalybum vis ulla resistat.
460 Mox humeros geminosque simul tegit aere lacertos.
461 Arma parat manuum galeamque Pyracmonis olim
462 arte laboratam atque argento auroque nitentem,
463 Puniceis alte surgentem in cornua cristis,
464 Maurusi spoliū Bocchi, largitur et hastae
465 immensum robur, patruī gestamen Atlantis,
466 cuspede fatali horrendum penetralibus effert.
467 Dat chlamydem, Phrygii quam non ignara laboris
468 Ibia pinxit acu rara celeberrima forma,
469 orta Tyro, clarum ducens ab Agenore nomen
470 per seriem antiqui generis, doctissima vocem
471 concordare lyrae, teneros componere versus,
472 mollibus apta pedem choreis, gratissima Phoebō.
473 Nec minus ingentis clypei pater optimus orbem
474 imperat afferri ; caelata refulget in auro
475 Arcadis effigies, cognati sanguinis index,
476 somniferamque gerit virgam piceumque galerum ;
477 haud procul hinc pulchra pugnans pro virgine pulcher
478 Acrisioniades talaria gestat et harpen
479 concedente deo squamosaque colla ferocis
480 falcato secat ense ferae vinclisque puellam
481 liberat et victor secum fert praemia pugnae.
482 His igitur senior juvenem felicibus armis
483 instruxit, quibus ipse securigerumque Macheten
484 saxaque multiplici torquentem immania funda
485 Ischyron et clava pugnāntem Acheronta peremit,
486 quos tunc paene puer Sicula de gente Cyclopum,
487 aequore transmissō qui caedibus atque rapinis
488 cuncta infestabant, Barcaeis victor in oris
489 straverat et magno populos terrore levarat.
490 His Diomedei gregis ortum semine donis
491 addit equum primo carpentem gramina lustro,
492 ornatum phaleris atque aurea frena superbo
493 mandentem morsu, qui par tibi, Cyllare, forma
494 aequabat candore nives et cursibus Euros.
495 Victor enim Alcides immani rege perempto,
496 postquam dira feros armenta relinquere mores
497 compulit ac fontes potare et gramina pasci
498 edocuit, tot dura truci mandante tyranno,
499 formae insignis equam numero delegerat omni,
500 Threiciū quae passa marem, vicinaque partu
501 traditur Atlanti dono ; dehinc sanguinis hujus
502 progeniem fama est ipsos aluisse nepotes
503 ac lunae signasse nota, qua maximus Atlas
504 usus erat quondam astrorum caelique peritus.
505 Ipse quoque, hostili quo se tueatur ab ictu,
506 armatur bellator equus cornuque minaci
507 formidanda gerit celsa velamina fronte.
508 Jamque resurgebat terrasque reliquerat imas
509 Antipodum rubicunda dies ; longaevus alumnum
510 armarat lacrimans iterumque iterumque monebat
511 complexusque pios non siccis pauca loquenti
512 luminibus dabat et grates ob munera agentī.

513 Tum fore se meriti memorem, dum vita maneret,
 514 spondentem emittit porta et comitatur euntem.
 515 Ille solum linguens natale atque Africa regna
 516 cognatos inter proceres, quos fortis alebat
 517 Gallia, subversis Maomethi turpibus aris
 518 floruit ac sponsae regalis honore superbus
 519 protulit illustri claros de stirpe nepotes,
 520 unde ortum perhibent nostros deducere reges.
 521 Tertius imperium Carli post funera patris
 522 Carolus obtinuit, Grossus cognomine dictus ;
 523 artibus hic pacis bellique instructus ad oras
 524 venerat Italiae Romam accessurus, ut illic
 525 acciperet regni solito de more coronam.
 526 Magnanimos inter proceres loca prima tenebat
 527 illi ex fratre satus regali sanguine cretus
 528 Actius, ingenio praestans et maximus armis.
 529 Dumque moram traheret Patavina Grossus in urbe,
 530 fertur Atestinam sub amoenis collibus arcem
 531 multa inter juveni egregio praeclara dedisse.
 532 Hinc perhibent genti cunctis memorabile terris
 533 nomen Atestinae impositum, quam nominis hujus
 534 mutata parte Estensem dixere minores.
 535 Tres igitur gentes olim ceu foedere quodam
 536 inductae ex Asia, Europa Libyaeque creandis
 537 principibus coiere meis summoque deorum
 538 consilio Estensis late stirps condita regnat.
 539 Forsitan et quaeras, magni Jovis unde ministram
 540 gens ea portet avem, quae rostro armatur et uncis
 541 unguibus atque alas ingentes candida pandit.
 542 Hanc Phryges illato superis Ganymede ferebant ;
 543 haec quoque magnanimis gestanda nepotibus ipsi
 544 signa reliquerunt Troes, quibus aurea miscent
 545 lilia, cognatae monumentum nobile gentis.
 546 Nec non Sismundi nova munera Caesaris addunt,
 547 nigrantes aquilas. Fulvum namque ante leonem
 548 maximus Aglantes dederat, Phoenicia dextro
 549 qui pede verba notis gestat signata Latinis,
 550 quae contra impavido suadent procedere passu".

LIBER SEPTIMUS

B_7 v.1 "Postquam jacta vides solido de marmore tantae
 2 fundamenta domus, alias nunc dicere partes
 3 aggrediar coepto incumbens, Pariisque columnis
 4 impositum mihi surget opus, pulcherrima donec
 5 sublimi ad caelum se machina vertice tollat.
 6 Optimus Euganeis quondam accersitus ab oris
 7 praefuit huic populo Estensi de sanguine primus
 8 Albertus, magnis meritis carissimus urbi.
 9 Fretus amicorum auxiliis summoque favore

10 Ramberti, nostris quo non mage civibus alter
11 gratus erat, sese huc tulit Actius atque potitus
12 imperio fines regni feliciter auxit.
13 Nominis ejusdem juvenis laudisque paternae
14 aemulus ingenti studio plebisque patrumque
15 praeficitur summae rerum. Pulcherrimus illi
16 Oppicius succedit, adhuc puer. Actius inde
17 tertius. Hunc sequitur praestans belloque togaque
18 Freschius, externis armis et fraude suorum
19 expulsus patria et solio spoliatus avito.
20 At gemini fratres Aldobrandinus et acer
21 Franchus quam primum sublato hoc principe regnant
22 concordēs simul atque animis et foedere juncti.
23 Franchus ab aucupio rediens in limine portae
24 conjuratorum telis oppressus acerbo
25 funere procubuit ; rerum omnis cura relicta est
26 Aldobrandino, qui fratrem haud segniter ultus
27 quattuor his post haec annos dominatur in oris.
28 At tu cum fratre Oppicio, Renalde, parenti
29 succedis. Nec longa mora est, regalibus alter
30 Aldobrandinus sceptris praefectus. At illum,
31 cui celebre agnomen Claudī prisca indidit aetas,
32 Nicoleos sequitur, veterem qui condidit arcem
33 Thomasi graviter casu commotus acerbo.
34 Ecce tot illustres atavos clarissimus inter
35 eminent Albertus, quo non felicior alter
36 stirpe sua aut tanto dignatus honore nepotum.
37 Nascitur hinc alter natorum germine felix
38 Nicoleos, post quem imperio, Leonelle, potiris.
39 Horum igitur nostra auspicio ductuque virorum
40 justitiae fama simul et praestantibus armis
41 protudit antiquos regni Ferraria fines.
42 Quaeque mari imposuit supero vetus Adria nomen
43 atque omnis late regio celebrisque Cymacli
44 piscosis urbs cincta undis vicinaque ponto
45 accessere tuis pariter, Ferraria, rebus.
46 Pars quoque Picenae telluris parta novumque
47 his actaea dedit cognomen regibus Ancon.
48 At Mutina, innumeris exercita cladibus olim
49 Romanas inter lites populoque feroci
50 praedita, Rangono Estigenis praebente favorem
51 principibus nostrae sociam sese addidit urbi.
52 Nec minus auctoris Lepidi cognomine clarum
53 gente sub Estensi Regium jam tempore longo
54 floruit, urbs Cereri dilecta et grata Lyaeo,
55 magnanimis habitata viris, quos eminent inter
56 Aoniae Boiardus aquae viridantia Gipsi
57 ad juga qui sacro traduxit pocula cantu.
58 Quid montana tibi referam castella, quid arces
59 in plano positas, quid Lugum atque oppida dicam
60 Flaminiae et campos cultae regionis opimos ?
61 Parte alia vero, Ligures quae vergit in agros
62 Tyrrhenumque solum, auriferae se nobilis ora
63 Carfignanae offert, nostrae pars ultima terrae.
64 Est plaga, diverso quae limite solis ad ortum
65 prospicit ac veluti in longum protenditur isthmon,

66 obliquo hinc atque hinc fluviorum obducta meatu ;
67 Rodigium populis caput omnibus, altaque pulcher
68 caeruleis Athesis per moenia leniter undis
69 labitur, unde ortum accepit Roverella propago,
70 tot genitura duces terris, tot numina caelo.
71 Imperii fines locus hic regnataque nostro
72 terminat arva duci et Patavi discernit ab urbe.
73 Protinus ad Borsi nomen, Pontane, redire
74 nos tempus monet. En, agedum, mihi pandite, Musae
75 Sandalides, veluti bellorum grandibus orsis
76 implicuit sese patriis digressus ab oris !
77 Discordes igitur populos et in arma ruentes
78 ductores circumspiciens, quibus Itala tellus
79 floruit, et nota belli ratione, quod inter
80 Insubrem Venetumque geri certamine summo
81 audierat, nulli fama gestisve secundus
82 Carmignola ducum numero delectus ab omni est,
83 egregias quo sub Martis perdisceret artes.
84 Ille armis antiqua suis in sceptrum Philippum
85 restituit summa expulsis virtute tyrannis,
86 cum puer exstincto quondam genitore paternas
87 amisisset opes regnoque erraret adempto
88 exul opemque simul sorti imploraret egenae.
89 Atque ita pro magnis meritis cum maxima quaeque
90 concedenda sibi jam Carmignola putaret,
91 plurima ad arbitrium duce permittente gerebat
92 non spernenda suum et paribus jam paene regebat
93 imperium auspiciis, fidus gratusque Philippo.
94 Ast alii proceres et qui loca prima tenebant,
95 invidia simul ardentis odioque maligno
96 impulsus, clam praetexta formidinis illum
97 culpae inque vicem suspectum reddere regi,
98 quodque affectaret sublato principe regnum,
99 objicere et mores graviter damnare superbos.
100 Summa viri virtus et magna potentia, quique
101 imperiis animus nimios assuetus honores
102 appeteret, facile id poterant suadere tyranno.
103 Ergo ubi percepit mutatum fraude malorum
104 Carmignola ducem nec se, velut ante solebat,
105 colloquiis adhiberi ullis adituque repelli,
106 utque sibi assuetos comitum rarescere coetus
107 mussantemque simul turbam et transversa tuentem
108 infensis oculis perspexit, ut omnia vidit
109 paulatim ruere in pejus, cum principis aures
110 improbus obstrueret conficto crimine livor,
111 fortunam tentare novam dubiaeque saluti
112 consulere ac Venetam statuit se vertere ad urbem.
113 Hic postquam adventus causas animumque Philippi
114 ingratum ostendit verbis invectus acerbis,
115 ut studium omne suum Venetis operamque fidemque
116 obtulit, auditus placide cupideque receptus
117 quam primum innumeris affecit cladibus hostem.
118 Viribus ille suis socialia junxerat arma,
119 arma Flumentinae quae nomine rexerat urbis,
120 Stroccius ante obitum Nannes, quem mortis honestae
121 pugnantem ob patriam pulso tulit exitus hoste.

122 Carmignola igitur studio superante laborem
123 Coenomanorum populos aggressus et arces
124 acriter oppugnans, quam primum dedere qui se
125 maluerant quam vi contra contendere et armis,
126 nil gravius passos animo suscepit amico ;
127 ast alios, servare fidem quos noverat hosti
128 atque sibi omnino infestos perstare nec ullas
129 formidare minas ac se defendere bello,
130 diripuit domitos et partas undique praedas
131 miles agens ferro campos vastavit et igni,
132 totque caput populis opibusque superba virisque
133 Brixia post varios casus erepta Philippo.
134 Et jam mensis erat, quem candida nomine dici
135 gaudet Maia suo ; cum portitor Europaeus
136 concedit Geminis aurataque cornua condit,
137 bellipotens Mavors Pallasque et regia Juno
138 conveniunt summoque duci, dum nocte soporem
139 carperet, ingentem Rugerae stirpis alumnum
140 commendant et fata docent, quibus ille vocetur
141 magnarum monitu Jovis ad fastigia rerum.
142 Ense ferox Mavors accingitur armaque gestat
143 Lemniaco sudata seni. Dea vertice summi
144 nata patris, rutilam redimita virentis olivae
145 fronde comam, peplo incedit spectabilis aureo
146 Aegide seposita et miti placidissima vultu.
147 Alta gradum profert Saturnia fertque coronam
148 insignem gemmis auroque ; atque ordine pulchro
149 colla pyropaeae circum candentia flammae
150 et virides radiant innexo adamante smaragdi.
151 Ipsa manu sceptrum, mira quod Mulciber arte
152 extuderat, sublime gerit ; procul aurea fulget
153 virga minutarum in formas caelata volucrum
154 et parvis distincta feris ; at cuspide summa
155 pictas ales opes atque Argi lumina pandit
156 elato arrectas ostentans vertice cristas.
157 At chlamys immensi contexta ab imagine caeli,
158 Pallados egregium munus, divina decoro
159 membra labore tegit pedibusque alludit euntis.
160 Hic solem lunamque simul bissenaque magni
161 signa poli varios anni referentia cursus
162 aeraque humentem et stellarum Cecropis ignes
163 finxerat ; una sibi partem hic non vindicat ullam
164 Parrhasis aequoreos non ausa attingere fluctus.
165 Talibus induti caelestes cultibus artus
166 castra petunt subeuntque ducis tentoria divi.
167 Nec mora, Junonis parens Tritonia nutu
168 sic est orsa loqui : "Nos caelo misit ab alto
169 Jupiter atque suo haec tibi, Carmignola, referri
170 nomine verba jubet. Veniet de sanguine cretus
171 Borsius Estensi, tua qui puerilibus annis
172 signa sequi certus sese experiatur in armis.
173 Huic animos viresque dabit Gradivus et idem
174 successus votis laetos feret. Ipsaque Juno
175 post patrios obitus, post cari funera fratris
176 accitum fato regali in sede locabit.
177 Me duce tranquilla populos in pace paternos

178 inde reget priscaeque addet nova nomina genti.
179 Gaude igitur tanto dignatus pignore divum,
180 saeva priusquam res turbet Fortuna secundas
181 invidiam latura tibi casusque sinistros,
182 quos tibi difficile est evadere ! " Dixit et ambae
183 curribus astra deae repetunt ; Mars bella citato
184 ad sua fertur equo pugnasque revisere gaudet.
185 Protinus excutitur somno, dehinc omnia ductor
186 mente simul volvens nocturnas visa per umbras
187 haud spernenda putat. Tum dis parere paratus,
188 ipse pio Borsi jam tunc incensus amore,
189 cernere praesentem et socium sibi jungier optat.
190 At qua se eripiat gravibus ratione periclis,
191 incertus quod fata parent, discernere nescit.
192 Quicquid triste tamen sors aspera, quicquid acerbum
193 intulerit, ferre aequo animo formidinis expers
194 non renuit vanumque putat sperare, deorum
195 quae ratus ordo tulit, flecti in contraria posse.
196 Auspiciis igitur Venetum se in castra secundis
197 contulit et lectos equites peditumque maniplos
198 Borsius expertos belli magno agmine duxit
199 mille ac ter centum numero praestantibus omnes
200 florentes armis diversaque tela ferentes.
201 Hi gladios hastasque gerunt parvasque bipennes
202 sublimes in equis, levibus thoracibus illi
203 pectora summa tegunt et longa hastilia vibrant,
204 nunc proferre pedem, nunc gressum sistere docti
205 ad nutus ac signa ducum. Pars illa sinistrae
206 insertat parmas et acuto lucida ferro
207 missilia intorquet dextra vel comminus hostem
208 audax ense petit. Pars scuta ingentia valli
209 in morem protenta solo declinat et agmen
210 densatis firmat cuneis et vulnera rectis
211 corporibus tuta infligit sociosque tuetur.
212 Parte alia simul incedunt, quos letifer armat
213 Scorpius, et celeres in tristia fata sagittas
214 contractu artificii curvatis cornibus aptant.
215 Hic laetus vultu ac verbis testatus amorem
216 dux Borsum accepit numeroque cohortibus aucto
217 multa illi indulsit moresque animumque virilem
218 mirari haud poterat satis ipse satisve probare,
219 cum prima inciperet puero florere juventa.
220 At nullis quamquam stimulis monitoris egeret
221 sponte sua ad laudem properans, tamen inclyta magni
222 ante oculos sibi facta ducis proponere suetus
223 strenuus exercet studio se impensius omni.
224 Atque brevi, qualisve esset quantusve futurus,
225 omnibus indicium ratio dedit optima vitae.
226 Non labor indomitus, non saeva pericula, non vis
227 ulla, nec hostis atrox, nec cruda furentis imago
228 terrebat Martis gladioque hastaque <cruentis>,
229 seu bellator equus sublimem in proelia ferret,
230 seu pedes adversis cuperet concurrere turmis.
231 Quamque manu promptus, quam fortibus acer in armis,
232 ingenio tam clarus erat. Tum plena vigoris
233 mens experrecti nil non laudabile agebat ;

234 tum, si quid gravius belli fortuna tulisset,
235 ipse ultro socium cunctis admittere ductor
236 consiliis et multa simul conferre nec umquam
237 illius frustra quicquam committere curae.
238 His quoque dexteritas morum accedebat in omnes
239 officiosa gradus hominum ; et contendere semper
240 cum paribus de laude suis et honore juvabat
241 ante duces ; ineratque fides et gratia verbis.
242 Martius interea paulum si forte resedit
243 impetus atque aliquam belli intermissa quietem
244 obtulerat moles, non inter pocula Bacchi
245 turpiter abjectum et tentoria picta foventem
246 languida segnities ac mollis inertia pressit,
247 sed tunc, magnanimo quodcumque superfuit oci,
248 per decus egregium et certamina pulchra solebat
249 inter honoratos juvenum consumere coetus.
250 Et modo vel celerem jaculum torquere per auras
251 et modo se cursu rapido exercere juvabat.
252 Nunc picta chlamyde et pretioso pulcher in ostro
253 ingenti comitante manu per castra vagatur ;
254 nunc galea tectus caput et circumdatus armis
255 alipedem per gramen equum non inscius artis
256 acribus exagitans stimulis huc flectit et illuc.
257 Interdumque manu protenditur hasta reducta
258 longius ; interdumque eadem componitur alte
259 ad dextrum sublata genu, cuspisque relucet
260 ferrea sole procul radiisque micantibus icta.
261 Haud aliter veteres Decios fortemque Camillum
262 Scipiadasque, ferae cladem Carthaginis, et te
263 Gallorum insignem spoliis, Marcelle, relatis
264 intrepidumque genus, Fabios, vixisse putarem.
265 Sic quoque ad imperium pervenit et aurea Caesar
266 sidera conscendit, sic regis magna Philippi
267 progenies terris domitis pelagoque subacto,
268 par superis numen, meruit solemnia templi.
269 Talibus assidue studiis cum deditus esset
270 Borsius atque illum quaerendi nominis ingens
271 sollicitaret amor laudisque cupidine captus,
272 quicquid difficile inviderit summique laboris,
273 strenuus ipse sibi facile ac proclive putaret,
274 miles eum colere imprimis, dux summus amare
275 et procerum series comitem sibi poscere, et idem
276 carus erat sociis et formidabilis hosti.
277 Interea sive ipse dedit pro crimine poenas,
278 sive ita fatorum tulit immutabilis ordo,
279 Carmignola diem miseranda sorte supremum
280 clausit et auratas inter mandante senatu
281 abscissa foedum in morem cervice columnas
282 vilis truncus humo jacuit, quem clara per omnem
283 Italiam tanto successu gloria nuper
284 extulerat totoque sinu Fortuna fovebat.
285 Supplicio affectum perhibent, quia creditus hosti
286 prodere rem Venetam rursumque haerere Philippo.
287 Infelix, sed certe omni memorabilis aevo,
288 si modo saeva malus finxit mendacia livor !
289 Maximus haec inter gelidis de partibus Histri

290 Pannonio pacem antiquam violante tumultus
291 exoritur causamque novi certaminis affert.
292 Namque per Illyricas rupes oramque Liburnam
293 gens ea descendens excursibus omnia late
294 vexarat subitis, Venetus qua perfluit arva
295 oppositos Natiso longe spectantia Turcas.
296 Hinc transgressa tuos manus haec, Aquileia, fines
297 Hunnica depopulat spoliatis rura colonis
298 Tarvisiumque solum ferro flammisque repente
299 vastat et ingentes victrix agit undique praedas.
300 Id se impune ferox ausurum credidit hostis,
301 pars illa imperii quoniam per foedera pacis
302 ceu neglecta diu fuerat modicoque retenta
303 praesidio. Partem voti Fortuna secundat,
304 ultores prohibent partem succedere divi.
305 Permissum, ut subita foedaret cuncta rapina
306 barbarus ; in patriam reditus sine caede negatur.
307 At Venetos inopina patres injuria movit,
308 ut primum fama allata est, habitusque senatus
309 quaeritur, illatae quis cladis idoneus ultor
310 imperium accipiet sociosque hortetur in arma.
311 Nec mora, primorum decreto id jussus adire
312 munus et implicitum praeda rapere agmen in hostem.
313 Borsius atque idem, Veneta si dux erit ex re,
314 concessum, ut turmas equitum et levia augeat arma.
315 Et jam sublatis exercitus undique signis
316 ad ducis edictum coiens festinat et agros
317 Coenomanorum pacataque deserit arva.
318 Mox fines, Verona, tuos transmittit et inde
319 progreditur longaque Athesi post terga relicto
320 haud procul a ripis Benaci fertur amoenis,
321 unde ortum accipiens vitream pulcherrimus altum
322 flumen ad Eridani deducit Mincius undam,
323 Mincius haud fama inferior Dirceide lympa.
324 Se quoque transversum Medoacus euntibus offert
325 eminus a dextra, qui saxa per aspera magno
326 cum sonitu ruit et rapidas violentus ab altis
327 montibus actus aquas sinuoso vertice torquet,
328 donec deposita paulatim mitior ira
329 lene fluit campis nec pontem forte recusat
330 atque Antenoreae prope moenia labitur urbis.
331 Hinc Vicentinam regionem emensus ad hostes
332 accelerat missis exploratoribus ante
333 Borsius instructasque acies per nota viarum
334 noctes atque dies properans compendia ducit.
335 Nec labor aut animum aut validas infringere vires
336 corporis invicti potis est. Tum nulla quietis,
337 nulla cibi revocat commisso a munere cura.
338 Nec vacat his tantum, quantum natura putabat
339 poscere, sed genium fraudans et avarior in se,
340 quam decet et ratio vivendi postulat, omnem
341 mortalem ipse gradu exsuperans, quodcumque necesse est
342 vertit in arbitrium et summa domat omnia laude.
343 Nec non magnanimis ad iter se vocibus ipsi
344 hortantur comites ac se non segniter urgent
345 sponte sua exemplumque ducis mox quisque secuti.

346 Sol quater ortus erat, toties nox humida terras
347 induerat tenebris, ex quo dux agmine raptō
348 coeptum iter accelerans famam praevenerat omnem
349 ipse sui adventus. Sparsos Udinensibus arvis
350 securosque ducis Veneti defertur in hostes
351 per noctem. Horrisono exciti clangore tubarum
352 et clamore virum passim caeduntur inermes
353 Pannonii multa abrupto per vulnera somno.
354 Qui procul hinc aberant, audita strage suorum
355 arma simul rapiunt et equos calcaribus urgent
356 quaque vocat clamor glomerati in dura feruntur
357 proelia. Verum animo quamvis ac robore praestent
358 atque pares numero coeant, tamen impare fato
359 congressi tandem superantur ab hostibus et, quo
360 constiterant, cecidere loco sua funera ferro
361 ulti omnes neque enim sine sanguine gloria parta est.
362 Quos non absumpsit gladius, quibus ira pepercit
363 bellica, ferme omnes captos in vincula miles
364 conjicit. At clarum luna spargente nitorem
365 nonnulli elapsi de caede per avia nota
366 diffugiunt jam spe amissa, gentesque priusquam
367 finitimae audito cladis rumore coirent
368 percussisque metu instarent ultricibus armis,
369 praecipites montana petunt cursuque citato
370 militiae famam infaustae luctumque reportant.
371 Caesarum spoliis potitur praedaeque recepta
372 corpora depositis armis jumentaque victor
373 curat, et ex longo reficit defessa labore
374 membra sopor turmis equitum in statione relictis.
375 Jamque Aurora diem pulsa produxerat umbra ;
376 Borsius accitis ita fatur ab aggere celso
377 militibus : "Res magna quidem et pulcherrima vobis
378 gesta, viri, summumque decus virtute parastis
379 foederis ultores laesi legumque sacrarum
380 totque simul rebus sociorum ex hoste receptis
381 tam subito. Quis in hoc segnes certamine dextras,
382 quisve animos vobis trepida formidine captos
383 dixerit, ingentes campo qui spectat acervos
384 occisorum hominum ? Quos si Fortuna sopore
385 per noctem attonitos vobis objecit, eosdem
386 armatos neque me fallit, qui mentibus ardor
387 insideat vestris nusquam fiducia deerat
388 expugnare palam et vincendo acquirere laudem.
389 Namque ita vos bello erudiit fortissimus ille
390 Braccius, ut numquam victos victoria semper
391 illustres caelo extulerit, quos, ut reor, ipso
392 Marte satos genitor comites mihi castra petenti
393 Nicoleos dedit insignes virtute fideque.
394 At nunc re, socii, bene gesta accedite ad aras
395 et meritas superis pro tanto munere grates
396 mecum agite officii memores ! Dehinc luce carentes,
397 qui decus hoc vobiscum etiam peperere, sepulchris
398 condere tempus erit necnon sua reddere amicis.
399 Et nos quam primum laetos cum laude redire
400 aequum erit ad patrias sedes, nisi forte manere
401 aut alio nos vertere iter decreta senatus

402 interea jubeant". Quae dux ubi verba locutus,
403 continuo gavisi omnes et grata fuisse
404 cuncta sibi laeto vultu ostendere ; neque ipsum
405 laudis parte tamen fraudant dictisque fatentur
406 consilio ac ductu Borsi feliciter hostem
407 oppressum nec, quae mandavit, obire recusant.
408 Illum e concilio digressum exercitus omnis,
409 haud mora, subsequitur vicini ad limina templi.
410 Pro duce facturus, puri se fluminis unda
411 irrigat et frontem dextra pectusque sacerdos
412 tangit in obliquum ducta et pia verba susurrat
413 atque unum triplici sub nomine numen adorat.
414 Velatusque caput tunica succingitur alba
415 pendulaque illudit commixtae fascia laevae.
416 Tum latus e collo demissa ad utrumque refertur
417 excurrens duplici per pectus vitta reflexu
418 castigata manu paribus super ilia nodis.
419 Mox rugis manicisque carens profertur amictus,
420 quem picturato distinguens linea tractu
421 sacrae instar crucis insignit, quo rite verendus
422 induitur cultu pater ac se altaribus offert.
423 Ignibus accensis dictisque favente ministro
424 conciliat superis sese et delicta fatetur,
425 si quid inhaesisset polluto in corpore culpae.
426 Tum pia supplicibus peragit mysteria verbis
427 commiscetque meri lympham et caelestibus ora
428 exsaturat dignata cibus venerandaque sumit
429 pocula et in terris celebrat convivia caeli.
430 Ast ubi perfecto divini munere ritus
431 astantem populum sacra de more sacerdos
432 irroravit aqua et coetus discessit ab aris,
433 conveniunt subito, qui nota cadavera passim
434 exquirant ; maesti pariter flevere repertos
435 munus in extremum socios tumulisque dedere.
436 Nec minus hostilis turbae collecta per agros
437 congersere simul defossae corpora terrae,
438 unus et innumeros cepit locus ; arvaque tabo
439 sordida, ne tellus saevum exhalaret odorem,
440 ingenti studio purgant lucemque fatigant.
441 Vix erat orta dies ; quos raptae injuria praedae
442 traxerat, haud pauci numero se in castra tulerunt.
443 Borsius hos placide verbis solatus amicis
444 ponere maerorem et duri infortunia casus
445 ex animo delere monet, cum tristibus hostem
446 noluerint gaudere diu pia numina factis :
447 "Vestra quidem, socii, non parvo damna senatum
448 atque omnem pariter populum affecere dolore,
449 et nos tantorum audita novitate malorum,
450 si liceat, sumptis volitare per aera pennis
451 jussere ac subito vestris succurrere rebus.
452 Idque meo ductu atque horum virtute virorum
453 et superis postquam pia vota juvantibus actum est,
454 sollemnes ipsis merito persolvere honores
455 obsequio sacrisque tholis suspendere dona
456 vos decet. En agite, et vestrum sua protinus illic
457 quisque recognoscat nostri modo parta labore

458 militis atque eadem studio servata fideli ! "
459 Dixerat, et cuncti grates egere precesque
460 non parvas adhibent, ut rerum miles et ipse
461 Borsius haud renuant partem accepisse suarum,
462 sed frustra ; atque animis sprevere ingentibus omnes,
463 quae socii sponte obtulerant, intactaque praeda
464 redditur. At laetae gentes exutaque vinclis
465 turba domum repetunt ac Borsi numen adorant.
466 Haud procul hinc lucus Dryadum celeberrimus olim
467 Faunorumque choris tunc alto in colle virebat.
468 Vertice de summo leviter per saxea rivus
469 terga cadens tenui fugiebat in arva susurro,
470 donec perspicuum in fontem se cogeret unda.
471 Frondiferae partem sylvae, quae solis ad ortum
472 vergit, Atestinae simul invasere cohortes.
473 Tum forte arboribus caesis ignique crematis
474 mundavere soli frontem, positoque trophaeo
475 aeternum hic pugnae monumentum insigne sacellum
476 dux pius extruxit Mariaeque dicavit honori
477 atque hoc caelatum signavit carmine marmor :
478 "Pannoniis victor caesis hanc Borsius aram".
479 Et jam nona dies aderat, munitaque firmis
480 undique praesidiis regio, ne transitus hosti
481 rursus in Italiam pateat, sacrisque peractis
482 castra movet populisque redit plaudentibus, unde
483 nuper erat digressus eum revocante senatu.
484 Foederibus ruptis jam quaerere bella Philippum
485 fama erat ; in Venetos odium accendebat adempta
486 Brixia Bergameaeque urbis jactura, simulque
487 tot praeclarae arces amissae ac fertilis ora,
488 quam secat aequoreae Minci pater aemulus undae,
489 piscibus et ripa insignis Benacus amoena,
490 torquebant animum regis tot vulnera passum.
491 Non tamen elatae vigor ac fiducia mentis
492 conciderant penitus, mediisque in cladibus ultro
493 crescebat virtus magis ac spem semper alebat.
494 Ac velut extinctis venantum fraude leaena
495 pignoribus caris, dum praedam quaeritat absens,
496 ut primum redit et largo vacua antra cruore
497 sparsa videt, fremit horrendum et Getula per arva
498 formidanda ruens ulcisci funera quaerit,
499 haud secus anguigerum non parva injuria regem
500 urbibus amissis in amaram concitat iram
501 nec reliquum dubitat fortunae exponere regnum,
502 tristem ignominiam cupiens abolere novoque
503 prisca resarciri sperans dispendia bello.
504 Principis haec propter Gonzagae ad moenia binos
505 mitti oratores placuit, qui multa senatus
506 nomine polliciti magnis honoribus instent
507 inducantque virum, quando Anguiger arma minetur,
508 suscipiat belli curam et legionibus unus
509 imperet. Haec postquam inter se pars utraque summo
510 composuit studio princepsque in castra profectus,
511 multa et magna gerit, Venetis conducere rebus
512 quae putat. Externo quam primum exercitus ingens
513 milite conficitur, sociorum maxima cogit

514 auxilia, et frugum variarum summa paratur
515 copia, visque ingens pecoris servatur ad usum
516 militis. Arma et equos conquirat, secta reposcit
517 pabula per populos, victu quodcumque necesse est
518 praeparat. Antiqui jam pridem turbine belli
519 diruta restituit purgatis moenia fossis.
520 Tum, quae fida minus Veneto putat, oppida firmis
521 praesidiis cohibet, ne quicquam hostiliter ausint.
522 Atque homines blande appellans fera pectora mollit
523 conciliatque sibi officiis placideque regendo.
524 Militiae ratio in castris moresque severi
525 haud quemquam torpere sinunt inhibentque rapinas
526 parendique augent studium ; nec relinquere castra
527 permissum ducis injussu juvenumve magistris
528 invitis, poenisque nefas punitur acerbis.
529 Nec non tironum veteranis agmina miscet
530 militibus solitum in morem erudienda suosque
531 mirandae exemplo accensos virtutis ad altum
532 perducit decus atque ipsum se vincere certat.
533 At Venetus tali fretus duce singula regis
534 Anguigeri per facta animum deducit et omnes
535 conatus caute circumspicit obvia magno
536 contra illaturus, si res petat, arma paratu.
537 Anxius haud aliter vicinis pastor in arvis,
538 ingentem si forte lupum de vertice montis
539 prospexit, pecori timet intentisque vagantem
540 praedatorem oculis solers observat et arcum
541 saevaue tela parat sociis canibusque vocatis,
542 improvisum aliqua ne Martius occupet hostis
543 invadatque gregem et praeda potiatur opima.
544 Dux ubi perspexit coram mirabile Borsi
545 ingenium, cujus famam perceperat absens,
546 et, jam conflati gereret quae tempora belli,
547 ut versare animo secumque expendere coepit,
548 non solum patrio juvenem complexus amore est,
549 verum etiam coluit ceu numen ab aethere missum,
550 quo sine nulla umquam felix praeclaraque tanti
551 pugna sub auspicio ducis edita. Nec minus illi
552 successor, Gonzaga, tuus tribuebat honoris,
553 Catta ferox, merito statua decoratus equestri.
554 Interea Alphonsus Picenis acer in oris
555 Sforziadem ingentis belli terrore premebat,
556 nondum odii veteres causas oblitus, ab alta
557 Parthenope expulsus quondam et spoliatus amore
558 Reginae varia se mobilitate gerentis.
559 Borsius auxilium jussu genitoris amico
560 laturus contra regem stipendia namque
561 cum Veneto pacta explerat, rapit agmina secum
562 ac se Sforziadae jungit, qui viribus auctis
563 Alphonso metuendus erat : pax deinde secuta.
564 Jamque instabat hyems. Mutinam Rugerius heros
565 pergat ; in hibernis miles per rura locatur".

LIBER OCTAVUS

B_8 v.1 "Maximus at lecto ne caelibe duceret aevum
 2 Nicoleos, procerum dictis pars instat amicis.
 3 Hos inter fama illustres studioque fideque
 4 insignes contra Estensem, Contraria proles,
 5 Ugucio, nec non Jacobus, origine cretus
 6 Geliola, simul id regi suadere volentes
 7 saepe adeo multa in medium proferre solebant.
 8 Pars vero contra obsistit diversaque sentit
 9 multiplicemque patri coetum jam stirpis adultae
 10 objicit ac summis natos ad sidera tollit
 11 laudibus imperii magnis successibus aptos.
 12 Dum tales igitur monitus sub pectore volvit
 13 atque super vario populi sermone superque
 14 connubiis secum princeps dum plurima versat,
 15 sepositis paulum curis atque ocia quaerens
 16 forte maris tractus vastos hominesque ferasque
 17 terrarumque plagas caelo spectabat ab alto
 18 Jupiter atque oculos nostrae defixerat urbi.
 19 Sollicitum his curis tectorum in parte remota
 20 Nicoleon sedisse videt superosque precari,
 21 ut certis animum auguriis firmentque regantque.
 22 Continuo Maia genitum vocat atque ita fatur :
 23 "Te meminisse reor, nostri fidissime cordis
 24 interpretes, quicquid pro cara gessimus olim
 25 Ferraria, cum te Paphiam descendere ad urbem
 26 jussimus et duros miserati Estensis amores
 27 multa recusantem Stellam concessimus illi.
 28 Nec te fallit, uti redituri ad sidera Borsum
 29 germani post fata Velii succedere regno.
 30 Cum vero exutus mortali corpore terras
 31 linquet et astra petet, tali Ferraria rege
 32 amisso ne se orbatam penitusque relictam
 33 invisamque deis putet, exoriatur in illa
 34 aemulus Alcidae nostro puer. Ille paternis
 35 succedens opibus sceptrum regale tenebit
 36 nec privata geret, sed magni nomine digna
 37 Herculis, Alphonsi regis nutritus in aula.
 38 Illic venturae indicium memorabile laudis
 39 ausus paene puer saevo certare duello
 40 quam primum dabit. En video sine lege pudoris
 41 te violaturum, Pandoni, foedera. Cur non
 42 proposito dictisque manes ? Obtecta sub illo
 43 quid sibi vult lorica sago ? Vetita arma quid affers
 44 in pugnam ? Haec solos gladios certamina poscunt,
 45 atque datam servare fidem dis testibus ipse
 46 debueras. Quodsi paribus contenditur armis,
 47 quantum vana ferat fraudis fiducia, disces.
 48 Non pudet hic versare dolos ? Tua tristia certe
 49 facta deos hominesque movent nec victor abibis.
 50 Illius ingentes pugnas hostemque fugatum
 51 praecipiti Sarnus Calabrum petere avia cursu

52 altaque Parthenopes properare ad moenia cernet.
 53 Quae Molinellaei famam certaminis aetas
 54 deleat ? Et quo rem Venetum paene ipse cadentem
 55 sustentabit eques animo et felicibus armis,
 56 haud dubitans Veneta vitam pro gente pacisci ?
 57 Quae vero egregie sceptris mox ipse potitus
 58 vel bello vel Pace geret crescentibus annis,
 59 terrarum spargent monumenta aeterna per orbem.
 60 Dejectas graviter fraterno funere gentes
 61 spe magna bonus attollet placideque regendo
 62 aversas hominum, si quis fortasse repugnet,
 63 alliciet mentes ad se laudique favebit.
 64 Illum etiam generum Ausoniae rex maximus orae
 65 optabit natamque dabit, quae sive pudorem
 66 virgineum spectes, rarae seu munera formae,
 67 sive animi libeat praeclaras quaerere dotes,
 68 seu regale supercilium, seu gentis honores
 69 antiquae et, quicquid fuerat mortalibus ullis
 70 optandum, tibi proponas haec omnia certe,
 71 ut tanto sit digna viro, indulgebimus illi,
 72 et Lianoreis ponentur manibus arae.
 73 Hinc etiam venient tot magnae in foedera gentes
 74 sanguinis ac praeter Gallorum ingentia regum
 75 nomina, cognato puerum qui sanguine tangent,
 76 regius Hispana de stirpe et ab orbe Britanno
 77 splendor inardescet ; gelidam regnator ad Arcton
 78 maximus ille aderit Caesar, quem maxima regem
 79 Roma colit, summi imperii moderator habenae.
 80 Adde his Sforziaden, Latii caput orbis, et ex quo
 81 spes omnes hominum late pendere videbis,
 82 Sforziaden Maurum, qui pacem gentibus unus
 83 et dare et eripere atque hominum contundere fastus
 84 sic mihi, sic placitum volventibus omnia Parcis
 85 et virtute duce et fato comitante valebit.
 86 Felix, perfidia infanda nisi proditor aurum
 87 praetulerit domino atque arcem patefecerit hosti !
 88 Huic veneranda pio morum candore Beatrix
 89 nubet, inauratis non commensura Dianae
 90 crinibus, et cui nostra suis mirabitur uxor
 91 esse manus manibus similes, ardentia cujus
 92 lumina luminibus Veneris certantia jures.
 93 At tibi laetus Hymen taedas, Isabella, jugales
 94 praeferet, et Juno in thalamum te pronuba ducet
 95 belligeroque duci junget, cui Maeonis ora
 96 parebit clarumque dabit cui Mantua nomen,
 97 quem Venetus magno Italiam turbante tumultu
 98 praeficiet bellis, quae maxima surgere cerno
 99 externas inter gentes populosque Latinos.
 100 Hac ego, nate, super nihil est quod virgine dicam ;
 101 clara satis, quoniam propria virtute futura est.
 102 Si tamen huic nobis quicquam libet addere laudi,
 103 forte sub Idaeo non ultima iudice quondam
 104 certantes inter divas Isabella fuisset.
 105 Bis geminos fratres Ferraria laeta videbit
 106 semine ab Herculeo. Materni, Alphonse, tenebis
 107 nomen avi ex illis primus magnoque parenti

108 succedes placida populos ditione gubernans.
109 At Ferdinandus Gallos mira indole reges
110 attonitos reddet, cum primis acer in annis
111 arma exercebit jam formidabilis hosti.
112 Nec mora, post illum, sacro qui fulgeat ostro,
113 nascetur toto Hippolytus venerabilis orbi.
114 Nec Sigismundum non admirabitur aetas
115 postera, cum dignos generoso principe mores
116 et faciem aspiciet, qualem pulcherrimus olim,
117 dum puer incoleret Delon, praestabat Apollo.
118 Tu quoque Bentivolo Annibali jam debita conjux
119 ingentem huic olim generi, Lucretia, famam
120 virginea probitate dabis. Dehinc sanguine clarus
121 Estensi meritisque suis orietur Iulus.
122 Testis erit frater Tiberini fluminis Arnus,
123 qua Florentinum eripiet virtute periclis.
124 Natorum hac felix turba pater, horrida saevam
125 cum secum intulerint Calabri ducis arma procellam
126 Herculeasque canet servata Etruria laudes.
127 Seditioe ducum turbatis undique rebus
128 cum furere Insubres inter se ac bella movere
129 alter in exitium alterius caedesque vicissim
130 moliri incipient stimulante cupidine regni,
131 quae reget imperium sublato fraude suorum
132 conjuge, consiliis quo fidi utantur amici,
133 hunc Bona quam primum tanto in discrimine ad urbem
134 accerset neque reginam haec fiducia fallat.
135 Namque insurgentes per regnum hoc vindice motus
136 comprimet ac posita formidine cuncta quiescent,
137 si non destiterit dare sana monentibus aures.
138 Tempus erit, cum non parvo insurgente tumultu
139 et patriam audaci puero turbante quietem
140 illi adero tristesque minas in gaudia vertam.
141 Herculeane manu castra expugnanda relinquam
142 Marzani ducis ac celebris fera proelia Punctae ?
143 Hostis enim, Eridani qua prominet alvus in undas,
144 tunc vallo fossaque locum munire parabit.
145 Pro patria vero, pro libertate suorum
146 ille minas contra ingentes hostisque locique
147 acer in arma ruit, prostrataque caede cruenta
148 in mare sanguineis undis Padus agmina volvet.
149 Teque tuo captum, Antoni, cum milite victor
150 abducet totaque hostem regione fugabit.
151 Nec minus huic laudis summa virtute recepta
152 quam primum Stellata dabit, portisque potita
153 et victrix jam paene phalanx cum irruperit arcem.
154 Magnanimi adventu Estensis conversa repente
155 mutatis retro caedet fors rebus, et inter
156 limine portarum et ripa caedentur in alta
157 undique circumventi hostes, truncataque ferro
158 pars cadet et rapido occumbet pars flumine mersa,
159 pontis et immensi ferro compage refracta
160 atque igni propere exusta navesque virique
161 victoris venient sub jura, et belliger ille
162 Imola captivus laetam ducetur ad urbem.
163 Plurima ob invidiam passum praesentia nostra

164 eriget in melius juvenem ; discordia pulso
165 victa dabit livore manus, infensa resident
166 corda patrum positis odiis ipsumque fovebunt,
167 infractisque malis animo fata aspera vincet.
168 Qua novus hic demum Alcides ratione, quibusve
169 quotve modis, qualive insigniet ordine, quantove
170 augebit sumptu et quanta vi muniet urbem ?
171 Tantum complectens jaciet sua moenia campi,
172 ut novus antiquum prolata mole laborem
173 ambitus exsuperet, turritosque undique muros
174 cinget inexhausto latissima gurgite fossa.
175 Prisca quoque ingenti studio juvenescere passim
176 et nova tam subito poni mirabere templa.
177 Nec minus insignes matrumque virumque verenda
178 religione choros, pia qui penetralia curent,
179 deliget ornatusque sacros impertiet aris,
180 quales nulla prius viderunt saecula, sive
181 tot varios cultus, seu ditia munera quaeres.
182 Innumerosque domos populosae suggeret urbi,
183 porticibus fora marmoreis ac fonte perenni,
184 rem populo gratam nec commoditate carentem,
185 exornabit, eruntque super vestigia primi
186 nulla situs. Spatio meliore palatia surgent
187 regia. Quid pulchras aedes Belfloris amoeni
188 commemorem hostilis passas incendia dextrae ?
189 Quas opere egregio et magnis ad sidera cunctas
190 restituet subito impensis, primumque nitorem
191 structurae insignis ratio picturaque vincet.
192 Nec virides gratis deerunt secessibus horti,
193 Phaeacum vario sylvas qui germine vincent.
194 Quis Belriguardi eximium et memorabile, quod nunc
195 Nicoleos molitur, opus jam nescit ? At illud
196 arte nova usque adeo augebit labor Herculis, ut quae
197 miratur praesens aetas, eadem illa nepotes
198 parva putent, oculis ubi se nova forma locorum
199 offeret atque urbi similis se machina tollet,
200 tantum amplexa soli pinnatoque ardua muro.
201 Imperfectae arcis, veterem quam nomine dicunt,
202 difficile in primis coeptum magnique laboris,
203 nunc etiam pendet vasta interruptaque moles.
204 Ille manum huic operi imponet, cum regna tenebit ;
205 actutum absolvet, neque enim satis esse putabit
206 res magnas magnos reges coepisse, nisi illas
207 et cito perficiant semperque ingentia curent.
208 Nec non castelli dejectas fulmine turres
209 Eridani juxta ripam instaurabit et addet
210 plurima digna loco ; magnis disjecta ruinis
211 saxa ubi praeteriens populus modo viderat, illic
212 murorum ad caelum fastigia tanta repente
213 attonito similis consurgere cernet et illa
214 tam subito manibus hominum perfecta negabit.
215 Guttore septeno minitans Lernaia quondam
216 vix tantum Herculeo decus attulit hydra labori
217 debellata manu toties, quantum afferet illi
218 nominis ad cultum nulla non arte redacta
219 tot stagnis regio informis cannaque palustri

220 foeda prius, mox planities pulcherrima visu,
221 frugibus immensis fecunda et commoda Bacchi
222 muneribus, grato aucupio et venatibus apta.
223 Hujus nulla fidem poterit divertere ab aequo
224 gratia, non terror, non spes. Hoc sentiet omnis
225 Italia atque Italis qui longe a finibus absunt.
226 Hoc sibi comperto Lodovicus Sfortia, rerum
227 magnarum eventu poscente ubi liquerit urbem,
228 huic dabit imperii curam suaque omnia credet
229 praesidia et decus et cara cum conjuge natos.
230 Maximus huic etiam patrias rediturus ad oras
231 Carolus et Ligurum portus committet et arces
232 Anguigeri ducis adsensu, pignusque sequestrum
233 communis sine labe diu servabit amicus.
234 Multa quoque haud ulli inferior vel fortibus armis
235 vel pietate geret, quae singula dicere longum est.
236 Quare, age, ne tantum amittat Ferraria laudis,
237 neu propriae genitor stirpi invidisse putetur,
238 auspiciis superis vinclo se offerre jugali
239 Nicoleos dictisque adhibere fidelibus aures
240 ne dubitet, prolemque ferat de conjuge, quae jam
241 parta illi Italiae extremis in finibus orta,
242 nunc tu illum super his dubio permulta moventem
243 secum animo invenies secreta in sede palati et,
244 quid jubeam, quid agat, quae sint ventura, docebis".
245 Dixerat. Extemplo dilapsus ab aethere pennis
246 accelerat Tegaeus iter, quo tendere jussus.
247 Jamque mare et terras transcenderat et nova cernit
248 moenia, quae magnus lato Padus alluit amne.
249 Haec adit atque refert summi mandata parentis.
250 Tum levis ad caelum medio in sermone refugit.
251 Nicoleos visa stupefactus imagine tanti
252 numinis atque animo expendens, quae plurima coram
253 audierat, laetus paret populique vocatos
254 primores Jovis ipse docet sententia quae sit,
255 omnia commemorans, et mentem aptat hymenaeis.
256 Rizardam forma insignem castoque pudore
257 Salluciaque domo genitam, quoniam omnia princeps
258 conciliis agit, unanimes legere novisque
259 connubiis statuere diem ; dehinc cuncta parantur.
260 Jamque dies, taedae quam constituere jugali,
261 instabat. Jussu patrio contermina Gallis
262 oppida adire parat ducendae virginis ergo
263 Borsius ad magni regalia tecta mariti.
264 Illum delecti proceres comitantur euntem,
265 dives equis manus atque opulento splendida cultu.
266 Maximus hos inter cultor pietatis et aequi
267 nec minus imperii Estensis fortissimus olim
268 Ugucio defensor adest, Contraria proles
269 quem magnum fama et gestis huic addidit urbi.
270 Nec senioris abest Antoni clara propago,
271 sese Albertus agens placido Constabilis ore,
272 consilioque manuque bonus clarisque Minervae
273 artibus instructus, quo tu satus, optime Paule,
274 bis senos qui nunc inter considerare patres
275 conspiceris judex magni censorque senatus

276 et patriae summoque duci carissimus aequē
277 rem populi curas et publica jura tueris.
278 Venit et armorum egregie bellique peritus
279 et gaudens Feltrinus equis cultuque nitenti,
280 Boiardae eximium stirpis decus, agmine pulchro
281 natorum quondam insignis, tibi, clare, futurus
282 mox avus, Aonidum cultor Matthaeae sororum.
283 Hunc neque majorum nec temporis acta latebant
284 ulla sui, gratisque inerat facundia verbis.
285 Quin etiam comitem se Antonius addit eunti,
286 Obicia de gente satus, non inscius idem
287 artis Apollineae divesque et sanguine clarus.
288 His Petrus antiqua Marocellus origine cretus
289 accessit, luxus nimii contemptor et omnes
290 delicias horrens animoque et corpore praestans.
291 Tu quoque, cum generis series annosa vetusti
292 deficeret Turcique haeres tunc sanguinis unus
293 praestares, at nunc generosa prole beatus,
294 Albertine, tuo pariter cum principe laetus
295 carpis iter, non aeris egens nec prodigus ultra,
296 quam decet, ac parto parcens morisque securi.
297 Nec minus Andream misisse Pirundula gaudet,
298 Tyrrhenis olim soboles majoribus orta,
299 egregium studiis juvenem formaque decenti,
300 qui sensus animi varios facundus et acer
301 exprimeret, cupidus laudum et sectator honesti.
302 Largus et, ex imo coleret qui pectore amicos,
303 affuit et pariter veniens de gente sacrata
304 Scipio, cui facile ingenium moresque benigni,
305 dives et egregio Borsi jam notus amore.
306 Hos inter laeta se fronte Ariostus agebat
307 alta mente potens Jacobus et inscius irae,
308 libertate sua gaudens, quem ruris amoeni
309 cura tenet, cui prima canum accipitrumque voluptas,
310 tum rerum, quascumque illi fortuna dedisset,
311 qui partem haud nollet caris posuisse propinquis.
312 Nec non corporibus magnis et viribus ambo
313 praestantes aevoque pares florente Roberti
314 conveniunt, frater Jano cum fratre Philippus.
315 Horum fama refert Syria Tripolique relictis
316 Italiam advectos urbem hanc tenuisse parentes
317 Estensique diu primos sub gente fuisse.
318 Nec Pius hinc Albertus abest, celeberrima Carpi
319 quicum sceptrum tenet patrisque Galassius arvis
320 imperat. Hunc sequitur Mutinae decus, inclytus armis
321 atque fide insignis Guidus, Rangona propago,
322 optimus eloquio et Musarum dulcis alumnus.
323 Nicoleos primae insignis tunc flore juventae
324 additur his, Strozae proles clarissima Nannis.
325 Ipse etiam, si quo in numero me forte putabis,
326 adfueram et rerum venio certissimus auctor,
327 a genitore puer peregrinas missus ad oras.
328 Tum, quibus Estensis regali curia sumptu
329 prospicit, et quos pulchra tulit Ferraria, quosque
330 Aemiliae regio atque urbes misere propinquae,
331 conveniunt laetique viam magno agmine carpunt.

332 Liquerat immensas refugi post terga paludes
333 Bandomagi generosa cohors atque undique circum
334 piscosis Finale vadis nemorosaque quondam
335 pascua, nunc hominum felici exulta labore
336 praedia transierat Scultennae proxima ripis.
337 Devenere locos, ubi largo turbidus imbre
338 amnis et exundans nivibus sine more solutis
339 exierat late et ripas superaverat altas
340 aggeribus simul abruptis et cuncta tenebat.
341 Hic comitum nova res oculisque animoque pavorem
342 injicit atque ita suppressis cunctantur habenis
343 praecipites veriti fossas, quas unda tegebat.
344 Dumque alios dubitare videt, puer ecce Philippi
345 urget equum stimulis camposque ingressus aquarum
346 se reperire viam, certo quae limite ducat,
347 confidit. Vixdum a terra procul arduus illum
348 abstulerat sonipes, violentia fluminis ambos
349 corripuit simul involvens hominemque ferumque
350 vorticibus rapidis altoque in gurgite mersit.
351 Jamque extrema die pars caelo restat, et atris
352 humentem nimbis obducunt aera nubes
353 atque suis noctem cogunt properare tenebris.
354 Tum maesti comites nulla succurrere postquam
355 arte valent caecisque latent miseranda sub undis
356 corpora, consensu ingenti vestigia retro
357 in loca tuta fremunt cuncti referenda, priusquam
358 occupet errantes nox in discrimine tanto.
359 Nuntius interea affertur sparsisse minores
360 a tergo quoque flumen aquas et ubique refractis
361 riparum objicibus furere et nullam esse relictam
362 spem reditus ; tanta impulerat se mole vorago.
363 Jam fragor auditur longequae sonantibus undis
364 hinc atque hinc trepida formidine pectora turbant,
365 deprensique malo ancipiti, quo tendere gressum
366 expediat, simul exquirunt. Sic navita quando
367 fluctibus in mediis Borea vexatus et Austro
368 non parcente polo nimbis sub Orionis ortu,
369 qua tempestati eripiat navimque virosque,
370 cogitat et caelum et terras pontumque veretur.
371 At non magnanimi solers vigilantia Borsi
372 languit aut oblita sui est, faciemve pericli
373 horruit instantis, non aetas obstitit, alta
374 quo minus a virtute animi cunctisque salubre,
375 quodque illi rerum sors ultima poscere visa est,
376 consilium primus caperet. Nam quattuor omni
377 ex numero validos juvenes nandique peritos
378 eligit. Hi pariter nota regione viarum
379 desiliunt ab equis et longa hastilia gestant
380 et vada praetentant caute foveasque latentes.
381 Hos inter medius niveo per fluminis arva
382 tendit equo innocuus ; comitum dehinc ordine longo
383 caetera pone manus sequitur. Dissultat aquarum
384 lubrica planities gressuque agitur equorum.
385 Sic per mille vias sinuosis orbibus errans
386 optata demum pubes tellure potita est
387 et Mutinam sese multa jam nocte recepit.

388 Hinc ubi digressi Situlae praevertimur amnem,
389 mox vetus occurrit regni imperiique paterni
390 gurgite arenoso dirimens confinia Lencis,
391 Parmaque civili toties agitata tumultu
392 armorum et varias experta Placentia clades
393 linquuntur, laudisque tenens de nomine nomen
394 hospitio laetos urbs excipit. Inde profectis
395 se Ticinum offert celebratum legibus almis.
396 Huc procerum ingentem numerum praemiserat heros
397 anguiger. Hi magnos nobis impendere honores.
398 Inde ad conspectum regis perducere jussi.
399 Cusagi tum forte ipsum genialia tempe
400 detinuere ducem, quo nos comitatur euntes
401 fidus et imprimis gratus Scaramuza Philippo,
402 stirpe Vicecomitum insignis, facundus et omni
403 dulcis in alloquio, gravibus maturior annis.
404 Nec minus a tergo Insubres nostrique sequuntur
405 atque viam alterno pariter sermone levantes
406 gratantur falluntque diem. Jam luce fugata
407 umbra tegit terras, nullisque micantibus astris
408 Luna silet, solisque vicem funalia reddunt.
409 Tandem ubi Cusagum nos accessisse relatum est,
410 fit strepitus, variis resonat clamoribus aula,
411 undique conveniunt ad regem et limina complent.
412 Mille simul lychnos famuli accenduntque feruntque.
413 At chorus incedit juvenum, quos induit ardens
414 purpura. Tum praeter solitum venerandus ab altis
415 occurrit gradibus longa cum veste Philippus.
416 Borsius, ut primum certus pervenit ad aures
417 rumor adesse ducem et longum circumspicit agmen,
418 ad terram defertur equo pedes ipse relicto
419 summissoque genu et prono cervice tyrannum
420 progressus placida venientem fronte salutatur.
421 Hoc facit Ugucio, facit hoc Albertus uterque,
422 hoc reliqui proceres, hoc caetera deinde juvenus.
423 At princeps juveni dextram porrexit inhaerens
424 amplexu patrio terraque attollit et inde
425 ad circumstantes socios se voce manuque
426 convertit vultuque exceptit laetus amico.
427 Nec tamen omnino nostrorum carpere primos
428 destitit, haud veritos juvenem objectare periculis,
429 qualia multa solent nocturni inducere casus.
430 Borsius at magno visendi regis amore
431 id se sponte sua incautum voluisse fatetur
432 et quae conveniunt primis congressibus addit.
433 Atque hic subridens princeps "Nos istius", inquit,
434 "esse animi memores semper decet, optime Borsi.
435 Nunc vero adventusque tuus comitumque tuorum
436 laetitia ingenti nos afficit. Ut mea dextro
437 te sub tecta libens venientem numine cerno !
438 Ut mihi gratus ades ! Genitor praeclarus ut ista
439 totus in effigie est ! Juvenem florentibus annis
440 saepe meos juvenis memini subiisse penates
441 advectum ob varias causas, quo tempore victor
442 ipse viros inter simulantes dura sub armis
443 proelia saepe suas palmam referebat ad urbes.

444 Talis in incessu fuit, idem vultus in illo,
445 corporis idem habitus, eadem illi verba fuere".
446 Talia commemorat thalamique ad limina ducit.
447 Illic multiplici variata aulaea colore
448 parietibus pendent, laqueariaque eminus auro
449 fulgent, atque solum instratis latet omne tapetis.
450 Nec non purpureum capite aurea sustinet alto
451 sponda torum. Hunc circa insignis cortina superque
452 tenditur artificis miro contexta labore.
453 Illius in medio viridanti margine cinctus
454 fons erat et tenui filo simulata rigabat
455 nascentes flores in molli gramine lympha.
456 Formosusque puer venando fessus, ab aestu
457 dum fugit, irrigui vestigia fontis ad undam
458 ferre videbatur primoque haurire nitentes
459 ore lacus ; atque hinc propriam speculatus in undis
460 effigiem sese ipse novo correptus amore
461 nequicquam ardebat, donec miserabile votum
462 nominis in florem similis mutavit amantem.
463 Tum procul excelso montis de vertice nympha
464 maesta dabat lacrimas ingratae oblita repulsae.
465 Parte alia conjux letali saucia morsu
466 Threicium vatem in lacrimis linquebat amaris
467 immanem aspiciens alternis orbibus hydrum
468 serpere per viridis herbas et sibila colla
469 tollere et ad solitas trepidum properare latebras.
470 Illam vicino in leto pallere putares
471 ac roseas mutare genas gratumque decorem,
472 cum se jam toto fudisset corpore virus.
473 At vates fidibusque suis et carmine sacro
474 fretus ad immites Erebi descenderat umbras
475 jamque ibat consorte tori sub lege recepta
476 victor et inferni regnum lacrimabile Ditis
477 paene relinquebat, cum rupto foedere munus
478 infelix amisit. At illum invisam querentem
479 Tartara et arguta citharam cum voce moventem
480 concordem circumstant volucresque feraeque
481 miranturque virum atque intentis auribus adstant ;
482 ipsum etiam sylvae montesque et dura videntur
483 saxa sequi ac tristes miserari in funere casus.
484 Tertius inde labor saevis in rupe ligatam
485 nexibus Andromeden sorti exponebat iniquae.
486 Illam et lugenti similem similemque dolenti
487 jurares trepidamque metu sua tristia secum
488 fata queri ac maestos ad sidera tollere vultus
489 auxilioque vocare deos pacemque rogare.
490 Virgineos tenuis velabat carbasus artus
491 et facili impulsu resolutas blanda movebat
492 aura comas rapidi relevans incendia solis.
493 At super alcyones volitabant agmine denso
494 et Cepheidos infortunia deplorabant
495 funereos querulo meditantem gutture cantus ;
496 neu tenerae fervens calor ureret ora puellae,
497 alarum ingenti fecere umbracula velo.
498 Interea dirum pelagi stridentibus undis
499 monstrum aderat seseque ad littora nota ferebat

500   conspectam cupiens quam primum absumere praedam.
501   At pius, ultor adest pennisque per aera lapsus
502   aequoream pestem magno conamine victor
503   obtruncat ferro et pretium certaminis aufert.
504   Nec procul hinc oculis textu pictura decoro
505   quarta legebatur. Nautarumque impia turba
506   thesauros secum ingentes pretiosaque regum
507   munera portantem spoliabat Ariona jamque
508   tristius ausa nefas saevos distrinxerat enses
509   aggressura simul vatem letoque datura.
510   Tum caros artus ferro meditata per aequor
511   spargere, ne qua forent dirae vestigia caedis.
512   Ast ubi concilium infandum crudeliaque arma
513   et certam ante oculos mortem conspexit Arion
514   extremi supplex spatium breve carminis orat
515   exoratque viros. Puppi tum maestus in alta
516   sollicitat sacrae bene respondentia voci
517   fila lyrae casusque canit miserabilis atros
518   exequiasque suas. Dulci maria aspera cantu
519   mulcentur, summisque levant sublimia ab undis
520   Tritones capita et vitreas super aequora lapsae
521   Nereides liquere domos ; tum caetera ponti
522   numina, Vertumnusque et Phorcus et ora Cronillos
523   canitiae conspersus et undivolans Melicerta,
524   undique consurgunt ad navem agilique sequuntur
525   remigio manibusque salum caudisque fatigant.
526   Hic phocae informes, illic immania cete
527   apparent ; cupidique sonos humanaque verba
528   et voces audire novas delphines ab imo
529   gurgite conveniunt ac pontum pectore sulcant,
530   jamque ratem squamosa cohors cingebat, et horum
531   maximus anteibat nando intentusque canenti
532   haerebat. Tum saeva pius discrimina vates
533   hostilesque manus fugiens te, Phoebe, vocato
534   se dabat in fluctus curvique ingentia piscis
535   terga premebat eques, Phoebos quem sacra canentem
536   vocalesque levi tractantem pollice chordas
537   Thaenaron advexit posuitque in littora delphin.
538   Pars ea, quae fulcrum trabibus resupina sub altis
539   integit, aurato effulget circumdata limbo.
540   Illic anguigerae gentis celeberrima pulchro
541   picta magisterio signa ostenduntur. At alte
542   in medio nemus Hesperidum ramique nitentes
543   aurea mala ferunt ; aditu sedet asper in ipso
544   nec quemquam patitur custos succedere luco.
545   At bonus Alcides quid enim non vivida virtus
546   implicitum expediat ? Saevi fera colla draconis
547   exsuperat clava et dites auro exuit hortos.
548   Tali igitur thalamo dux Borsum accepit et illic,
549   dum poscant epulae, juvenem requiescere jussit
550   nec proferre pedem sinit extra limina, quamvis
551   secum illum aspiceret studio certare modesto.
552   Interea lecti juvenes aulaeque magistri
553   conveniunt. Crebris collucent atria flammis
554   undique, et argenti atque auri nitet ordine certo
555   structa ingens acies. Caelatis insuper urnis

556 effusum manibus rorem niveasque ministri
557 dant mappas, alii, donec discumbitur, adstant
558 sublimesque tenent subjecto vertice mensas.
559 Nec minus egregiam pars haec exulta per artem
560 textilibus calathis Cerealia munera portant
561 imponenda toris. Fetus pars illa recentem
562 Maenaliae pinus dura testudine fractum,
563 nectareus Paphiae quem succus arundinis ambit,
564 undique odorato suavique amplexus amictu,
565 aurato cratere gerit. Libamina at illi
566 prima ferunt. His cura penum laticesque Lyaeos
567 instruere et fontis purum instaurare liquorem.
568 Jamque intro illatis dapibus discedere turbas
569 atque viam fieri medium jussere per agmen
570 rectores auro insignes sceptrisque superbi.
571 Hos juvenum manus observat. Quaeque aera pennis
572 sollicitant, quae terra, fretum fluviique tulerunt
573 artifici luxu delusa animalia nobis
574 certatim apponunt. Pateris tum Bacchicus humor
575 ardet in auratis, famulique per ampla frequentes
576 tecta volant variisque obeunt sua munera curis.
577 Nondum expulerat vario repetita paratu
578 cena famem, Phrygia veniens in veste melodes
579 frondis Apollineae sertis redimitus et auro
580 intonsos crines ducibus se protinus offert.
581 Tyrrheno genitore satus, genitrice Sicana,
582 voce, lyra insignis, cantu praeclara virorum
583 facta recensebat, seu quae prius ipse notasset
584 sponte sua, seu quae teneris didicisset ab annis,
585 sive aliquid sibi non meditatam effingere mallet.
586 Ille igitur citharam dum plectro intentus eburno
587 concordare docet, tenuere silentia turbae.
588 Mox ubi praelusit fidibus, memorabile regnum
589 Artusi Magnique refert gesta inclyta Carli
590 heroasque canit Gallos fraudemque Magancis
591 addit et Hispanae scelus exitiabile pugnae.
592 Tum, quibus Italiam Bavarus peragraverit armis,
593 narrat et, unde ferox ad nos pervenerit Ancus
594 Flaminiam bello aggrediens, caesasque cohortes,
595 Armeniace, tuas memorat, Tyrrhena priusquam,
596 quo tendebat iter, miles venisset in arva,
597 infensusque animis hinc Sforzia, Braccius illinc,
598 Marte sati, quantos simul excivere tumultus.
599 His etiam Insubris clarissima facta Philippi
600 et varios Italum motus externaque bella
601 jungit et egregias Borsi super omnia laudes.
602 Talia facundo postquam edidit ore melodes,
603 ingentem Posterla scyphum nigrante Falerno
604 impleri jubet ; ille manu non lentus utraque
605 porrectum arripuit primoque exorbuit haustu
606 et crepitum ore dedit prolutus nectare fauces.
607 Purpuream chlamydem contextam Borsius auro
608 imperat afferri Tuscumque hoc munere donat
609 artifices laudans gestus vocemque manumque.
610 Tandem ubi sublatis dapibus convivia cessant,
611 ducimus insomnes longis sermonibus horas.

612 Proximus a Borsi laeva Scaramuza sedebat,
 613 quem sic alloquitur : "Cupio cognoscere vestra
 614 principia atque omnem fortunam gentis et hujus
 615 principis antiquos casus et facta juventae.
 616 Tu, quem multa dies atque experientia doctum
 617 reddidit, ista, senex venerande, edissere nobis ! "

LIBER NONUS

B_9 v.1 Haec postquam sociis eadem cupientibus heros
 2 edidit atque omnes arrectis auribus instant,
 3 convenisse animos Scaramuza et lumina vidit.
 4 Haud mora, sic fari coepit : "Memorable, Borsi,
 5 argumentum affers, nec fas pulcherrima vota
 6 spemque tuam trahere in longum aut fraudare negando.
 7 Pauca tibi breviter, sed, quae monumenta parentum
 8 multa tenent secumque ferunt certissima nostra
 9 indicia, attingam. Jam primum sanguinis hujus
 10 Angleriae comites, Federici Caesaris armis
 11 expulsi patria, caput autoresque fuere.
 12 Hos etiam agnomen parvo post tempore constat
 13 antiquum amisisse Vicecomitesque vocatos.
 14 At se primus in hac Ubertus origine dici
 15 sic voluit nostraeque dedit nova nomina genti.
 16 Hunc Otho subsequitur, qui magnam accitus in urbem
 17 insubris populi antistes rectorque futurus
 18 nostris inde viam ad summi fastigia regni
 19 fecit avis tantisque tulit primordia rebus.
 20 Te quoque non dubitem generi, fortissime, nostro
 21 inserere, id quamvis nonnulli, Eriprande, putarint
 22 secius egregiaeque inviderit aemula famae
 23 posteritas. Bello tu victis hostibus olim
 24 viperea armipotens meruisti insignia victor
 25 vexillis portare tuis sobolique futurae
 26 hoc decus eximia primus virtute parasti.
 27 Tene ego non referam Thebaldi clara potentis
 28 progenies ? Tu Vercellas, Matthaee, Comumque
 29 oppidaque expugnas Lari contermina ripis,
 30 imperioque tuo superata Novaria paret,
 31 et patrios fines profers victricibus armis
 32 strenuus, Arnolfo regi carissimus olim.
 33 Hinc formidatus late Galeacius ingens
 34 exoritur, sequiturque patrem fortissimus ille
 35 Accius, Estensi Oppicio qui sanguine junctus
 36 consiliis opibusque viri feliciter usus
 37 dicitur, obsessae cum magnis arma Cremonae
 38 viribus inferret positus ad moenia castris.
 39 Quid Stephanum Marcumque loquar, quid facta potentis
 40 Luchini ? Quid pontificis Joannis honores

41 Bernaboumve sequar ? Veteris confinia regni
42 dicunt innumeras hos propagasse per urbes
43 et Ligures domuisse feros ac littoris oram
44 Tyrrheni. Crevit late generosa propago
45 ingentesque tulit ramos. Sed caetera mitto,
46 opportuna sequens, ne longa per avia ducam.
47 Ecce secundus adest aeternae laudis amore
48 ante alios ardens Galeacius. Illius armis
49 Ticinum imperio adjectum, quo tempore magnis
50 te captivum opibus, rex Carole, ab hoste redemit
51 tristibus eripiens vinclis ; quo munere natae
52 fit socer ipse tuae thalamosque ex foedere jungit.
53 Hic Jovis antiquo dictam cognomine portae
54 splendidus egregiam patriae sub moenibus arcem
55 condidit, anguigeris habitandas regibus aedes.
56 Multa illi praeclara viro et dignissima, quae nunc
57 linquimus, adfuerant. Magnum hoc genitore creatum
58 Joannem accipimus. Claris virtutibus ambo
59 insignes et pace pares, sed filius armis
60 acrior Adriacas bello penetravit ad oras
61 atque omnem ferme Italiam sibi Marte subegit
62 duxque Vicecomitum meruit de sanguine primus
63 institui et veterum illustres superare triumphos.
64 Hujus fama viri externas celeberrima gentes
65 terrarumque plagas omnes lustravit et aequor.
66 Quin et in Assyria magno venerabile sumptu
67 construxit templum et regalia munera coram
68 obtulit, aeterni felix ubi terra parentis
69 servat honorata sub religione sepulchrum.
70 Hoc gemini fratres orti de semine, quorum
71 alter ad imperium florentibus aptior annis
72 post patris amissi funus, quem nomine, sed non
73 eventu simili paribus nec rettulit actis,
74 ante diem miser insidiis et fraude suorum
75 occubuit regnumque simul vitamque reliquit.
76 At puer erepto fatis genitore Philippus
77 antiquam Ticini urbem Phoeboque dicatam
78 Veronam obtinuit. Sed enim manus impia postquam
79 per scelus exstinxit crudeli funere fratrem,
80 continuo immites regnum invasere tyranni.
81 Ipse domo ejectus, fortunae agitated iniquae
82 fluctibus, omnium egens, inopem sine honore, sine ullis
83 subsidiis vitam per cuncta extrema trahebat,
84 privatis discens animum submittere curis,
85 dum meliora dies versis daret omnia rebus.
86 Ecce insperatae subito via certa salutis
87 illius ante oculos moriente oblata Facino.
88 Namque viri conjux post ultima fata superstes
89 imparibus quamquam thalamis sociata Philippo est.
90 Multa potens juvenem magnarum erexit ad altam
91 spem rerum mulier. Sic quas amiserat urbes,
92 conjugis auxilio recipit majoraque victor
93 protinus aggreditur. Neque enim semel excita virtus
94 desidiamque pati ac subito requiescere norat.
95 Ergo animis ardens auroque instructus et armis,
96 tum Carmignolae auspiciis ductuque secundo

97 fretus et egregiam veterani militis omni
98 arte fidem expertus dextrasque ad jussa paratas,
99 sustulit Herculeo domitos de more tyrannos
100 et varias gentes Mediolanumque recepit.
101 Atque hic fraternam caedem non segniter ultus
102 rettulit eximios notae pietatis honores,
103 Lutherioque Comum eripuit nec spreuit eundem
104 submissis veniam precibus vitamque rogantem.
105 Supplicis at merces animi Lugania vallis
106 tradita. Mox bello devicta Placentia pulsis
107 Arcellis, Triciumque capit fastusque Gabrini
108 terribiles domat. Hinc lata ditione Cremonam
109 occupat Eridanum transgressus et undique magnis
110 praesidiis regnum firmat. Sic ordine solers
111 felices plantas ubi pinguibus insitor arvis
112 disposuit, teneris extemplo inducit amictum
113 arboribus juxtaque solo retinacula figit
114 stipitibus solidis et vincla tenacia nectit
115 horrida ne valeant surgentem flamina sylvam
116 dejicere aut errans saevo fera laedere morsu.
117 Bergameas acies successu victor eodem
118 subdidit, et nostras accepit Brixia leges,
119 firmanumque urbi nequicquam vana ferentem
120 subsidia aggressus pugna superavit eumque
121 cepit et afflictas Pandulphi cladibus atris
122 pene avertit opes, quamquam non indigus ille
123 consilii late Hesperio regnaret in orbe.
124 His actis arma in Ligurem felicia vertit
125 atque ducem ingenti pugna victum expulit urbe.
126 Nec vero nostros laetati invadere fines
127 assueti ferro Helveti Cimbrique feroces ;
128 rupibus Alpinis hos Carmignola ruentes
129 nec non, eximium dederat cui Pergula nomen,
130 Angelus immani perculsos strage fugarunt.
131 Quem latet insignis navalis gloria pugnae,
132 qua victos captosque truci certamine reges
133 atque expugnatas tractasque ad littora classes
134 vidimus et nostri sub jura redacta Philippi
135 cuncta, quibus magno terrore Ligustica nuper
136 aequora turbarant fratres ? Haud Dardanis umquam,
137 Asserete, tuos Caieta silebit honores.
138 Tu praefectus eras nostrae, vir maxime, classis ;
139 consilio et virtute tua res tanta peracta est,
140 quantam nec prisca cognovit temporis ulla
141 nec videt haec aetas nec postera forte videbit.
142 Hinc data magnanimo pulcherrima causa Philippo
143 Caesareae mentis per cunctas pandere gentes
144 praeclarum exemplum. Dignissima munera tantis
145 regibus ac sociis princeps largitur et omnes
146 regni largus opes Alphonso et fratribus offert
147 libertate data et belli jus omne remittit.
148 Jamque animo majora parat claustrisque teneri
149 se velut inclusum exiguis putat, omnia si non
150 vendicet ipse sibi, genitor quae maximus olim
151 obtinuit. Qualis generosi sanguinis acer
152 conspectis fremit ora feris et vincla recusat

153 ferre canis praedae intentus dominoque repugnat,
154 haud aliter juvenis laudum stimulatus amore
155 angitur. Haec animo meditante oblata novarum
156 Spes rerum. At quoniam subito Florentia motu
157 excita se bello implicuit, nunc altius omnem
158 discutiam irarum repetens ab origine causam.
159 Forlivi imperium gens Ordellaffia rexit.
160 Conjuge defuncto parvi Lucretia nati
161 praeficitur rebus. Studio sed femina patrum
162 diffidens plebem arcanis admittere coepit.
163 Id vero populi primos omnemque senatum
164 protinus offendit dubiosque in proelia movit.
165 Armati invadunt arcem subitoque tumultu
166 aedibus inclusam capiunt et carcere servant.
167 Interea lectos equites traducere Lugum
168 oppressos bello mox transgressurus ad Umbros
169 a duce jussus erat Siccus. Nam Braccius illic
170 ferro cuncta ferox simul infestabat et igni
171 Pontificique graves tumidus victoribus armis
172 intulerat clades multasque subegerat urbes.
173 Siccus ut auxilio Martini rebus adesset,
174 accelerabat iter peragens mandata Philippi
175 castraque Lugensem subito delatus in agrum
176 ad Ronchadelli fauces prope flumen habebat.
177 Attulit optatam mors opportuna quietem
178 Pontifici. Nam cum pervaderet omnia terror
179 atque Aquilam dura cinctam obsidione teneret,
180 in medio rerum cursu Perusinus ad urbis
181 moenia pugnando occubuit. Sine nomine miles
182 atque humili de stirpe satus per pectus adacto
183 vi multa armatum leviter mucrone peremit.
184 Cogitur haec propter Siccus desistere coepto,
185 anguigerique ducis quae sit sententia quove
186 ducere mox acies jubeat, dum quaerit, in hisdem
187 se tenuit castris sinuoso flumine cinctus.
188 At tuus hunc genitor, Forlivi accederet urbem
189 quam primum, hortatur modo non obstante Philippo,
190 sed potius suadente, novi quo principis ille
191 rem studio praesens omni tutetur et armis.
192 Nicoleos cur id cuperet pueroque faveret,
193 causa erat Ordilaffa hospitium cum gente vetustum.
194 Sublatis igitur Siccus rapit agmina signis
195 et, quo jussus erat, citus advolat. Huc quoque missas
196 nomine Nicolei turmas adducit equestres
197 Aldobrandinus, Joculi generosa propago.
198 Hos monitu patrum cives, saevissima cum jam
199 seditio fureret turbatis undique rebus,
200 accirique jubent atque intra moenia duci.
201 Thebaldum absentem populo sceptrisque paternis
202 praeficiunt puerique urbem sub nomine servant.
203 Ast aliter Florentini sensere novoque
204 praetextu velare dolos fraudemque Philippum
205 crediderunt, ut Forlivo potiretur et inde
206 finibus Etruscis vicinas subderet arces.
207 His animos stimulis accensi protinus arma
208 spectant et ruptis hostem indignata Philippum

209 foederibus censet plebes nec parcitur irae.
210 Parte alia, quibus urbis erat commissa regendae
211 cura, viri, tacitis eadem sententia quamquam
212 mentibus haereret, maturis omnia agebant
213 consiliis tamen et, quae mens animusque Philippo,
214 quid strueret, satius caute explorare putabant.
215 Ire Lavellensem interea placet Obiciumque
216 ductores ; atque hi sexcentos ducere jussi
217 Forlivum instructos equites, qui nomine tantum
218 Thebaldi sese ostendant opponere Sicco,
219 ac penitus rem dissimulent pugnamque cientes
220 principis utantur signis, omnemque relinquat
221 innocuum accedens pacate exercitus agrum.
222 Haud latuit simulata ducem quo vertere Tusci
223 consilia extemplo cuperent suaque arma timeri ;
224 atque illis ubi se suspectum sensit et hostem
225 se tacite signari, acres turbatus in iras
226 exarsit gravibusque refellens crimina verbis
227 justa laccessitus tandem jubet arma parari.
228 Atque ea conflatis odiis utrimque per oras
229 Flaminiae dum sic jaciuntur semina belli,
230 Strocigenam Estensis Nannem, cui vivida virtus
231 ac rebus spectata fides decus attulit ingens,
232 quem secum a primis aequaevum eduxerat annis,
233 legatum ad proceres populi decernit Etrusci,
234 scilicet ut tantos orientes undique motus
235 comprimat et media componat foedera pace.
236 Atque hic verborum caput ac sententia Nannis
237 constitit : aut sinerent cognati atque hospitis omnem
238 Nicoleo curam Estensi aut paterentur eundem
239 Suscipere imperium ac propria ditione tenere,
240 praesertim pulso Ordlafo civilibus armis
241 cum sibi concessas Romano a praesule terras
242 reddiderit veteri casum miseratus amico.
243 Si nihil istorum patribus sedet, ambo relinquunt
244 Flaminiam revocentque suos, hinc Tuscus et illinc
245 Anguiger, assensu concordi urbemque sequester
246 servanda accipiat Nannes pro pace regendam.
247 Sic rem componi posse et formidine dempta
248 cessaturam odii causam tristesque tumultus.
249 Exitus ardenti populo Martemque frementi
250 dicta minus placuisse docet. Nam milite passim
251 conducto innumeras equitum peditumque catervas
252 conficiunt studiisque parant certamina summis.
253 Jamque duces bello egregii Pandulphus et ingens
254 Carolus, erepta infensos quos Brixia nobis
255 reddiderat, socias vires atque agmina jungunt.
256 Castrorum imprimis curam tibi, Carole, mandant ;
257 tu caput atque omnis rerum in te summa recumbit.
258 At neglecta diu ne quam haec inducere cladem
259 pars Latii valeat, studio cavet Anguiger omni ;
260 quemque tui nuper genitoris nomine Siccum
261 Forlivi admisit populus, custodiat arcem
262 admonet atque ipsi intendat servare Philippo.
263 Quina in Flaminiam delectae millia pubis
264 post haec ire jubet veteranorumque cohortes

265 jungit. At his rector praeponitur omnibus acer
266 Angelus. Hic, humilem qua Zagonaria surgit
267 erecta in tumulum, veteris fretum obice valli
268 obsidet Albricium, cui ferro exercita gaudet,
269 incola pugnacis Lugi, parere juvenus.
270 Carolus obsessis Ronchi statione relicta
271 accelerat laturus opem nec proelia viso
272 differt hoste ferox. Par nostros excitat ardor.
273 At quoniam supplere suas me jusserat illic
274 ipse vices, omne arbitrium et sua jura Philippus
275 in castris mihi committens, quae cernere coram
276 sors dedit, illa tibi breviter verissima dicam.
277 Primum igitur structas acies hortatur uterque
278 ductor. Et ad jactum teli consistere jussos
279 Carolus alloquitur socios : "O florida pubes,
280 delecta ex omni Italia, quae robore praestas
281 corporis atque animi virtute, ostendere tempus
282 nunc datur, an frustra, quod non reor, optima de te
283 spes concepta mihi fuerit meque omnia fallant.
284 Vobis fretus ego per saeva pericula belli,
285 per dubios rerum casus terraque marique
286 intrepidus ferar et nil non superabile ducam.
287 Si vobis alias quaerendi oblata facultas
288 nominis ulla, viri, nullum interitura per aevum
289 gloria nunc sese ostentat certusque triumphus
290 Tyrrhenae hic agitur summo de gentis honore,
291 quam nemo ingratham et meritis non aequa ferentem
292 arguat. In manibus, socii, Florentia vestris
293 quid valeat positum. Libertas illa salusque
294 Florentis populi per vos defensa manebit,
295 cui commune malum Italiae ferus imminet hostis.
296 Nec minus ultores mea vos injuria poscit,
297 cui tantum imperii violentis abstulit armis
298 regnandi immenso compulsus amore tyrannus.
299 Promite nunc animos, illas nunc fundite vires,
300 quas prae se aspectus fert iste et quas mihi vestrae
301 promisere, viri, per mutua foedera dextrae !
302 Interclusum hostem vobis fortuna meusque
303 non segnis dedit adventus. Quos Angelus illic
304 obsidet, a fronte erumpent pugnamque ciebunt
305 consilio jussuque meo. Nos impete magno
306 illati a tergo dabimus sine more procellam.
307 Nec pauci numero poterunt tot fortibus ipsi
308 millibus esse pares. Et eos ne qua ora receptet
309 Flaminiae, si quis vestros effugerit enses,
310 provisum a nobis". Postquam haec Malatesta locutus,
311 quamquam alacer dictis ostenderet omnia miles
312 grata sibi, magno spondens se ardore paratum,
313 quae cuperet praestare duci, tamen anxius ipse
314 maerorem insolitum dux tristi corde premebat,
315 sponte sua admirans causam et formidinis experts,
316 cunctaque non prono quam primum maximus heros
317 consilio exsequitur, quae res ac tempora poscunt.
318 Angelus interea certo sibi nota relatu
319 omnia jam coram aspiciens hostemque propinquum
320 illicet instructum esse, ad pugnam armatus et alto

321 vectus equo, galea sed nondum tempora tectus,
322 tali pro castris affatur voce cohortes :
323 "Ecce, quod optastis, vestro praesentia voto
324 numina dant, socii, dextra conflagere et illum,
325 quem sumus experti toties, ostendere nobis
326 mentibus ex istis nusquam cecidisse vigorem.
327 Hostis adest, qui si numero fortassis et alta
328 egregii virtute ducis confidit habete,
329 quae contra responsa parem ! Quem saepius urget
330 perculsum et duro Fortuna asperrima vultu
331 territet, ille quidem numquam rarove resurgit.
332 Atque animis quamvis perstet, tamen effera semper
333 tempestas objecta oculis prosternere mentem
334 excussa ratione potest et frangere vires.
335 Carolus amissas ubi tot reminiscitur arces
336 ac toties victor supra caput imminet hostis,
337 pristina nunc forsitan virtus languere parumper
338 incipiet, victas senio torpescere vires
339 corporis haud dubium est nec eum jam posse labores
340 militiae tolerare graves, velut ante solebat,
341 cum floreret adhuc animis juvenilibus aetas.
342 At quid inexperto plenas tirone cohortes
343 innumeras metuum ? Juvenum hic fortissima certant
344 pectora, nec fallor. Sed quis veteranus in armis,
345 quid valeat mens, ignorat ? Vos regna Philippo
346 formastis ; vestraque manu pacata quiescit
347 Gallia ; Germanos, Cimbro Liguresque superbos
348 Flaminiaeque simul partem domuistis opimae
349 me ductante, viri. Castris nutritus in istis
350 arma, genus, patriam, galearum insignia, mores
351 atque sonum vocis praeclaraque militis aera
352 et phaleras vestras et equos et nomina novi.
353 Haud usquam ad pugnam regio magis apta, neque ullas
354 nos sinit insidias haec circumfusa vereri
355 planities. Omnis spes in virtute reposta est,
356 qua non esse pares illos victoria vobis
357 ostendet. Sed ne erumpens obsessa periculum
358 turba inferre queat, satis est pro tempore cautum.
359 Haec regem Italiae, socii, factura Philippum
360 adjiciat nobis decus indelebile pugna.
361 Quare, agite, auspiciis superis in proelia mecum
362 ite alacres ! Consueta duci vexilla tot annos
363 vincere in adversos infer mihi, signifer, hostes ! "
364 Talia dum memorat, primo Jovis ales ab ortu
365 aera per liquidum celeri delapsa volatu
366 terque quaterque ducis circum caput ardua fertur.
367 Mox nullo tardata metu nullosque perhorrens
368 castrorum strepitus tentori in culmine sedit,
369 augurium adventu felix latura secundo.
370 Parte alia sese Tyrrhena per agmina cursu
371 proripit et rabido puerum crudeliter ore
372 Martius extinctum lacerat lupus atque ferentem
373 auxilium telis simul et clamore minantem
374 audax contemnit turbam incolumisque recedit
375 ex oculis evanescens nullique videndus.
376 Quo tenuisset iter crudeli caede peracta

377 nec quibus e latebris prodiisset, cernere cuiquam
378 fas fuit ; oblatuſ coram, mirabile dictu !
379 Hoc ſtrepitu procul accepto ratus Angeluſ hoſtem
380 promoviſſe agmen, Martiſ certamen inire
381 pergit. Jamque ſuoa in proelia moverat acer
382 Caroluſ, atque omniſ ſe utrimque exercituſ infert
383 conſeriturque manuſ. Tum viribuſ aſpera ſummis
384 pugna geri coepta eſt. Clangoribuſ aethera rumpunt
385 permisto clamore tubae, et jactata per auras
386 undique tela volant adverſaque corpora figunt.
387 Comminuſ hi gladioſ ſtringunt, illi eminuſ haſtaſ
388 acriter incurrunt, validiſ concuſſa virorum
389 ictibuſ aera ſonant, volitantque ad ſidera trunci.
390 Hic gemituſ morientuſ, illic per tela ruentiuſ
391 auditur late clamor, perfuſſaque ferro
392 purpureuſ lavat arma cruor, moribundaque membra
393 ſanguinea volvuntur humo, tardatur equorum
394 impetuſ illata per triſtia vulnera morte.
395 Saevuſ ubique furit Mavorſ, ferit horriduſ aureſ
396 ſtridor, ut inter ſe Stygiuſ concurrere Maneſ
397 luctificaque puteſ media inter monſtra ſoroſeſ
398 Tartarea dare ſigna tuba atque accendere belluſ.
399 Quiſ variuſ morteſ et ſtrata cadavera paſſim
400 truncatoſque artuſ referat ? Non haſta neque enſiſ
401 plumbea nec ceſſat glanſ ignibuſ acta per auras
402 ſulphureiſ clamorque graviſ, celereſque ſagittae
403 exitiuſ letale ferunt per vulnera mille.
404 Peſtiſ atrox paſſim bacchatur, et utraque nuſquam
405 inclinata acieſ vi magna ſervat eundem,
406 quem tulerat ſorſ prima, locuſ atque interrita pugnat.
407 Ordine ductoſeſ triplici ſtruxere ſuorum
408 agmina. Pandulfuſ dextram tenet, inclyta cujuſ
409 progenieſ laevuſ cornu, Siſmunde, tueriſ,
410 vixduſ etiam juveniſ, ſed jam tum acerrimuſ armiſ.
411 Dux mediaſ regere ipſe acieſ et, quodcuſque neceſſe eſt,
412 proſpicere atque noviſ turmaſ, qua parte laborant,
413 ſubſidiis firmare manuque et voce juvare,
414 militiſ egregii et praeclari munuſ obire
415 ipſe animo praeſente duciſ nec linquere quicuſquam,
416 conſilio atque opera peragi quod poſſe putetur.
417 Parte alia geminoſ praeeperat utraque fraſtreſ
418 cornua tutari natuſque adjuſxerat illiſ
419 Angeluſ e medio curanſ reruſ agmine ſummam.
420 Siſmunduſ latere a dextro tum concituſ hoſtem
421 ſtrenuſ inſtantem reprimiſ retroque referre
422 pene graduſ egregie pugnanſ jam cogit. Et illoſ
423 et pudor et notaſ viſeſ et priſtina reruſ
424 gloria geſtaruſ accendit, pariterque reſiſtunt
425 unanimeſ maluntque mori quam amittere famam.
426 Alteriuſ legio, quae fuſa in parte ſiniſtra
427 dimicat, ingenti Pandulfuſ turbine adorta,
428 Tironem modo conductuſ et vix Martiſ habentem
429 uſuſ aliquem premit inque fugam pulſo agmine vertit.
430 Militiſ omne ſui robur glomerarat in unuſ
431 Caroluſ et lectoſ equiteſ pedituſque catervam
432 ſe circum pugnare, graduſ quocuſque tuſiſſet,

433 jusserat. Hic duri moles certaminis haesit,
434 confertamque omni perfringere saepe phalangem
435 pergula conatu frustra contenderat, et par
436 inter utrumque diu largo cum sanguine pugna
437 cruda erat atque anceps. Hinc spes pendebat et illinc,
438 nec victus nec victor adhuc, quem dicere possis,
439 ullus erat, sed par virtus perstabat utrimque.
440 Ecce autem in medio bellantum ardore reclusis
441 continuo Albricus portis erumpit, et illum,
442 Angelus adversa quas in statione locarat,
443 rejiciunt intra valli munimina turmae
444 et clausum prohibent campo se inferre patienti.
445 Postquam aciem vidit Malatestae audentius in se
446 Angelus irruere atque viam sibi pandere ferro
447 hortantemque suos ipsum conspexit et inter
448 confertos versari hostes gladioque furentem
449 rem gerere advertit, non parvum corde dolorem
450 concipit et graviter turbatus in omnia mente
451 fertur et huc, illuc a tergo, a fronte per agmen
452 proripitur verbisque suos metuendus amaris
453 increpat : "O quantum, miles, tua segnia facta
454 dedecus admittunt ! Armorum nomina tiro
455 qui neque adhuc didicit gladium nec stringere novit,
456 missile cui jaculum dextra torquere reducta
457 ignorat penitus, qui lancea nescit equestris
458 quo gestanda modo, quo certos dirigat ictus,
459 denique cui nullus, nisi nunc, fuit usus equorum,
460 Te, velut ignavum pecus, hic caeditque fugatque ?
461 Nonne pudet ? Mea signa quidem victricia sunt haec.
462 At veteranus abest, gravibus quem saepe solebam
463 deterrere minis in saeva pericla ruentem,
464 res nisi sic peteret. Vestra arma et nomina vestra
465 nunc tantum agnosco, pedites equitesque pudendi
466 degeneresque, mei, quondam clarissima virtus
467 dum vigit, socii, nunc vero ignobile vulgus
468 et spernenda mihi omnino expellendaque turba.
469 Quid statis ? Vestrasque manus quae dira retardat
470 segnities ? Testor superos, quoscumque videbo
471 hic, non esse viros adversaque tela paventes
472 hos in amicorum numero non esse meorum
473 nec fore, verum hostes hoc acriter ense petendos".
474 Talibus increpiti magno cum murmure dictis
475 exarsere viri ac merito convicia de se
476 illa ducem jactasse ferunt et sponte fatentur
477 se multo graviora pati debere, quod hostis
478 Marte pari contra tanto contendere nisu
479 hactenus ausus erat, saevosque imitata leones
480 omnibus ira subit, lateri cum spicula fixit
481 et Getulus adhuc minitatur vulnera latro.
482 Ter centum pedites, equitum delegerat alam
483 Angelus ex omni numero, quos stare paratos
484 jusserat extra aciem, dum res tempusque vocaret.
485 His ubi signa dedit, conferti in proelia raptim
486 sublato clamore ruunt strepituque repente
487 horrisono accendunt Martem et crudescere cogunt
488 Martia ab integro surgentem classica pugnam.

489 Non ita praecipiti maturam grandine messem
490 tempestas campis prosternit turbida caeli,
491 ut glomerata manus perculsos strage cruenta
492 attonitosque novo certamine dissipat hostes.
493 Ipse inter primas acies volat Angelus, instar
494 fulminis, et stricto circummetit omnia ferro.
495 Terribilis sequitur turmae permistus equestri
496 exitium importans peditum denso agmine nimbus.
497 Urgentur Tyrrhenae acies ceduntque solutis
498 nutantes primum ordinibus ducibusque relictis ;
499 mox trepidante fuga reperit sibi quisque salutem.
500 At memor antiquae virtutis Carolus ac se
501 undique desertum et nullam spem rebus adesse
502 vidit et adversis penitus ruere omnia fatis,
503 "Numina testor", ait, "tantae, Florentia, causam
504 me cladis non esse tibi culpaque carere
505 atque ducis, mihi dum licuit, me munere functum.
506 Nunc inimica premat quamvis Fortuna meisque
507 laudibus invidet casuque involvar acerbo,
508 non tamen hunc animum sors nostrum pessima vincit,
509 sed, dum luce fruam, dum ferrum haec dextra tenebit,
510 nec mutare fidem statui neque inultus obire".
511 Dixit et, accepto bellator vulnere cum vix
512 staret equus, cunctis senior licet obsitus armis
513 insilit alipedem famulo ducente paratum
514 rursus et in saevi rapitur certamina Martis
515 hostilemque globum paucis comitantibus heros
516 turbat et ingentem, qua se tulit erga, procellam
517 suscitatur. Ereptos dum quaeritat anxia foetus,
518 non agitur tanto genitrix Hyrcana furore,
519 quos velocis equi cursu speculique nitentis
520 objectu, simili referentis imagine eorum
521 effigiem, fretus praedo jam nave parata
522 abstulerat, sulcans spoliatis aequora lustris.
523 Jam pugnantum oculos in se converterat acer
524 Carolus. Insubres ira subitoque pudore
525 accensi circumstant horrenda frementem,
526 atque renitentem frustra potiusque volentem
527 per decus effosso generosam effundere vitam
528 pectore, quam vivum se dedere turpiter hosti,
529 quadrupede ingestis telis cepere perempto.
530 Is quoque Sismundi juvenis fuit exitus. Haec te
531 sors, Pandulfe, tulit, forti clarissime dextra.
532 Quos ambos opera edentes ac denique captos
533 Angelus in castra abduci felicia jussit.
534 Nec mora, relliquias levis armatura fugati
535 agminis et tardae passim vestigia turbae
536 Prosequitur. Spoliis victor castrisque potitus,
537 captaque signa, ducique ingens victoria parta.
538 At Malatestaeos magno suscepit honore
539 princeps ipse duces ad se post proelia missos
540 muneraque ampla dedit ; libertasque omnibus inde
541 concessa, in patriamque nepos fratresque remissi.
542 Confisamque tuis opibus magnoque tumentem
543 nequicquam armorum te, Florentina, paratu
544 contudimus, nostrique jugum Florentia ferret

545 victa ducis, nisi se medium interponere bello
 546 ac socias Venetus properasset jungere vires.
 547 Hinc ingens rerum moles excita, neque ante
 548 tot clari coiere duces, collecta per omnem
 549 Italiam nec tot complerunt agmina campos.
 550 At Fortuna fidem mutatis improba fatis
 551 rupit et implicuit bello, cui forsitan aetas
 552 nullum nostra dabit finem. Sed caetera post haec
 553 in melius referat magni regnator Olympi
 554 et propria Italiam vertentem in viscera dextram
 555 respiciat pius humanisque laboribus adsit ! "
 556 Talibus heroum pascebat pectora dictis
 557 inclyta Maffei soboles finemque loquendi
 558 hic dedit. At juvenum sublatis undique mensis
 559 laeta cohors aderat dapibus vinoque refecta.
 560 Surgitur, et magnis ardent fulgoribus aedes.
 561 Hic Borsum proceres thalamo induxere parato.
 562 Ast alias sedes alii et diversa requirunt
 563 hospitia. Hinc placidam nox intempesta quietem
 564 invitat, serpitque levi per lumina lapsu
 565 atque oblita sopor curarum pectora mulcet".

LIBER DECIMUS

B_10 v.1 "Auroram interea thalamis humentibus Horae
 2 Tithoni prodire monent. Illa aequoris alto
 3 gurgite prosiliens rorantia lumina tersit
 4 cristatosque rosis crines redimivit Eois.
 5 Tum residens curru niveo resonante flagello
 6 sollicitavit equos ; illi, qua semita notum
 7 monstrat iter, volitant et lucem naribus efflant.
 8 At dux arcanis magnae in penetralibus aulae
 9 jam dudum expulerat somnos stratisque relictis
 10 exierat paucisque ad nos comitantibus ibat.
 11 Parte alia langorem animi seramque perosus
 12 segnitiam primis comitum stipatus et ipse
 13 matutinus adest seque illi Borsius offert.
 14 Tum cari mandata refert genitoris et omne
 15 consilium causamque viae simul ordine pandit.
 16 Praecipue tamen affirmat se ad limina missum
 17 Principis, ut meritos illum visurus honores
 18 ac partem officii patrio sub nomine praestet.
 19 Haud invitus ad haec aures animumque Philippus
 20 advertit felixque cupit contingere nobis
 21 connubium ac rerum nostrarum in parte vocatum
 22 se quoque laetatur gratesque agit ore benigno
 23 nec levibus dictis, quicquid valet, optimus offert.
 24 Dumque ea sermone alterno memorantur utrimque,
 25 heroum manus omnis adest et regia magno

26 murmure tecta sonant. Tum factis ordine sacris
27 corpora curantur studiisque frementibus omnes
28 venatum namque in sylvas exire parabant
29 crastinus exspectant ubi sol remeaverit orbi.
30 Inde ubi clara dies umbram dimovit Olympo,
31 terribili clamore ruit glomerata juvenus.
32 Pars pedes ingreditur simul et venabula gestat,
33 pars vehitur sublimis equis armatque corusco
34 ense latus manibusque Hispana hastilia vibrat.
35 Cornua dependent humeris, lateque sequuntur
36 agmina fida canum diversis usibus apta.
37 Hae turbare feras et odoro nare latentes
38 secretis norunt excire cubilibus, illae
39 Threicio genus eximium de sanguine ducunt
40 praecipitique Notos superant et fulmina cursu.
41 Ast aliae ingentes capite et cervicibus amplis,
42 Albanove solo Geticisve in rupibus ortae,
43 dentibus audaces rapidis bellantur et astu
44 comminus, indutae longis thoracibus armos.
45 Sed neque deformes ursi nec Martius illas
46 terruerit lupus aut vastae vetus incola sylvae,
47 dente ferox multumque novo sus effera partu.
48 Tectorum ad primos aditus nos maximus heros
49 digressos thalamo laribus comitatur ab altis.
50 At senium excusat, si non accesserat una
51 in nemus ipse comes, juvenem se talibus olim
52 adsuetum studiis memorans, si qua otia rerum
53 alta daret moles neque ad aspera cogeret arma
54 imperium bello repetentem antiquaque jura.
55 "Nam super his nos posse loqui sylvasque virentes
56 atque procul summa venantum proelia ab arce,
57 prospectare sat est" ; inquit, "Biragus et una
58 vobiscum hic aderit Scaramuza Ligurque Petinus
59 et Posterla meus nec non Antonius et qui
60 rarus ad haec sine me Oldradus certamina pergit,
61 nec validi juvenes aberunt venatibus apti".
62 Haec princeps, et, quem genuit Maurusia tellus,
63 candidior cygnis et cursibus alitis alas
64 exsuperans longe atque hinnitu colla superbo
65 arduus attollens sonipes adducitur, atque hunc
66 Borsius instratum phaleris auroque nitentem
67 frenaque mandentem spumanti argentea morsu
68 insilit, auratum leviter pede nisus in orbem.
69 Jamque instructa cohors lato procedere campo
70 coeperat, et stimulis per prata virentia pubes
71 alipedes agitabat equos passimque ruebat
72 contendens cursu et placido certamine ludens.
73 Quadrupedum fremitu tellus strepituque virorum
74 insonat et crebris responsant vocibus aurae.
75 Nec minus Adriaca proceres de gente profecti
76 Gallorum duces et nos visura juvenus
77 circum equitant, Borsi faciem mirantur et oris
78 insignem exculti eloquium maturaque verba
79 expendunt aptosque probant per singula gestus.
80 Illa quoque eximiam meruit praestantia laudem,
81 dum velocis equi multa spectabilis arte

82 fortia terga premit latisque exercet in arvis.
83 Ille gradus agili glomerat levitate superbos
84 cruraque composito sinuata volumine jactat
85 arduus et campo insultat, necdum tamen omni
86 conatu offundit vires cursumque retentat
87 curvata cervice premens ad pectora barbam.
88 Hinc properare magis volucresque lacescere ventos
89 incipit. Instat eques calcaribus ilia pulsans.
90 Libertate data volitat juba fusa per armos
91 vixque solo festiva levis vestigia ponit.
92 Suspensisque fugam rursus moderatus habenis
93 respondente manu pedibus non inscius heros
94 elatum saltu exiguum convertit in orbem.
95 Igneus ex oculis micat ardor et humida canis
96 ora fluunt spumis tumidaeque frementibus irae
97 naribus ignescunt et anhelos concutit artus.
98 Et quamquam ipse negat seque huc animosus et illuc
99 saepius obvertit, passus tamen ire quietos
100 Borsius inducit sociumque refertur in agmen.
101 Haud procul ingenti, late circumdata vallo
102 planities immensa fuit, qua mille ferarum
103 erravere greges. Hic omni consita cura
104 diversis nemora alta locis media arva tenebant
105 confugium armento sylvestri et commoda sedes.
106 Prata soli partem, partem sibi poscit aratro
107 cultus ager ; praebent salientes pocula rivi.
108 Haec ducis injussu loca nulli accedere fas est.
109 Hinc atque hinc pecus inclusum mollesque recessus
110 pevigil armato custodia milite servat.
111 Quo simulac ventum est, juvenum sese omnis apertis
112 immittit portis acies ac septa pererrat.
113 Nec mora, quisque suas diviso munere partes
114 occupat. Angustas insesso limite fauces
115 hi nemorum observant taciti et venabula dextris
116 rite parata tenent laevumque tuentur, at illi
117 adversum tenuere latus dumisque teguntur.
118 Stant juxta vincitque canes capita ardua tollunt
119 auribus arrectis et circum lumina volvunt
120 atque avidi pugnae exultant, et vivida pulsat
121 corda tremor coeuntque animoso in pectore vires.
122 Compositis rebus signum undique pulsa dederunt
123 cornua ; quo strepitu sylvae insonuere propinquae
124 atque omnis late regio et cava flumina raucos
125 acceperere sonos altusque remugiit aether.
126 Attoniti fugiunt et apertos longa per agros
127 cornibus elatis condensant agmina cervi.
128 Parte alia capreae frondosa cubilia linqunt
129 dantque leves saltus arvis et anhela sequentum
130 ora canum jam nunc haesura in clunibus horrent,
131 quaque licet, vitant. Nec non per culta jacentes
132 inventi exsiliunt lepores rapidisque feruntur
133 cursibus. Ex omni numero sibi deligit unum
134 Stroccius et vinclo exutas Turcamque Lycemque
135 immittit procul atque abeuntem haud segniter urget.
136 Illas ire pares videas discrimine nullo
137 frontibus aequatis. Nunc haec, nunc illa vicissim

138 prima fugit sociamque levi post terga volatu
139 commodiore via et spatio interiore relinquit.
140 Altera victricem properato concita cursu
141 protinus assequitur, vinci indignata, novoque
142 amissum reparat nisu decus et simul instat.
143 Vis animos alit, atque ingens accendit utramque
144 sublato clamore favor, dominique sequentis
145 non ignota canum vox auribus incitat ambas.
146 Sic pariter se offert aequa victoria lance,
147 quaeque magis praestet cursu, haud discernere possis.
148 Ille autem dirae trepidus formidine mortis
149 accelerat gyrisque citos fallacibus hostes
150 nonnumquam eludit, nonnumquam limite recto
151 coeptum iter intendit fruticosaque tecta requirit
152 strenuus. At quamvis pedibus confidat et astu,
153 nulla tamen, qua se valeat subducere leto,
154 est via, sed captus vitam cum sanguine fundit.
155 Ecce, ruit magno per devia lustra fragore
156 latratuque canum et vasto clamore sequentum
157 actus aper medium frendens prorumpit in aequor.
158 Terribili informis rictu caput excutit ingens
159 fulmineosque acuit dentes ac spumeus iras
160 concipit et setis horrent albentibus armi.
161 Borsius ingenti percussam vulnere cervam
162 deserit et pulchrae stimulante cupidine laudis
163 haud illum dubitat contra pedes ire furentem
164 obvius auritoque manum ferro impiger armat.
165 Sustulit ora ferox ac dentibus infremuit sus
166 acribus insurgens animis ; tum flammea torquens
167 lumina deicit corpus ac sese obtulit ultro
168 impavidus turbamque canum post terga reliquit.
169 Objicit extemplo porrecta cuspide ferrum
170 Borsius ac laevo subnixus poplite perstat
171 successumque oculis certos meditatur ad ictus.
172 Nec mora, qua tereti confinia pectora collo,
173 acer et innitens manibus venabula figit.
174 Volvitur huc furibundus et huc rivosque cruoris
175 fundit aper, telumque gravi de vulnere frustra
176 excutit. Insequitur caedentem et viribus instat.
177 Interea senior cuncta immiscente tumultu
178 magnanimum Ugucio campis quaerebat alumnum.
179 Quem simulac tanto procul in discrimine vidit,
180 urget equum, juvenes simul increpat et simul acres
181 imperat emitti Corsos et vincula solvi.
182 At, Rhodiae sacro qui nunc insignis honore
183 militiae cum dis aras partitur opimas,
184 auxilium clamans instigat Avancius Ursam.
185 Et renes canis accelerat Germanicus Elphis,
186 inde alii comites. Ruit instar fulminis Ursa
187 corripuitque suem dextraque pependit ab aure
188 dentibus infixis. Tum morsu innixa tenaci
189 ora premens saltu in laevam transfertur et hostem
190 saetigerum huc illuc trahit et procumbere victrix
191 cogit humi. Repetit letali Borsius ictu
192 prostratum et lato praecordia vulnere rumpit.
193 Te quoque sublimem, Carpensis, gloria caesi

194 tollit apri ; et quamquam in senium vergentibus annis
195 ausus idem Ugucio est. Sed nec Feltrinus eadem
196 laude caret, nec te indecorem turpive timore
197 ignavum Galli proceres, Rangone, putarunt,
198 immanem cum te multa vi sternere porcam
199 lactantem bis sex viderunt ubere foetus.
200 Caetera vel capreas vel cervos turba fugaces
201 aut lepores capit aut dammas, prolemque ferinam,
202 ut sors cuique sua est, dat leto ; ingensque refertur
203 non sine caede canum duro ex certamine praeda.
204 Longum iter emensus primo distabat ab ortu
205 Phoebus ad occasum properans, et curva receptu
206 cornua concinuere, gradusque ad tecta refertur.
207 Incedunt laeti juvenes, casusque renarrat
208 venator de more suos et laudibus effert.
209 Borsius hos inter praesenti pectore et arte
210 iudiciis hominum excellens primusque fuisse
211 dicitur ac pugnae insignem meruisse coronam
212 et superasse suos animis ingentibus annos.
213 Sol quater exoriens lucem produxerat almam ;
214 linquere Cusagum et socios discedere fidus
215 admonet Ugucio jussasque requirere terras ;
216 Borsius anguigerum monitu senioris amici
217 regem laetus adit placidoque haec incipit ore :
218 "Dux, magnae decus Italiae, si nostra sequemur
219 vota, diu tecum immemores rerumque viaeque,
220 dum licet, hic erimus. Quid enim vel amoenius istis
221 esse locis, animive tui quae gratia possit
222 affectus aequare pios mentemque benignam ?
223 Sed nos ire jubent cari praecepta parentis,
224 ne qua obstet tantis coeptis mora et omnia turbet
225 consilia et frustra coeuntes undique reges
226 exspectent rebusque absit nova nupta paratis.
227 Di tibi fortunam dextro per saecula nutu
228 dent meritis animoque parem et tua vota secudent,
229 nec nostrae interea capiant te obliviae gentis".
230 Talia dum memorat, gestusque ac verba Philippus
231 miratur dextramque tenet laevaue fluentis
232 permulcet crines. Tum demum pectore vocem
233 effundens, "Vestris ergo immutabilis", inquit,
234 "mentibus, ut video, sententia sedit eundi.
235 Res ita si poscunt, hoc si ratus expetit ordo
236 idque probant omnes et tu cupis, optime Borsi,
237 nil moror ulterius ; neque enim decet. Ite secundis
238 ominibus, nec non hujus mecum omnia vobis,
239 quicquid id est, regni communia ducite jura !
240 Sis felix ac te generis pulcherrima vestri
241 facta, puer, stimulent. Quodsi minus indole fallor,
242 ingentem famam laudesque anteibis avorum".
243 Dixit et immensum caelati ferre ministros
244 argenti pondus jubet ardentemque pyropum,
245 cui viridis multa conjungitur arte smaragdus.
246 Huic ingens adamas fulvo conexus in auro
247 stat super ac solis radios fulgore lacessit.
248 Eminus at certo distantes ordine conchae
249 gemmiferum nitidis pingunt candoribus orbem.

250 At rostro palmam gestans similisque volanti
251 dives opus pedibus Cythereia sustinet ales
252 par nivibus pennas oculosque infusa rubore.
253 Has bello atque armis praestans Galeacius olim
254 ferre solebat opes ; defuncto principe longam
255 post seriem his potitur regni successor aviti
256 ultimus ac dono juveni dat habere Philippus.
257 Omnibus hinc sociis argento auroque feruntur
258 immixtae chlamydes Rubroque ab litore gemmae.
259 Omnia, quae nobis laeti carissima vultus
260 esse docent, gratasque simul testantia mentes
261 verba adsunt, pictamque abeuntes linquimus arcem,
262 et qua ducit iter lora obvertuntur equorum.
263 Hospitio dehinc nos opulenta Novaria, cum jam
264 vergeret occiduum decedens Phoebus in aequor,
265 accipit. Hinc celeris Ticini ponte relicto
266 Vercellae occurrunt ; Sesiaequae relinquimus amnem
267 roscidaque irriguis habitantes arva Salassos
268 fontibus, ac celebrem piscosa Durian unda
269 transvehimur. Turina subit mox ora, Padumque
270 trajicimus. Post haec diversa per oppida vecti
271 Saluciense solum et cognatam accedimus urbem.
272 Quinta dies ubi nos ludis choreisque vacantes
273 detinuit summosque impendit laetus honores
274 hospitibus princeps, pulchra cum virgine demum
275 in patriam molimur iter, caraeque sorori
276 se quoque magnanimus comitem Thomasius addit.
277 Regia quo fuerint instructa palatia luxu,
278 quid tibi commemorem ? Quis nostrae gaudia gentis
279 exprimat et totam solemnia festa per urbem ?
280 Namque oratorum populis ex omnibus ingens
281 Ferrariam affluxit numerus praeclara ferentum
282 munera ad Estensem. Roseos imitata colores
283 purpura et auratis illusa laboribus et, quam
284 textilis artificii nexu pictura pererrat,
285 conjugibus donata novis ; donantur et urnae
286 inclusam patulis fundentes oribus imbrem.
287 Tum gravia et lympham vasa exceptura cadentem
288 adjiciunt, solido argenti perfecta metallo
289 omnia ; pars operum nodis coeuntibus in se
290 per varios tractus caelato inscribitur auro,
291 pars simplex tantum levisque et candida fulget.
292 Hic celeres largitur equos Phoenicibus arvis
293 Threiciove solo Geticisve in rupibus ortos,
294 Luciferi quales olim de semine Eoi
295 Orithya tulit supposita conjuge furtim,
296 qui candore nives superent, qui cursibus auras
297 antevolent et quos victoria crebra superbos
298 reddidit, alta jubam fusi per colla comantem.
299 Ille Myroneis certantia pocula signis
300 praebet, hic ornatus capitis, Rizarda, decoros,
301 hic tibi dat variis baccata monilia gemmis.
302 Multa quoque adduntur mensis genialibus apta
303 diversis convecta locis terraque marique,
304 lauta quibus princeps hilaret convivium regum.
305 Innumeri venere duces, venere puellae

306 praestantes forma atque insignes cultibus omnes.
 307 Non hic una Venus, non Cecropis una, nec una
 308 Juno erat, et numquam teneris oblata facultas
 309 tanta Cupidinibus figendi pectora telis
 310 spectantum juvenum subitoque ardore furentum.
 311 Laeta choros pubes regali exercet in aula,
 312 multiplicemque sonum curvato ductilis aere
 313 buccina per nodos apte compacta canoros
 314 et bifores buxi reddunt ; nec lubrica desunt
 315 carmina concordi certamine, quae grave, acutum
 316 flexile commiscent, quo lis non dissona possit
 317 oblectare aures, veluti cum garrula cantu
 318 exercet noctem gavisam novis hymenaeis
 319 Daulias. Illa quidem aut dumis aut arbore sistens
 320 nunc trahit in longum, nunc corripit ; aut modo flectit
 321 aut modo continuat carmen ; jam dividit et jam
 322 integrat ; interdum premit imo gutture vocem
 323 succusam, interdum levat et miserabile luget
 324 non imitabilibus superans concentibus artem.
 325 At proceres in equis armati hastasque gerentes
 326 ludicra inter se simulati bella ciebant
 327 Martis, honoratae quaerentes praemia palmae.
 328 Garganum alipedem phalerisque armisque decoris
 329 desuper instratum gratoque adamanta nitore
 330 lumina tentantem, pretium haud ignobile pugnae,
 331 Borsius obtinuit populique favore secundo
 332 ante sui victor sese tulit ora parentis.
 333 Quique Faventinae Guidaccius imperat urbi
 334 atque locum egregia tenuit virtute secundum,
 335 pictam accepit acu chlamydem, quam fulgidus auro
 336 conscriptusque nota ambierat '<Di>oseide' limbus ;
 337 tum galeam, summo cujus de vertice surgit
 338 atque alas aquila ingentes argentea pandit,
 339 Nicolei quondam Estensis gestamina, sumit.
 340 Tertius hunc sequitur Rangona ab origine Guidus.
 341 Huic lorica datur conserta trilicibus hamis,
 342 aureus extremas ambit cui circulus oras
 343 hinc atque hinc ; capulo pulcherrimus ensis eburno
 344 additur, insigni vagina inclusus et arte
 345 perfectus, Brontone, tua, quo doctius alter
 346 nescierat flammis chalybum quaecumque metalla
 347 ponderibus miscere suis liquefactaque rursus
 348 seligere atque rudes formare in corpora massas.
 349 Talibus ornati donis, mox tempora nudant
 350 exuti galeas juvenes, fluidumque per ora
 351 sudorem abstergit famulorum sedula pubes
 352 sollicitaque manu spirantes molliter auras
 353 excitat et pugna contractos mitiget aestus.
 354 Victorum ingentis circi plaudente corona
 355 it manus ac sertis se quisque virentibus ornat.
 356 Tum laeti redeunt ad tecta atque arma reponunt.
 357 Jam bis sena dies lucem produxerat almam
 358 et finem attulerat regalibus ultima ludis.
 359 Ad patrias sedes remeare petentibus ultro
 360 permissum hospitibus, tum grates omnibus actae.
 361 Jam caelo exierat pluvialis Orionis astrum.

362 Borsius Aemiliae subito regionis ad urbes
363 perguit, ubi sociis jam pridem hiberna pararat ;
364 armorum atque hominum qua sit sibi copia, lustrat ;
365 acres laetus equos spectat ; quae postulat usus
366 militiae, ingenti studio circumspicit heros.
367 Cuncta parat, comites urget non secius ac si
368 aspera Bellipotens vocet in certamina Mavors.
369 Ecce ex diversis legati partibus adsunt
370 Italiae ac socio cupiunt sibi foedere jungi.
371 Hinc ducis Insubres referunt mandata Philippi,
372 hinc Venetus rursum petit, hinc Florentia belli
373 castrarumque ducem votis hunc omnibus optat.
374 Contendunt precibus pariter pariterque fatigant
375 praemiaque ostentant, cum rebus magna viderent
376 se, quocumque gradum ferret, momenta daturum.
377 Haud tamen immerito. Neque enim vel debuit alter
378 flore virum vel equis praeferrari armisque decoris.
379 Vidi equidem lectos equites peditumque catervas,
380 cum primum Herberiam peteret Mutinensiaque arva.
381 Quantum animi, quantum instar erat virtutis in ipsis
382 militibus, quove armati instructique paratu !
383 Praecipuus Borsi decor atque elata serenae
384 frontis majestas hominum stupefacta tenebat
385 lumina, nec praesens animus rationis egebat.
386 Cum variis igitur juvenem sermonibus omnes
387 tentassent, hinc atque illinc diversa monentes,
388 pro se quisque suas conari attollere partes,
389 ipse Vicecomitis vertit se ad vota Philippi.
390 Hujus erat magnum imperium, sed gloria major
391 floruit atque hominum meritis laudique favebat,
392 largus opum ac belli cupidus rerumque novarum.
393 Illic praeterea antiquae post foedera pacis
394 hospitium Estensi multos cum gente per annos
395 manserat. Id vero, cum regia nuper adisset
396 limina Rizardam Adriacas ducturus ad oras,
397 ipse suo adventu renovarat Borsius, in quem
398 magnanimus princeps genus omne effudit honoris.
399 Ergo ubi traductus superato flumine miles,
400 Gallica quod primum nostris a finibus arva
401 separat, et Borsi Parmensem exercitus agrum
402 attigit, extemplo magnae dux anguiger aulae
403 primores jubet acciri, dehinc talia mandat :
404 "Ite citi et juvenem Estensem, clarissima cujus
405 Italiam virtus aeternis laudibus ornat,
406 quam primum ad nostras properate adducere sedes !
407 Ille meum nomen meaque arma fidemque secutus,
408 florida nunc Parmam versus secum agmina ducit,
409 auxilium nobis laturus et ire paratus,
410 quo jubeam, atque avidus nostris se jungere castris.
411 Ocius ergo adsit ! Namque ipsum cernere coram
412 et prius affari cupimus, quam in castra recedet
413 Sarzinumque petat, quo se omnis turba meorum
414 ferme ducum Venetos bello aggressura recepit".
415 Dixerat. Haud segnes regis praecepta facessunt,
416 quis data cura, viri et magno simul agmine vadunt
417 ac Mediolani Borsum alta ad moenia ducunt.

418 Est locus Insubrum magna sublimis in urbe,
419 praecipiti muro atque ingentibus undique fossis
420 cinctus. Eum structae pulchro simul ordine tures
421 munierant, pictaeque ornarant ardua pinnae
422 moenia, portarumque aditus pontesque superbos
423 plurimus adsistens custos servarat in armis.
424 Castellum dixere Jovis, gratissima quondam,
425 arx spectantum oculis nec vi expugnabilis ulla.
426 Regales intus sedes atque ampla patebant
427 atria, marmoreisque domus subnisa columnis
428 alta, ingens et opus magnorum nobile avorum,
429 porticibus longis steterat, passimque ferarum
430 mollibus errarat clausum genus omne viretis.
431 Ingentes thalamos ebur insignibat et aurum
432 arte laboratos multa varioque decore.
433 Huc quondam in terris vitam ducente Philippo
434 bellorum misti ductoribus ire solebant
435 aurati aulicolae atque argento ornata juvenus.
436 Hic varios lusus et equos phalerasque nitentes
437 cernere erat famulumque manus. Haec splendida magni
438 Curia regis erat. Primo hic placidissimus ipse
439 congressu coram vultu excipiebat amico
440 diversis ad se venientes partibus, idem
441 nil tunc passus agi rerum, quas propter adessent,
442 legatos absens plerumque interprete misso
443 audiit ac demum reddi responsa jubebat.
444 Hanc extrema sui post funera principis arcem
445 asper in arma ruens pro libertate tuenda
446 diruerat populus, victor quam maximus armis
447 Sforciades, regnum accipiens dotale, refecit
448 sumptibus eductam innumeris magnoque labore.
449 Ergo ubi Gallorum primis comitantibus altas
450 perventum in sedes, procerum stipante caterva
451 obvius egreditur princeps animique benigni
452 gaudia prae se fert dictis et fronte serena
453 atque tenens dextra Borsum in penetralia ducit
454 ulteriora domus solioque imponit eburno.
455 Inde ubi summoti coetus paucisque relictis
456 libera sermonum ambobus concessa facultas,
457 Borsius his regem prior est affatus et inquit :
458 "O princeps nulli inferior virtute parentum,
459 non ego ab extremi submotis partibus exul
460 advehor Oceani fato compulsus iniquo,
461 nec miseris in rebus egens ad regia supplex
462 limina confugio, Latiis sed notus in oris
463 atque idem Italiae pars non spernenda potentis
464 advenio, regnum incolumi genitore tenente.
465 Nam tua magna fides et dedita fama per orbem
466 ac meus in te ardens amor et vetera illa parentum
467 vincula amicitiae atque in me paulo ante per omnes
468 officii spectata gradus tua certa voluntas
469 adscivere tibi meque has accedere terras
470 auxiliumque tuis voluere hoc addere castris,
471 quicquid id est. Ergo arma et equos et fortia pubis
472 corpora duratae saeva inter proelia Martis
473 accipe, quae nulla pretii spe Borsius offert !

474 Ipse opibus licet externis et milite nostro
475 non egeas, quorum tibi maxima copia certe est,
476 si tamen et vires quae sint prudentiaque hosti
477 advertas, si Sforciadae bene cognita virtus,
478 quo duce res Venetum labens stetit, haud nova temnes
479 subsidia aut gentes pro te socia arma ferentes.
480 At me, sive animo quicquam seu corpore agendum est,
481 utere, si quid ego aut dextra aut ratione valebo !
482 Nullum equidem pro laude tua imperioque laborem
483 effugiam, nec me tantum hujus, rex optime, belli
484 participem accipies, sed eris rectorque paterque,
485 et solum nomen genitoris abesse putabo".
486 Talia dicentis gestus percurrit et ora
487 luminibus tacitis princeps, ea pectore secum
488 verba notans, atque his responsum vocibus ipse
489 mox laetus dedit : "O juvenum fortissime Borsi
490 atque mihi in primis studio dilecte parentis,
491 ut te sub laribus nunc rursus avidusque libensque
492 accipio videoque meis ! Ut saepe diuque
493 optatus nostris haesisti in mentibus, ex quo
494 venisti patrias iter hinc digressus ad oras !
495 Sed tibi quas grates, quae praemia reddere possum
496 digna satis ? Quantum hoc debemus munere divis,
497 quod tibi talem in nos animum mentemque dederunt !
498 Principio tuus iste meas adventus ad oras
499 pergratus fuit, ac per te reor omine dextro
500 non leve praesidium nostris accedere rebus.
501 Nec me adeo vires et magna potentia regni
502 immemorem rerum efficiunt adeoque superbum
503 reddunt, ut Venetos nimium temerarius hostes
504 ultro despiciam, nec me, quid possit in armis
505 Sforciades, latet aut, quantos Florentia motus
506 excitet, atque urbes aliae populique potentes,
507 quiscum bella gero, fortes armisque minantes
508 spernere nec tutum est nec sano pectore dignum.
509 Quocirca neque me externas nunc quaerere vires
510 dedecet ac magnos contra munire tumultus
511 bellorum, nec parva duces mihi gloria tantos
512 pro nostro imperio et pro nostra stare salute.
513 Non ita mortali cuiquam indulgere secundi
514 caelicolae, ut, quamquam reliquis opulentus abundat
515 rebus, amicorum dederint satis. Omnia vero
516 post illos ducenda reor, quae lubrica sub se
517 fors habet et celeri magnum rotat axe per orbem.
518 Nos hominum egregias mentes famamque decusque
519 auro praeferimus ductique cupidine laudis
520 haec agimus, non ut gazas cumulemus avari
521 turpiter. Haec agimus ; geminis cum fratribus ipse
522 testis rex Alphonsus erit procerumque catervae
523 et quos navali Ligures certamine captos
524 huc misere duces, cum belli jura liceret
525 exercere mihi et spoliis auroque potiri,
526 quo sibi concessa redimi potuere salute.
527 Nil hostile tamen passos in regna remisi
528 muneribus laetos magnis neque honore carentes.
529 Hoc etiam experti Malatestae et strenuus armis

530 Sismundus, quibus et vitam donavimus olim
531 et data libertas et munera digna Philippo.
532 Quare, age, nostrarum ductor clarissime rerum
533 in partem acceptus, nobiscum tu quoque curam
534 concipe et hanc terram pariter tueamur ab hoste !
535 Qui si forte ducem victor quod maximus unus
536 Jupiter avertat ! Patria de sede Philippum
537 expulerit, tua quid speret Ferraria demum,
538 respice, cum populis inhiet cupido ore Latinis
539 edomitoque mari terris vestigia firmet !
540 Tecum aderit praestans animo Talianus et armis,
541 obruta quem toties funestis cladibus horret
542 Brixia, quem duri numquam fregere labores.
543 Sunt et Aloisi gemini, quos gloria caelo
544 extulit, hic Vermi de sanguine clarus et altum
545 ille Severina ducens ab origine nomen.
546 Arma ferent simul et tecum horrida bella cieunt.
547 Innumeros his adde duces validasque phalanges,
548 quosque viros urbes mittent in proelia nostrae.
549 Praeterea Etruscis jam Piceninus in oris
550 occulte populos omnes pertentat et illuc
551 mox iter intendens subito simul omnia bello
552 ac Florentinum invadet nil tale verentem.
553 Cui si fata dabunt, veluti mens sperat et optat,
554 successum, huc totas acies victricis arma
555 transferet ingentemque trahet secum ipse ruinam,
556 antiquas renovans clades, Venetumque receptis
557 expulsum terris natale fugabit ad aequor.
558 Hos inter non extremum indecoremve tenebit
559 Borsi fama locum, numeroque cohortibus aucto
560 addam equites peditesque tibi, et praeclara sequentur
561 munera, nec cedet proprio mea cura parenti".
562 Haec ait. Interea fugiens properabat Olympum
563 deserere occiduisque jubar sol abdere in undis.
564 Consurgunt simul et secreta sede relicta
565 it comes Estensi et thalamum perducit in altum
566 anguiger insolito Borsum dignatus honore.
567 Inde suas repetit sedes. Regalia post haec
568 instructis laute celebrant convivia mensis,
569 lapsaque nox caelo suadet dare membra quieti.
570 Postera Phoebeos Aurora revexerat ignes.
571 Protinus ipse viros dux Borso dona ferentes
572 polliciti memor ire jubet, cristisque minacem
573 sanguineis galeam arrectis auroque nitentem,
574 quaeque humeros obeant duplicesque atrata lacertos
575 tegmina, loricamque hamis largitur ahenis
576 consertam, haud ulli textum penetrabile ferro,
577 aureus extremas ambit cui circulus oras
578 fibulaque incluso subnectitur aurea collo.
579 Addit et auratas ocreas ense decorum
580 et manuum ferro tutamina fida recocto,
581 levia mobilibus digitis, thoracaeque, magni
582 egregium Messagis opus, quem littera circum
583 artificem testata suum caelatur in auro.
584 Tres etiam, Alphonsi donum haud ignobile regis,
585 addit equos, rutilis animosum naribus ignem

586 efflantes, Calabri armenti stirpisque Sicanae
587 Garganique decus primum gregis ; omnibus aetas
588 una fuit geminis lustrum superantibus annis,
589 docti omnes celerem subito compescere cursum
590 atque immota solo vestigia figere nec non
591 colla reflectentes pressis se obvertere loris
592 in gyrum atque agili consurgere in aethera saltu.
593 Horum alter candore nives aequabat, et alter
594 acre micans oculis totosque nigerrimus artus
595 sublimem tenui frontem signaverat albo,
596 tertius huic similis potuit fraterque videri,
597 ni color exiguo ad rutilum discrimine tendat
598 atque subobscurus paulum declinet ab atro
599 albaque posterior nisi sit pedis ungula laevi.
600 His super armatis fulvoque nitentibus auro
601 terna manu terni pueri non artis egentes
602 robora portabant levi splendentia ferro ;
603 cupidibus simul arrectis unaque magistro
604 parentes sagulis in versicoloribus ibant.
605 Nec non eximium castris decus additur ingens
606 vexillum atque aliae pendens infigitur hastae.
607 Hic ferrugineus spiris ingentibus anguis
608 immani adsurgens fera guttura pandit hiatu
609 letiferisque vorat correptum dentibus hostem
610 terribilis tollitque juba et squamea terga.
611 Praeterea argenti magnum dat pondus et auri,
612 ocus ut possit veteres augere maniplos
613 atque parare novas conducto milite turmas.
614 His Crema muneribus super addita, cujus opimos
615 serius aurifero campos interluit amne,
616 urbibus haud impar claris Crema, sive domorum
617 structuram insignem turritaque moenia quaeras,
618 ingentem seu vim populi moresque benignos
619 respicias et opes ac templa situmque locorum.
620 Talibus insignis donis ac laetus ab urbe
621 castra petit bello intentus rebusque gerendis
622 Borsius atque aliis mox se ductoribus addit,
623 vipereis miscens aquilas et lilia signis".